

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Heliise Harriet Harusoo

**TAASTAVA ÕIGUSE RAKENDAMINE LÄHISUHTEVÄGIVALLA
JUHTUMITE PUHUL LEPITUSMENETLUSE NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja:

MA Anna Markina

Tallinn

2020

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. LÄHISUHTEVÄGIVALD EESTIS.....	9
1.1. Lähisuhtevägivalla mõiste ja põhjused.....	9
1.2. Lähisuhtevägivalla statistika Eestis	13
1.3. Lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamine ja tõusetuvad probleemid	16
1.4. Lepitusmenetlus lähisuhtevägivalla juhtumites.....	31
2. TAASTAVA ÕIGUSE KASUTAMINE LÄHISUHTEVÄGIVALLA JUHTUMITE PUHUL.....	42
2.1. Taastava õiguse juured	42
2.2. Taastava õiguse mõiste ja põhimõtted.....	44
2.3. Taastava õiguse õiguslik raamistik.....	47
2.4. Teoreetiline diskussioon taastava õiguse rakendamisest lähisuhtevägivalla juhtumite puhul	49
3. EMPIIRILINE UURIMUS.....	61
3.1. Uurimismetoodika ja uurimuse eesmärk	61
3.2. Valim ja uurimisküsimused	62
3.3. Uurimistulemused ja analüüs.....	63
3.3.1 Lähisuhtevägivalla eripärad võrreldes teiste vägivallakuritegudega.....	63
3.3.2. Hoiakud lähisuhtevägivalda ühiskonnas ja menetlejate seas	66
3.3.3. Lepitusmenetluse sobivus lähisuhtevägivalla juhtumites.....	67
3.3.4. Klassikalised kriminaalõiguse karistused versus taastava õiguse lepitus.....	71
3.3.5. Osapoolte vajadused lähisuhtevägivalla juhtumi järel	74
3.3.6 Probleemid lepitusmenetluse rakendamisel lähisuhtevägivalla juhtumites.....	78
3.3.7. Vajadus uue lähenemise järele ja tulevikusuunad	89
KOKKUVÕTE	94
IMPLEMENTATION OF RESTORATIVE JUSTICE IN CASES OF INTIMATE PARTNER VIOLENCE BY EXAMPLE OF CONCILIATION PROCEDURE.....	103
VIIDATUD KIRJANDUS	107

ÕIGUSAKTID	117
KOHTUPRAKTIKA	117
AVALDAMATA ALLIKAD	117
LISAD	118
Lisa 1. Uurimuses osalenud ekspertide töövaldkonnad.....	118
Lisa 2. Intervjuu küsimuste kavand	119

SISSEJUHATUS

Lähisuhtevägivald on tõsiseks probleemiks nii eri maailmapaigus kui ka Eestis. Lähisuhtevägivalla probleemistik on saanud päevakajaliseks teemaks ning aina rohkem toimub sellekohaseid arutelusid nii meedias kui ka avalikus sektoris. Oleme end lahti rebimas hoiakust ühiskonnas, et lähisuhtevägivald on perekonna siseprobleem, mis kuulub lahendamisele osapoolte endi vahel varjatult. Mitte väga kaua aega tagasi, kuulusid veel kergemate vigastustega lähisuhtevägivalla juhtumid erasüüdistuse regulatsiooni alla. See andis riigi poolt justkui signaali, et peresisesele vägivallale, kui sellel pole tõsiseid tagajärgi, ei suhtuta niivõrd tõsiseltvõetavalt ning et see on igäühe personaalne probleem. Tänapäevaks oleme jõudnud selleni, et nii lähisuhtevägivallaga tegelevate ametnike kui ka ühiskonna seas laiemalt püütakse tõsta teadlikkust lähisuhtevägivalla olemuse ning selle tõsiduse osas. Nii ajalooliselt, kui ka tänases Eesti ühiskonnas on lähisuhtevägivald murekohaks, millele peab riigipoolselt reageerima, sellesse sekkuma ning ohvrit vägivalla kordumise eest kaitsma.

Lähisuhtevägivallal, teisisõnu koduvägivallal või perevägivallal ühest definitsiooni pole. Küll aga võib seda määratleda perekonnas või kodus ette tuleva vägivallana, mis esineb füüsilise rünnakuna, vaimse vägivallana või ärakasutamisenä, kuid määratluse alla liigitub ka suhtes olevate partnerite vaheline seksuaalne kuritarvitamine.¹ Lähisuhtevägivald karistusseadustiku² §121 lg 2 punkti 2 tähenduses on teise inimese tervise kahjustamine, samuti valu tekitav kehaline väärkohtlemine just lähi- või sõltuvussuhtes. Järelikult, jääb karistusõiguslikust määrangust välja vaimne vägivald, kui just tegemist pole ähvardamisega või sellise vaimse vägivallaga, mille tulemusena tekib tervisekahjustus. Seega, lähisuhtevägivalla menetluspraktikas võtab suurema osa enda alla füüsiline vägivald. Vaimse vägivalla juhtumeid menetletakse harva, mis aga ei tähenda, et need tõsiduselt füüsilisele vägivallale alla jääksid.

On tõsi, et sageli mõeldakse perevägivalla teemadel kõneldes just partneritevahelist vägivallale, kuid tegelikkuses võib perevägivald olla laiem. See võib olla suunatud ka laste, vanemate või vanavanemate vastu.³ Ent käesolevas töös arutlen lähisuhtevägivalla teemadel kitsamalt. Nimelt on fookus toodud just praeguste ja endiste elukaaslaste vahelise vägivalla uurimisele, jättes tähelepanust kõrvale vägivalla teiste pereliikmete vastu.

Lähisuhtevägivalla juhtumid on oma olemuselt kompleksed, mis läbi on ka nende lahendamine keerukas ja võrreldes tavapärase vägivallakuritegudega vajavad need märksa teistsugust

---

¹ Väli, M. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosakond teemal...Perevägivald. 19.03.2012/9, lk 1 – https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Teemaleht_9_2012.pdf (09.03.2020).

² RT I, 28.02.2020, 5.

³ Väli, M. Viidatud töö, lk 1.

lähenemist. Lähisuhtevägivalla juhtumite keerukus seisneb mitmes erinevas aspektis. Peamiselt, jaguneb lähisuhtevägivalla tüpoloogia situatsiooniliseks ning süstemaatiliseks. Viimase puhul on aga tavapärane, et vägivald on suhtes kestnud juba aastaid ning vägivalla motiiviks on kontrolli saavutamine partneri üle, mistõttu on vägivallatsejad selle vägivallatüübi puhul tugevad manipuleerijad. Niisiis võib vägivald muutuda tavapäraseks kooselu osaks, millega on ohver teatud mõttes harjunud ning ei oska otsida kõrvalist abi. Kuivõrd lähisuhtevägivald toimub enamjaolt varjatult ning osapooled üritavad selle toimumist nii oma lähedaste kui ka riigi ja avalikkuse eest saladuses hoida, ei peegelda Eestis registreeritud juhtumite arv tegelikkust. On reaalne, et paljud juhtumid politseini ei jõua või kui jõuavad, võib vägivald perekonnas avalduse esitamise hetkeks olla kestnud aastaid. Seega on oht lähisuhtevägivalla esinemise sagedust alahinnata. Perevägivalla ohvritele on ka iseloomulik, et nad ei ole valmis abi küsima või seda vastu võtma, sest neid valdab häbitunne ning hirm vägivallatseja ees, juhtunud süüdistatakse iseend, kardetakse keerukat ja aeganõudvat kriminaalmenetlust või on hoopis hirm uue elu alustamise ja iseseisva toimetuleku ees. Vägivaldsest suhtest lahkumine ei ole lihtne protsess ning sageli takistavad seda ka majanduslikud põhjused. Nende juhtumite raskuskese seisnebki selles, et vägivalla mustrit on väljastpoolt keeruline lõpetada ning kui ohver ei leia endas jõudu, et suhtest lahkuda, jääb õhku suur risk, et vägivald kordub. Järelikult, on kerkinud üles arutelu lähisuhtevägivalla juhtumitele sobivaima lahendusviisi leidmiseks.

Eestis rakendatakse perevägivallakuriteo juhtumite puhul märkimisväärselt lepitusmenetlust kriminaalmenetlusseadustiku⁴ §-i 203² lg 1 tähenduses. 2019. aastal lõpetati lepitusmenetlusega KrMS § 203¹ alusel lähisuhtes kehalise väärkohtlemise juhtumites (KarS § 121 lg 2 p 2) kriminaalmenetlus 402 isiku ja 468 kuriteo osas.⁵ Lepitusmenetlust defineeritakse eeskätt läbi eesmärgi saavutada leppimine ja kokkulepe kuriteoga tekitatud kahjude heastamiseks.⁶ Lepitusmenetluse osapoolteks on kannatanu ning kahtlustatav või süüdistatav ning lepitust viib läbi Sotsiaalkindlustusameti poolt määratud lepitaja. Kuna leppimine on sügavalt individuaalne protsess, on seda raske formaliseerida, mistõttu ongi lepituse üheks oluliseks tunnuseks selle mitteformaalsus, erinevalt klassikalisest kriminaalmenetlusest.⁷

---

⁴ RT I, 20.12.2019, 8.

⁵ Tamm, K. Menetlus- ja karistuspraktika lähisuhtes kehalise väärkohtlemise juhtumites 2019. aastal. Justiitministeerium, kriminaalpoliitika lühianalüüs 3/2020, lk 11.

⁶ Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koostajad: Kergandberg, E. Pikamäe, P. Kirjastus Juura 2012, lk 492.

⁷ *Ibidem*

Lepitusmenetlus on algselt välja kasvanud taastava õiguse kontseptsioonist ning lepituse korraldamisel lähtutakse praktikas paljuski taastava õiguse põhimõtetest. Taastav õigus seab esmajooneliseks leppimisega nõustunud osapoolte vabatahtlikkuse, poolte võrdväarsuse ning taasohvristamise vältimise. Taastava õigusemõistmise püüdluseks on panna õigusrikkujad oma tegude eest vastutust võtma ning mõistma kahju, mis nende käitumine ohvrile põhjustas. Sealjuures soovib taastav õigus anda vägivallatsejatele võimaluse tekitatud kahju ohvrile heastada. Taastavas õiguses nähakse ka teatud kasvatuslikku eesmärki – heidutada vägivallatsejaid uut vägivallakuritegu toime panema. Oluliseks on kogu protsessi jooksul lähtuda ohvri vajadustest ning anda neile võimalus aktiivselt konflikti lahendamises osa võtta.

Järelikult, kui taastav õigus keskendub ohvrile ja temale tekitatud kahju heastamisele, on sageli seda nähtud kui alternatiivi tavapärase kriminaalõiguse vahenditele, kus fookus on traditsiooniliselt kurjategijal ning ohvri roll menetluses jääb tagasihoidlikuks. Arusaamani, kus taastavat õigust vastandatakse praegusele kriminaalõigussüsteemile ja viimasega ka tugevalt võrreldakse, on ilmselt viinud Howard Zehr'i restoratiiv- ning retributiivse õiguse eristamine, kus restoratiivõigusel on fookus purunenud suhete taastamisel ning retributiivõigus vastupidi keskendub süü tuvastamisele ja karistamisele.⁸ Veelgi enam, sellest on tulnud ka võrdlus, et taastav õigus kontsentreerub inimsuhete rikkumisele, karistusõiguslik süsteem aga seaduse rikkumisele.⁹ See on põhimõtteline vahetegu ning muutus harjumuspärasel lähenemises.

Taastav õigus kätkeb endas iseäralikku protsessi, mis annab konflikti lahendamise kuriteo osapoolte endi kätte. Protsessi sisuks ongi koolituse läbinud ja erapooletu kolmanda isiku vahendusel kuriteo ohvriks langenud isikute ja kuriteoga põhjustatud kahju eest vastutavate isikute aktiivne osalemine dialoogis, millega püütakse kuriteoga põhjustatud probleeme lahendada.¹⁰ Eesti õigusmaastikul on taastava õiguse kontseptsioon ja selle praktilised võtted üpris värsked, laiem kasutusala alles arenemas ning koolitused aina tihedamalt toimumas. Niisiis, peale lepitusmenetluse teisi taastavale õigusele lähedasi meetodeid lähisuhtevägivalla juhtumite puhul Eestis teadaolevalt kasutusel pole. Seetõttu keskendun oma töös just lepitusmenetluse (KrMS §-i 203² lg 1 mõttes) kui kriminaalmenetluse ühe lõpetamise alternatiivi analüüsimisele lähisuhtevägivalla juhtumite kontekstis.

---

⁸ Van Ness, D. Morris, A. Maxwell, G. Introducing Restorative Justice. –Restorative justice for juveniles: Conferencing, mediation and circles. Toimetajad: Morris, A. Maxwell, G. Oxford – Portland, Oregon: Hart Publishing 2001, lk 3; Zehr, H. Changing lenses. Scottdale, PA: Herald press 1990/114.

⁹ Van Ness, D. Morris, A. Maxwell, G. Viidatud töö, lk 3.

¹⁰ Marder, I. D. Restorative Justice in Estonia, Developing an Action Plan. Powerpoint esitlus seminaril Tallinnas 08.08.2019. Autori valduses.

Kuigi lepitusmenetlus kriminaalmenetluses uue alternatiivse võimalusena lisandus seadusesse alles 2007. aastal,¹¹ on selle rakendamine lähisuhtevägivalla kuritegude puhul saanud palju kriitikat.^{12,13} Valdkonnaspetsialistide seas puudub ühtne seisukoht selles, kas lepitusmenetluse kasutamine lähisuhtevägivalla juhtumite puhul on asjakohane ning sobiv meede, seega esineb mitmeid vastakaid arvamusi.¹⁴ Kahtluse alla on seatud taastava õiguse meetodite ohutus ning tõhusus vägivalla peatamisel. Eesmärgiks on seatud iga juhtumi sobivuse individuaalne hindamine, kuid perevägivalla varjatud ning salakavala iseloomu tõttu on risk, et alati pole võimalik kõiki juhtumi asjaolusid tuvastada ega osapoolte tegelikku valmisolekut läbi näha. Seega, on tõstatatud küsimus, kas vägivallajuhtumites, kus seadus seda võimaldab, üleüldse tohiks lepitusmenetlust kasutada, sest on kartus, et lepitusse saatmine võib teatud juhtudel hoopis kannatanut taasohvrastada.

Käesoleva töö uurimisprobleemiks on analüüsida, kas taastava õiguse lähenemismeetod, Eestis kehtiva lepitusmenetluse (KrMS § 203²) näitel, on lähisuhtevägivalla juhtumite puhul sobivaks ning ohutuks lahenduseks? Nimetatud probleemküsimuse all uurin seda, milles seisneb lähisuhtevägivalla kuritegude eripära; millised probleemid tõusetuvad lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel; millised on lähisuhtevägivalla ohvrite vajadused; millised on lähisuhtevägivalla juhtumites lepitusmenetluse kasutamise positiivsed küljed ning seevastu, milline on kriitika lepitusmenetluse kasutamise vastu; ning milliseid muudatusi vajab Eestis kehtiv lepitusmenetluse praktika lähisuhtevägivalla juhtumites?

Käesolev magistritöö on jaotatud kolmeks peatükiks. Esimeses peatükis selgitan lähisuhtevägivalla mõistet ja selle põhjuseid, toon välja lähisuhtevägivalla statistika Eestis, kirjeldan lähisuhtevägivalla juhtumite menetlust ning menetlustes tõusetuvaid probleeme ning lepitusmenetluse rakendamist lähisuhtevägivalla juhtumites. Teises peatükis kirjeldan taastava õiguse ajalugu, selgitan taastava õiguse mõistet ja olulisimaid põhimõtteid, toon välja taastava õiguse õigusliku raamistiku ning diskuteerin taastava õiguse rakendamise sobivuse ja mitesobivuse üle lähisuhtevägivalla juhtumites. Kolmandas peatükis kirjeldan läbiviidud

---

¹¹ Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2013. Aastal. Tallinn 2014, lk 9. – https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ettekanne_pohiseaduskomisjonile%20töötöulesannete%20täitmisest%202013.%20aastal.pdf (22.04.2020).

¹² Laasik, T. Tambet Laasik: leppimise kriitika. – Eesti Rahvusringhääling 15.04.2020. – <https://www.err.ee/1077539/tambet-laasik-leppimise-kriitika> (25.04.2020).

¹³ Velsker, L. Iris Pettai: viharavi või lepitusmenetlus pole tõhusad lahendused perevägivalla vastu. – Eesti Rahvusringhääling 18.03.2015.

¹⁴ Pöder, K. Taastava õiguse meetmed perevägivalla juhtumite menetlemisel. – Õiguskeel 2016/1. – https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kart_poder._taastava_oiguse_meetmed_perevagivalla_juhtumite_menetlemisel.pdf (24.04.2020).

uurimuse käiku ning analüüsin uurimuse teel saadud andmeid, tuues välja käesoleva töö teema püstitusest olulised tulemused ning leides vastuseid püstitatud uurimisküsimustele.

Uurimus põhineb empiirilisel kvalitatiivsel uurimismeetodil. Et leida vastused püstitatud uurimisküsimustele, viisin läbi 14 poolstruktureeritud silmast-silma intervjuud, milles osales kokku 18 spetsialisti, kes tegelevad oma töö raames lähisuhtevägivalla temaatikaga teoreetilisel tasandil või praktilisel tasandil, töötades nende juhtumite lahendamisega (intervjueeritavateks olid nii teoreetikud kui praktikud). Küsitlesin spetsialiste lähisuhtevägivalla olemuse, lepitusmenetluse ning taastava õiguse rakendamise, rakendamise sobivuse ning võimalike tulevikumuudatuste teemadel. Palusin intervjueeritaval jagada intervjuuküsimustele vastustena enda seisukohti ja arvamusi tööalaselt omandatud kogemuste või teadmiste pinnalt.

Magistritöös kasutatud allikate loetelus on 121 allikat, millest 60 on võõrkeelsed. Kasutatud on kokku 110 kirjandusallikat, seitset õigusallikat, ühte Riigikohtu lahendit ning kolme avaldamata allikat.

Magistritööle on lisatud intervjuus osalenute tööalased valdkonnad (vt Lisa 1) ja intervjuuküsimuste kavand (vt Lisa 2).

Siinkohal soovin tänada kõiki uurimuses osalenud intervjueeritavaid, et nad olid nõus enda seisukohti ja kogemusi minuga käesolevast teemast avatult jagama. Samuti soovin avaldada tänusõnad magistritöö juhendajale Anna Markina'le igakülgse abi ja nõuannete andmise eest.

1. LÄHISUHTEVÄGIVALD EESTIS

Eesti Vabariigi president Kersti Kaljulaid pidas 2017.aasta 24.veebruari lõõne, kus osutas tõhelepanu ka koduvõgivaldale kui tõsisele ning jätkuvale probleemile Eestis, õeldes tabavalt, et võgivalda esineb ka kohas, kus peaks inimestel olema kõige turvalisem – omaenda kodus. Ka Politsei ja Piirivalveamet on sõnanud, et statistiliselt on kodu naise jaoks kõige ebaturvalisem koht.¹⁵ Seega on tegemist tõsise probleemiga, mis on laialdaselt levinud ning mille tagajärjed võivad olla tõsised, kui ohver õigel momendil abi ei saa.¹⁶ Kuivõrd lähisuhtevalgivalda leviku hindamine on keeruline just temaatika delikaatsuse tõttu, on ka risk esineva probleemi alahindamiseks.¹⁷

1.1. Lõhisuhtevalgivalda mõiste ja põhjused

Lõhisuhtevalgivaldal ei ole õhte kindlalt määratletavat „nõgu“. See on mitmetahuline probleem ning võib esineda erinevates vormides. Seejuures võivad võgivalda all kannatada nii naised, mehed kui lapsed. Lõhisuhtevalgivalda, samuti nimetatud kui ka koduvõgivalda või perevõgivalda määratletakse jõrgmiselt: see on igasugune vaimne, füüsiline või seksuaalne võgivald, mis leiab aset inimeste vahel, kes on või on olnud varem õksteisega peresuhetes, seadusest tulenevalt seotud või omavahel veresuguluses.¹⁸ Lõhisuhtevalgivald karistusseadustiku § 121 lg 2 punkti 2 tähenduses on teise inimese tervise kahjustamine, samuti valu tekitav keheline võõrkohtlemine just lõhi- või sõltuvussuhtes. Koduvõgivald hõlmab tavaliselt kahte tüüpi võgivalda: võgivalda praeguste või endiste partnerite/abikaasade vahel ja põlvkondade vahelist võgivalda, mis tavaliselt toimub vanemate ja laste vahel.¹⁹ Kusjuures perevõgivald võib aset leida ka sugulaste või hõimlaste vahelise võgivaldana ning hoolimata sellest, kas toimepanija elab või elas ohvriga samades eluruumides.²⁰ Lõhisuhte mõiste määratlemisel on iseloomulikuks hoolitsus, usaldus, turvalisus, emotsionaalne tugi ning omavaheline tundeseotus, seega võivad sinna alla kuuluda nii pere-, sõprus-, paari- kui ka

---

¹⁵ Põhja Politsei- ja Piirivalveamet. Lõhisuhtevalgivald. 2020 - <https://www2.politsei.ee/et/nouanded/lahisuhtevagivald/> (09.03.2020).

¹⁶ Vaher, G. Lõhisuhtevalgivalda katkestamise mudeli mõju mehele ja tema perekonnale (Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Perekeskuse nõitel). Lõputõõ. Juhendajad: Pia Ruotsala, Uno Traat. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2018, lk 5.

¹⁷ Paats, M. Võgivald paarisuhtes - müüdid ja tegelikkus. –Eesti Statistika kvartalikiri 2010/3(10), lk 80

¹⁸ Põhja Politsei- ja Piirivalveamet. Viidatud tõõ.

¹⁹ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners 2016, lk 6 – http://www.ikf.ac.at/pdf/RJ_Guide_for_Practitioners.pdf (09.03.2020).

²⁰ Kuritegevus Eestis 2015. Kriminaalpoliitika Uuringud 22. Justiitsministeerium. Tallinn 2016, lk 34. - https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf (09.03.2020).

armastussuhted.²¹ Käesolevas töös keskendume edaspidi vägivallale, mis leiab aset praeguste või endiste täiskasvanud elukaaslaste/partnerite vahel ning vägivallale, mis on sõltumatu soost.

Lähisuhet, mis on KarS § 121 kvalifitseeriva koosseisu üks koosseisutunnustest, seadus eraldiseisvalt ei määratle, mistõttu tuleb see konkreetseid asjaolusid arvesse võttes igal üksikjuhtumil tuvastada. Riigikohtu kolleegium on isegi hinnanud, et ka varasema abielu või kooselu fakt iseenesest ei võimalda sellise järelduse tegemist, sest kui abielu või kooselu on tegelikkuses lõppenud, tuleks lähtuda eeldusest, et lõppenud on ka lähisuhe. Seega lähisuhte jaatamiseks ei pruugi piisata pere-, sugulus-, põlvnevussuhte kui fakti tuvastamisest, vaid hoopis tähtsam on sisuline ühiseluline side inimeste vahel ehk tegelik sotsiaalne ja enamasti ka emotsionaalne side, mis tugineb näiteks vastutuse jagamisele, üksteisele toetumisele ning usaldusele. Riigikohus on siinkohal selgitanud, et kuna lähisuhe loob ja kindlustab suhtepoolte sotsiaalset turvatunnet, ollakse seisukohal, et seetõttu ongi õigustatud lähisuhtele täiendava karistusõigusliku kaitse andmine, kehtestades raskema sanktsiooni.²²

Erialakirjanduses on välja toodud, et lähisuhetes esineb kolme peamist vägivallatüüpi²³. Neid on võimalik eristada kontrollipõhise tüpoloogia kaudu: a) terroriseeriv vägivald (*intimate terrorism*), mis on toime pandud eesmärgiga saavutada kontroll partneri üle; b) vägivald, mida kasutatakse vägivallale reageerimiseks või vastupanuks (*violent resistance*); c) situatsiooniline vägivald (*situational couple violence*), mis pole seotud võimu ja kontrolli saavutamise, vaid on konkreetse konflikti eskaleerumise tulemus.²⁴ Kui esimese mudeli põhiliseks iseloomutunnuseks on see, et vägivallatseja tegude motiiviks on tugev soov saavutada kontroll oma partneri üle, siis kolmanda mudeli puhul kasutab üks partneritest või mõlemad läbisegi vägivalda reaktsioonina juhuslikele konfliktidele, mis suhtes aset leiavad.²⁵ Seega võib lähisuhtevägivald partnersuhetes varieeruda juhuslikest vägivallategudest kuni süstemaatilise vägivallani, mis muudabki lähisuhtevägivalla kompleksseks. Kõik kolm vägivallatüüpi võivad olla korduvad ning väga tõsiste kahjustustega, kuid just terroriseeriv vägivald leiab kõige tõenäolisemalt aset korduvalt ja brutaalsel viisil.²⁶

On keeruline vastata üheselt küsimusele – mis harilikult põhjustab lähisuhtevägivalla esinemist? Partneritevahelise vägivalla põhjuste üle on sotsiaalteadlased vaieldud

---

²¹ RKKKo 1-19-3377, p 9.

²² RKKKo 1-19-3377.

²³ Johnson, M. P. Apples and Oranges in Child Custody Disputes: Intimate Terrorism vs. Situational Couple Violence. – Journal of Child Custody 2006/2(4), lk 45.

²⁴ *Ibidem*

²⁵ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. 2016. lk 4.

²⁶ Johnson, M. P. Viidatud töö, lk 45.

aastakümneid. Kui tuua lähisuhtevägivalla kui probleemi kõrvale paralleeliks meditsiiniline haigus, siis tuleb välja, et lähisuhtevägivalla põhjuste kaardistamine ja uurimine on palju keerulisem, kui näiteks mõne konkreetse haiguse uurimine, sest kui haigus omab bioloogilist alust, siis lähisuhtevägivald on sotsiaalse kontekstiga probleem – järelikult nõuab sellise vägivalla põhjuste mõistmine paljudes sotsiaalsetes kontekstides uurimist. Viimaste aastakümnete jooksul on teadusuuringuid märkimisväärselt laiahaardelisemaks muudetud ja uuringutulemuste kasv on ka arusaama vägivalla põhjustest edasi arendanud, aidates selgitada esmaseks ennetamiseks vajalikke sekkumisi.²⁷

Nagu me teame, on inimsuhted keerukad ning vägivalla esinemise tuumpõhjus partnersuhtes võib olla igal juhtumil erinev. Siiski on võimalik tuua välja teatud põhijooni, mis lähisuhtevägivalla juhtumites sageli valitsevad. Vaesust ja sellega seotud stressi peetakse lähisuhtevägivalla üheks peamiseks põhjustajaks, kuna vaesus tekitab oma olemuselt stressi ning vaesemates peredes on stressi vähendamiseks vähem ressursse. Siinjuures on ka lisatud, et just naistevastase vägivalla korral on majanduslik ebavõrdsus partnerite vahel ohufaktoriks – olukorras, kus meespool tunneb, et ta ei suuda enam oma partnerit majanduslikult üleval pidada. Selline suutmatus võib põhjustada meessoost identiteedi kriisi, tundes, et ta on võimetu täitma eduka mehe sotsiaalseid ootusi. Sellises olukorras on naistevastane vägivald teatud mõttes väljapääs, millega proovitakse võimu teisiti väljendada.²⁸

Niisiis väidetakse, et vägivaldsus paarisuhtes on kehvemal elujärjel olevate inimeste probleemiks ning ka vägivallatsejad ise on seda kinnitanud, et vägivald on üks igapäevaelust tingitud masenduse väljaelamise viise, kuid tegelikkuses esineb paarisuhtevägivalda kõikides ühiskonnagruppides ning selle levik ei sõltu haridustasemest, sotsiaal-majanduslikust staatusest ega edukusest²⁹. Sellegi poolest võib olla põhjus, miks seostatakse edukust ja vägivalla esinemist hoopis selles, et madalama elatustasemega perekondades on tunduvalt väiksemad võimalused kodus toimuvat vägivalda varjata ja seetõttu on seda kergem väliselt ära tunda.³⁰

Teiseks suureks põhjuseks lähisuhtevägivalla tekkimisel peetakse alkoholi tarbimist, mis paarisuhtes vägivaldsuse vallandab. Alkohool vähendab enesekontrolli, selget mõtlemist ja kahjustab võimekust tõlgendada õigesti erinevaid sotsiaalseid märke (nagu näiteks kehakeel,

---

²⁷ Jewkes, R. Intimate partner violence: causes and prevention. Violence against women III. - THE LANCET 2002, vol 359, lk 1423.

²⁸ *Ibidem*, lk 1424.

²⁹ Paats, M. 2010, lk 77.

³⁰ *Ibidem*, lk 79.

kehahoiak, näoilme, hääletoon ja žestid).³¹ On välja toodud, et kohati võib alkoholihoove soodustada vägivaldset käitumist seetõttu, et sellises seisundis ei tunta vastutust enda tegude eest ja alkohol on n-ö vabandus agressioonile³² või „õigustav väljapääs“ antisotsiaalsele käitumisele³³. Võib öelda, et alkoholihoove on tõesti argument, millega nii vägivallatsejad oma käitumist välja vabandavad kui ka ohvrid partneri käitumist sellega põhjendavad, kuid asjale saab läheneda ka teisiti – alkohol jääb vaid üheks riskiteguriks, mis soodustab vägivalda esinemist, kuid vägivaldsus on probleem iseenesest ning vastutust vägivaldselt isikult joobe peale veeretada ei ole lahendus.³⁴

Alkoholi ja toimetuleku raskusi üksi ei saa lähisuhtevägivalda esile kutsumises süüdistada. On väidetud, et vägivaldse käitumismustri algeks suhtes teiste inimestega on hoopis väärad väärtushinnangud ning õpitud käitumismuster, mis võib põlvkonniti edasi kanduda ja taasesineda.³⁵ Kui laps kasvab üles kodus, kus vanemad kasutavad lapse suhtes palju füüsilist karistamist kui ka vägivalda omavahelistes konfliktides, siis tõenäosus kasvada vägivaldseks abikaasaks või lapsevanemaks on kõrge – on leitud, et üks abikaasa kümnest, kes on üles kasvanud vägivaldses perekonnas, kasutab tõsiselt füüsilist vägivalda ka oma naise peal.³⁶ Seega, lapsepõlve koduvägivalda kogemused õpetavad lastele, et vägivald on teatud olukordades normaalne ning kodus nähtu võib kanduda üle täiskasvanuikka.³⁷ Kogetud vägivald vanemate vahel avaldab lastele tugevat negatiivset psühholoogilist mõju, kujundades juba varakult neis vääristunud arusaama peresuhetest ja soorollidest.³⁸ Kogetu tagajärjel õpivad mehed vägivalda kasutama ja naised agressiivset käitumist taluma.³⁹

Lähisuhtevägivalda põhjus on omaette kompleksne küsimus, kuid kui ei esineks naiste ebavõrdset positsiooni suhtes (või ühiskonna silmis) ja vägivalda ei nähtaks konfliktide lahenduse võimalusena, siis nende teguriteta lähisuhtevägivalda põhimõtteliselt ei esineks.⁴⁰

---

³¹ Jewkes, R. Viidatud töö, lk 1425; Wikipedia. Social cue. - https://en.wikipedia.org/wiki/Social_cue (21.03.2020).

³² Leonard, K. E. Alcohol and intimate partner violence: when can we say that heavy drinking is a contributing cause of violence? – *Addiction* 2005/100 (4), lk 422.

³³ Jewkes, R. Viidatud töö, lk 1426.

³⁴ Paats, M. 2010, lk 79.

³⁵ Jewkes, R. Viidatud töö, lk 1426.

³⁶ Straus, M. M. A. Gelles, R. J. Steinmetz, S. K. *Behind Closed Doors: Violence in the American Family*. – Transaction Publishers 1982, lk 122

³⁷ Jewkes, R. Viidatud töö, lk 1426.

³⁸ Sellioy, O. Valberg, Ö. L. Lähisuhtevägivalda ennetuse ja varase sekkumise kavand Tallinna linnale.

Mittetulundusühing Vaimse Tervise Edendamise Kompetentsikeskus. Tallinn 2018, lk 4–

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjI8fXV__foAhWrysQBHeAEA1UQFjAAegQIARAB&url=https%3A%2F%2Fwww.tallinn.ee%2Fest%2Fg6810s117629&usg=AOvVaw21eMtDmatUDNLpdEQhGOMB (21.04.2020).

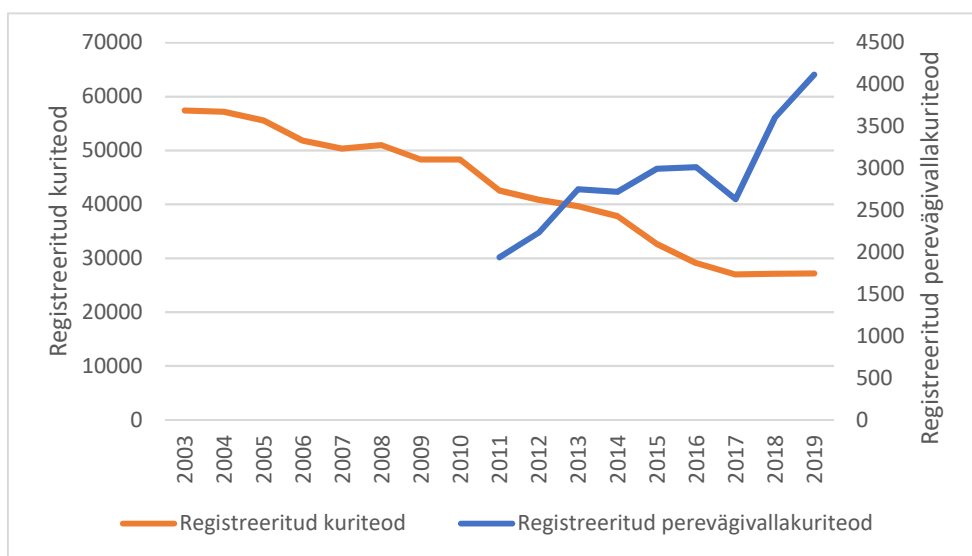
³⁹ Jewkes, R. Viidatud töö, lk 1426.

⁴⁰ Jewkes, R. Viidatud töö, lk 1426.

Samuti ei tohiks näha kogu süüd ümbritseval keskkonnal või muudel välisteguritel, sest vägivaldne isik on täielikult oma tegude eest vastutav ja tal tuleb tegeleda vägivaldsuse kui omaette probleemiga.⁴¹ Kahtlemata omab ka iga vägivallajuhtum mingit eripära teistest, mistõttu tuleb igasse juhtumisse suhtuda individuaalselt ja kõikehõlmavaid üldistusi on raske teha.

1.2. Lähisuhtevägivalla statistika Eestis

Registreeritud perevägivallakuritegude arv on aasta-aastalt kasvanud (vt joonis 1). Kui aastal 2018 registreeriti 3607 perevägivallakuritegu, siis 2019. aastal tõusis see number 4119-le ehk veidi enam kui pooltuhat juhtumit rohkem.⁴² Eestis on toimunud ka olulised muutused vägivallakuritegude struktuuris – kasvanud on lähisuhtevägivalla osakaal ehk aina rohkem pannakse toime kuritegusid lähedaste vahel siseruumides, ning seevastu on vähenenud võõraste inimeste vastased ründed avalikus ruumis.⁴³ Lähisuhtevägivalla kuriteod moodustasid 2019. aastal 15% kõigist kuritegudest ning vaid natuke alla poole (47%) muude vägivallakuritegude seast.⁴⁴ Seega on lähisuhtevägivalla kuritegude arv tõusuteel, samal ajal kui üldine kuritegevuse tase võrreldes kümnendi algusega on kuni 2017.aastani langenud (vt joonis 1) ja elanike küsitluste põhjal on elanike turvatunne kõrgem.⁴⁵

Joonis 1. Registreeritud kuritegude ja perevägivallakuritegude arv 2005-2019.⁴⁶

⁴¹ Paats, M. 2010, lk 80

⁴² Kuritegevus Eestis 2019. Justiitsministeerium 2020. - <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/perevagivald-ja-ahistamine.html> (09.03.2020)

⁴³ Kuritegevus Eestis 2015. Viidatud töö, lk 34.

⁴⁴ Kuritegevus Eestis 2019. Viidatud töö.

⁴⁵ *Ibidem*

⁴⁶ *Ibidem*

Ligi kahel kolmandikul (60%) juhtudel oli perevägivalla toimepanija abikaasa või elukaaslane ning 10% juhtudel eksabikaasa või eks-elukaaslane, seega moodustas aastal 2019 perevägivallajuhtumitest suurima osa paarisuhtevägivald.⁴⁷ 2014. aastal läbi viidud uuringus osalejad, kes viimase aasta jooksul olid kehalist väärkohtlemist kogenud, vastasid, et vägivalla põhjustajaks oli 46,2% juhtudest partner, endine partner, kohtingupartner või endine kohtingupartner.⁴⁸ Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi 2015.aasta uuring hindas perevägivalla ohvrite arvuks Eesti elanike seas 18 400 naist ja 3 800 meest, mis tähendab, et protsentuaalselt 3,6% naistest ja 0,8% meestest on kogenud oma kodus füüsilist vägivalda.⁴⁹

Vägivallal on väga tugev ja kaugele ulatuv mõju ohvri psüühikale, suhtlemisvõimele, samuti tööalasele konkurentsivõimele, kuid suur oht on ka rängima tagajärje saabumisele, sest pideva pinge all elamine võib lõppeda sellega, et ohver võtab endalt elu.⁵⁰ On leitud, et iga viies vägivalla ohver mõtleb aeg-ajalt enesetapule⁵¹. Riiklik statistika näitab, et 2018. aastal hukkus perevägivalla tõttu seitse inimest,⁵² 2019. aasta esialgsetel andmetel aga viis inimest.⁵³

Karistusseadustikus kuuluvad perevägivallakuritegude alla isikuvastased kuriteod (v.a surnuvastased süüteod), röövimine ja avaliku korra raske rikkumine, mille on toime pannud praegune või endine abikaasa, elukaaslane või partner.⁵⁴ 2019. aastal moodustas perevägivallakuritegudest 86% juhtudel kehaline väärkohtlemine (KarS §121)⁵⁵ (vt tabel 1) ning selle suure osakaalu tõttu keskendumine selles töös just isikuvastasele kuritegevusele partnerite vahelises vägivallas.

---

⁴⁷ *Ibidem*

⁴⁸ Lippus, H. jt. Eesti Naiste Tervis 2014: seksuaal- ja reproduktiivtervis, tervisekäitumine, hoiakud ja tervishoiuteenuste kasutamine. Uurimisaruanne. Tartu: Tartu Ülikooli naistekliinik 2015, lk 79 – http://www.rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/6165/1/Eesti_naise_tervis2015.pdf (21.04.2020).

⁴⁹ Pettai, I. jt. Perevägivalla hind Eestis. Norra finantsmehhanismi ja Sotsiaalministeeriumi poolt toetatud projekt „Ühtse süsteemi ülesehitamine lähisuhtevägivalla tõkestamiseks Eestis”. Tallinn 2016.

⁵⁰ Pettai, I. Proos, I. Laidmäe, V. Pere- ja naistevastane vägivald ja ohvrite tervis. Norra finantsmehhanismi ja Sotsiaalministeeriumi poolt toetatud projekt „Ühtse süsteemi ülesehitamine lähisuhtevägivalla tõkestamiseks Eestis”. Tallinn 2016, lk 6.

⁵¹ *Ibidem*

⁵² Tamm, K. Solodov, S. Kuritegevus Eestis 2018. Justiitsministeerium 2019, lk 32-
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/07_perevagivald.pdf (09.03.2020).

⁵³ Kuritegevus Eestis 2019. Viidatud töö.

⁵⁴ Tamm, K. Solodov, S. Viidatud töö. lk 30.

⁵⁵ Kuritegevus Eestis 2019. Viidatud töö.

Tabel 1. Registreeritud perevägivallakuritegude jagunemine kuriteoliigiti, aastal 2019.⁵⁶

Kehaline väärkohtlemine (KarS § 121)	86%
Ähvardamine (KarS §120)	11%
Seksuaalkuriteod (KarS §-d 141-146)	2%
Elu- ja tervisevastased süüteod (KarS §-d 113-119)	1%

Perevägivalla puhul on tegemist sooneutraalse määratlusega, mille alla kuuluvad mõlemast soost ohvrid kui ka vägivallatsejad.⁵⁷ Levinud arvamuse kohaselt on mehed need, kes peksavad ja naised need, kes kannatavad, kuid andmed näitavad, et üllatavalt sagedaselt on ka naispool vägivallatsejaks ning mitte alati enesekaitseks.⁵⁸ Sellegi poolest müüt, et vägivaldseid naisi ja mehi on sama palju,⁵⁹ ei vasta statistiliselt kui ka Eestis läbi viidud uuringute järgi tõele, sest ümardatult kaheksal korral kümnest on perevägivallaohvriks naisterahvas ja kahel juhul meesterahvas.⁶⁰ Kuritegevuse statistika aastaraamatu „Kuritegevus Eestis 2019“ kohaselt olid 2019. aastal 85% perevägivalla toimepanijatest mehed ning 81% perevägivallaohvritest olid naised.⁶¹ Euroopa komisjoni 2016.aasta uuringu kohaselt leidis koguni pool (52%) vastajatest, et naistevastane vägivald on Eesti kodudes üsna tavaliseks nähtuseks.⁶² Ka Ühinenud Rahvaste Organisatsioon (ÜRO) on koduvägivalda defineerinud kui soopõhist probleemi.⁶³

Samuti on paarisuhtes kasutatavad vägivallatüübid lähtudes soost erinevad. On leitud, et võrreldes meesohvritega kogevad naised korduvat ning raskemat vägivalda.⁶⁴ Mehed kogevad paarisuhtes vägivallana enamasti esemega löömist või loopimist ning naised seevastu raskemat vägivalda nagu peksmine, kägistamine, relvaga ründamine, seksuaalne vägivald.⁶⁵ Sellest järeldatuna langevad mehed pigem kergema vägivalla ohvriks ning naistele saab osaks raskem vägivald.⁶⁶ Erinevalt naistest kogevad reeglina mehed vägivalda kodust väljaspool –

⁵⁶ *Ibidem*

⁵⁷ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 6.

⁵⁸ Langhinrichsen-Rohling, J. Top 10 greatest “hits” important findings and future directions for intimate partner violence research. -Journal of interpersonal violence 2005/20(1), lk 110.

⁵⁹ Paats, M. 2010, lk 75.

⁶⁰ Kuritegevus Eestis 2019. Viidatud töö.

⁶¹ *Ibidem*

⁶² Special Eurobarometer 449: Gender-based Violence. Report. Euroopa Komisjon 2016, lk 10. – https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwi2v8_Sg_joAhXDyKYKHbRaBHAQFjAAegQIARAB&url=https%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fcommfrontoffice%2Fpublicopinion%2Findex.cfm%2FResultDoc%2Fdownload%2FDocumentKy%2F75837&usg=AOvVaw3nP20gAPKzneK7w-v9Ffix (21.04.2020).

⁶³ Helweg-Larsen, K. Kruse, M. Violence against women and consequent health problems: a register-based study. - Scandinavian journal of public health 2003/31(1), lk 51.

⁶⁴ Paats, M. 2010, lk 80.

⁶⁵ *Ibidem*, lk 75.

⁶⁶ *Ibidem*, lk 76.

peamiselt avalikes kohtades nagu tänaval või klubis ning oma kodus esineb meestevastast vägivalda märksa vähem kui naistevastast vägivalda.⁶⁷ Ühele konkreetsele määratlusele toetudes, on ka tõenäoline, et naised kasutavad meeste suunas enamasti vägivalda hoopis enesekaitseks või kättemaksuks – seda nimetatakse vägivaldseks vastuhakuks⁶⁸ mehe poolt tulenevale vägivallale, sest varem või hiljem üritavad suur osa naised vägivallale vastu seista.⁶⁹

Eesti riik on allkirjastanud Euroopa Nõukogu naistevastase ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni, mis on nimetatud ka kui Istanbuli konventsioon. Istanbuli konventsiooni eesmärkideks teiste eesmärkide seas on esiteks, kaitsta naisi vägivalla kõigi vormide eest, ennetada, karistada ja kaotada naistevastast vägivalda ja perevägivalda ning teiseks, aidata kaasa naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimisele ning edendada naiste ja meeste sisulist võrdõiguslikkust, sealhulgas naiste jõustamise kaudu.⁷⁰ Seega, nimetatud konventsioon seab erilise rõhu just naistevastase vägivalla vastu võitlemisele ning juurutab ühiskonnas mõistmist, et vägivallal – eelkõige naistevastasel ja peresisesel vägivallal – puuduks igasugune õigustus.⁷¹ Tsiteerides Istanbuli konventsiooni preambulis öeldut: “tunnistades, et perevägivald mõjutab rohkem naisi, märkides samas, et perevägivalla ohvriks võivad langeda ka mehed”, on käesolevas töös objektiivsuse huvides lähtutud lähisuhtevägivalla sooneutraalsest määratlusest.

1.3. Lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamine ja tõusetuvad probleemid

Eelnevates alapeatükkides väljatoodud lähisuhtevägivalla põhjustest ja Eestis leitud statistikast on näha, et lähisuhtevägivald on väga mitmetasandiline ning ühiskonnas kasvav probleem, niisiis peab sellele riik kriminaalõiguslikult reageerima. Meie ühiskond töötab selle suunas, et varjutada seisukohta, milles lähisuhtevägivalda peetakse eraviisiliseks perekonna siseasjaks, kuhu riik jõuliselt sekkuma ei peaks.⁷² On kirjutatud, et üldsuse teadlikkuse kasv perevägivallast ja riiklike süsteemide väljaarendamine, mis sellist kuritegevust ennetada

---

⁶⁷ Pettai, I. Proos, I. Laidmäe, V. Viidatud töö, lk 5.

⁶⁸ Kelly, J. B. Johnson, M. P. Differentiation Among Types of Intimate Partner Violence: Research Update and Implications for Interventions. - Family court review 2008/46(3), lk 484.

⁶⁹ Paats, M. 2010, lk 75.

⁷⁰ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. -RT II, 26.09.2017, 2.

⁷¹ Tuulik, M. Eesti astub järgmise olulise sammu naistevastase vägivallaga võitlemiseks. – Justiitsministeerium 20.03.2017. –<https://www.just.ee/et/uudised/eesti-astub-jargmise-olulise-sammu-naistevastase-vagivallaga-voitlemiseks> (23.03.2020).

⁷² Black, I. S. Domestic Violence: Stopping the Violence. - Handbook of Loss Prevention and Crime Prevention 2012, lk 412.

püüavad ning karistavad, on osati olnud naisõiguslaste ja juristide liikumise tulemus.⁷³ On saanud selgeks, et perevägivald on eraldiseisev kuriteoliik, mille ohvrite kaitsmise eest peab riik võtma vastutuse.⁷⁴ On aga kuulda kriitikat, et Eesti lähisuhtevägivalla praktika ei kaitse ohvrit reaalselt – st ohu ennetamise, kõrvaldamise ja ohvrite kaitsmise pool on süsteemis peaaegu et olematu.⁷⁵

Eestis jõustus alles 2003. aasta mais menetlusseadustiku lähisuhtevägivalla konteksti jaoks oluline muudatus, mis soosis lähisuhtevägivalla ohvreid juhtumeid menetluslikult registreerima.⁷⁶ Tänase KarS § 121 järgi kvalifitseeruv kehalise väärkohtlemise kuritegu kuulus varem erasüüdistusmenetluse alla.⁷⁷ Varem kehtinud kriminaalmenetluse koodeksi⁷⁸ ajal tuli kannatanul §-i 391 lg 1 alusel väiksemate rünnete nagu näiteks tõukamise, löömise või sakutamise osas koguda ise tõendeid (tõendamiskoormis langes kannatanule),⁷⁹ kutsuda tunnistajaid ning esitada erasüüdistus kohtusse.⁸⁰ Kuna erasüüdistuse esitamine tähendas keerukat ja kallist asjaajamist, loobusid paljud ohvrid süüdistuse esitamisest üldse.⁸¹ Niisiis pöörduti varem õiguskaitseorganite poole vaid raskemate perevägivalla juhtumite korral.⁸² See tähendas, et kõik kergemad koduvägivallajuhtumid jäid ohvri enda lahendada, isiklikuks mureks, millega riik abikätt ei ulatanud ning mis käis keskmisele ohvrile selgelt üle jõu.⁸³

Täna piisab kohtueelse menetluse algatamiseks politseile või prokuratuurile avalduse esitamisest.⁸⁴ Kriminaalmenetluse seadustiku § 194 lg 1 alusel on menetluse ajendiks kuriteo teade või kuriteole viitav muu teave – see tähendab, et vastupidiselt üldlevinud väärarusaamale ei pea isegi ohver tegema tingimata avaldust selleks, et lähisuhtevägivalla juhtumit menetlema

---

⁷³ Lapidus, L. M. Doubly Victimized: Housing Discrimination Against Victims of Domestic Violence. - American University Journal of Gender Social Policy and Law 2003/11(2), lk 377-

⁷⁴ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners . Viidatud töö, lk 2.

⁷⁵ Laasik, T. Tambet Laasik: riiklikult toetatud vägivald. – Eesti Rahvusringhääling 19.09.2019. - <https://www.err.ee/981911/tambet-laasik-riiklikult-toetatud-vagivald> (09.03.2020).

⁷⁶ Allaste, A. Võõbus, V. Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused, lk 3- https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/allaste_vagivald_lahisuhtes_biin_retsensioon_1_.pdf (09.03.2020).

⁷⁷ Sari, M. Lähisuhtevägivald, selle peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed. Magistritöö. Juhendaja: Silvia Kaugia. Tartu: Tartu Ülikool 2014, lk 86.

⁷⁸ Kriminaalmenetluse koodeks. – RT I 1995, 6, 69.

⁷⁹ Sari, M. Viidatud töö, lk 86.

⁸⁰ Arro, M. Lepitusmenetlus menetlusliigina perevägivalla juhtumite puhul. Magistritöö. Juhendaja Anna Markina. Tartu: Tartu Ülikool 2014, lk 36.

⁸¹ Allaste, A. Võõbus, V. Viidatud töö, lk 3.

⁸² Arro, M. Viidatud töö, lk 36.

⁸³ Pettai, I. Perevägivalla uuringu tulemustest Eestis. Ettekanne koolitusel Inimkaubanduse Ennetamine - Koolitus õpetajatele noorsootöötajatele ja kutsenõustajatele. 2003, lk 2 – https://enut.ee/files/perevagivalla_uuring_eestis.pdf (09.03.2020).

⁸⁴ Allaste, A. Võõbus, V. Viidatud töö, lk 3.

hakataks,⁸⁵ kui menetlejani jõuab muu teave, mis on piisav kriminaalasja alustamiseks. Sellest praktikast näeb, kuidas perevägivald on aja jooksul pere siseasjast, millega tegeles eraõigus, muutunud kriminaalkuriteoks, kus menetlust alustatakse ka ohvri avalduseta.⁸⁶

Lähisuhtevägivald on kompleksne ja raskesti tabatav nähtus, sest see toimub inimeste privaatelu sfääris ja tavapäraselt üritatakse seda avalikkuse eest varjata, et selle toimumine koju, nelja seina vahele jääks.⁸⁷ Niisiis on tõsiseks probleemiks seoses lähisuhtevägivalla lahendamise ja uurimisega juhtumitest mitteteatamine, sest ohvrite pöördumine politseisse on keskse tähendusega kriminaalasja algatamisel vastavasisulisel kuriteos,⁸⁸ kuna muid kanaleid pidi teave väärkohtlemisest politseini jõuda ei pruugi. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA) poolt läbiviidud uuringust selgus, et 33% partnerite vahelise vägivalla ohvritest ja 26% mittepartnerist (ehk muu isik) isiku poolt toime pandud vägivalla ohvritest pöördusid kas politsei või muu organisatsiooni (näiteks ohvrite tugisorganisatsiooni) poole alles pärast kõige raskemat vägivallajuhtumit.⁸⁹ Ainult 14% partnerite vahelise vägivalla ohvritest teatas politseile kõige raskemast vägivallajuhtumist.⁹⁰ Ka ühes teises uurimuses leiti, et lähisuhtes väärkoheldud naised pöördusid sagedamini politsei poole siis, kui nad kogesid rasket füüsilist või vaimset lähisuhtevägivalda, mille tulemusel nad said vigastusi või kui nad elasid koos lastega – niisiis pöörduvad politseisse vähem tõenäoliselt kergema lähisuhtevägivalla all kannatavad ohvrid.⁹¹ Võib järeldada, et politseile teatatakse vaid väikene osa kõigist toime pandud lähisuhtevägivalla tegudest.⁹²

Kahes USAs 1980ndatel ja 1990ndatel aastatel läbiviidud üleriigilistes uuringutes,⁹³ kus vastajateks olid ainult naised, uuriti, miks ohvriks langenud vägivallateost politseisse ei teatanud, oli üheks korduvaks vastuseks, et kodune vägivald on niivõrd privaatne ja personaalne probleem.⁹⁴ Peresiseseid tülisid ja konflikte vaikitakse sageli ka maha selle pärast, et nende

---

⁸⁵ Kriminaalmenetlus. –<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/spetsialistile/kriminaalmenetlus> (25.03.2020).

⁸⁶ Väli, M. Viidatud töö, lk 1.

⁸⁷ Sellio, O. Valberg, Ö. L. Viidatud töö, lk 4.

⁸⁸ Wolf, M. E. jt. Barriers to Seeking Police Help for Intimate Partner Violence. - Journal of Family Violence 2003/18 (2), lk 121.

⁸⁹ Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõte. – Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2014, lk 24.

⁹⁰ *Ibidem*

⁹¹ Bonomi, A. jt. Severity of Intimate Partner Violence and Occurrence and Frequency of Police Calls. – Journal of Interpersonal Violence 2006/21(10), lk 1362.

⁹² Akers, C. Kaukinen, C. The Police Reporting Behavior of Intimate Partner Violence Victims. – Journal of Family Violence 2008/24, lk 159.

⁹³ Langan, P. A. Innes, C. A. Preventing Domestic Violence Against Women, Bureau of Justice Statistics Special Report. - U.S. Department of Justice. University of California 1986; Greenfeld, L. A. Violence by Intimates: Analysis of data on crimes by current or former spouses, boyfriends, and girlfriends. Washington: U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics 1998.

⁹⁴ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 121.

tunnistamine on piinlik. Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti uuringus leiti, et ligikaudu veerand ohvritest märkis, et nad ei teatanud partneri või muu isiku kui partneri poolt toime pandud kõige raskemast seksuaalse vägivalla juhtumist politseile ega ka muule organisatsioonile selle tõttu, et juhtunu tagajärjel tekkis neil häbi või piinlikkus.⁹⁵

Politseisse pöördumise asemel võivad ohvrid paluda abi ja tuge ka mitteametlikest allikatest nagu sõbrad, perekond, isegi vaimulikelt või psühhiaatritelt.⁹⁶ Eestis pakub kuriteo ohvritele tuge Ohvriabi, mille tegevust reguleerib ohvriabi seadus,⁹⁷ mille §3 lg 1 tähenduses on ohvriabiteenuseks avalik teenus, mille eesmärgiks on kuriteo, hooletuse või halva kohtlemise või füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalla ohvriks langenud isikute toimetulekuvõime säilitamine või parandamine. Sama sätte lg 2 järgi osutab ohvriabiteenus näiteks nõustamist, turvalist majutust, toitlustust, materiaalselt abi, psühholoogilist abi jm. Samuti pakutakse Eesti naiste tugikeskuse teenust (ohvriabi seadus § 6⁶ lg 1), mille eesmärk on aidata naistevastase vägivalla ohvriks langenud naisel vägivallast pääseda ja saavutada iseseisev toimetulek, pakkudes turvalist keskkonda ja nõustamist ning vajaduse korral ka ajutist majutust nii ohvrile kui ka temaga kaasas olevatele lastele.

On ka leitud, et lähisuhtevägivallast mitteteatamise taga on arusaam ohvritel, et väärkohtlemine peab olema igal juhul füüsiline ning teatamiseks on vaja ka füüsilisi tõendeid, mistõttu jäävad vaimse vägivalla juhtumid n-ö „halli alasse“ ja ohvril on keeruline piiritleda, millal vägivald toimus ja mis hetkel abi otsida.⁹⁸ See tulemus on kooskõlas sellega, mida leiti ka Kantor'i ja Straus'i uurimuses, et ohvrite jaoks peab peksmine olema piisavalt tõsine, et helistada politseisse.⁹⁹ Ameerikas läbiviidud eelnimetatud üleriigilistest uuringutest tuli välja, et 10% naisohvritest ei teatatud lähisuhtevägivallast politseid põhjusel, et nad arvasid, et kuritegu ei olnud piisavalt oluline.¹⁰⁰

2015.aasta uuringus on leitud, et oluliseks põhjuseks, miks Eestis kohtusse nii vähe lähisuhte vägivalla juhtumeid jõuab, on vägivallajuhtumite raske tõendatavus.¹⁰¹ Lähisuhtevägivalla teod pannakse enamasti toime kõrvaliste isikute juuresolekuta ning seetõttu taandubki tõendamine

---

⁹⁵ Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Viidatud töö, lk 24.

⁹⁶ Akers, C. Kaukinen, C. Viidatud töö, lk 167.

⁹⁷ RT I, 04.01.2019, 16.

⁹⁸ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 123.

⁹⁹ *Ibidem*, lk 127.

¹⁰⁰ *Ibidem*

¹⁰¹ Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Perevågivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist. - Riigikogu Toimetised 2015/31, lk 163 - <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Iris-Pettai-Silvia-Kaugia-Raul-Narits-Perevågivald-nõuab-jõulisemat-juriidilist-sekkumist-.pdf> (09.03.2020).

alatihti sõna sõna vastu olukorrale.¹⁰² See probleem tõusetub ka vaimse vägivalda juhtumites. Eestis on ainult vaimse vägivalda juhtumeid vähe menetletud, sest sekkumise muudab raskeks just see, et vägivalda võidakse kasutada viisil, mis ei pruugi jätta füüsilisi asitõendeid, seega on vaimset vägivalda peaaegu võimatu tõestada, kuigi see võib valmistada ohvrile palju piinu.¹⁰³ Ka 2011. aasta uurimusest selgub, et pereliikme sõimamise ja alandamise puhul sekkub oluliselt vähem prokuröre kui füüsilise vägivalda puhul.¹⁰⁴ Siiski, ka ainuüksi vaimse vägivalda juhtumit on printsipiis võimalik menetleda, kui selle tagajärjel on tekitatud konkreetseid tervisehäda-
kuivõrd Eestis karistatakse lähisuhtevägivalda KarS § 121 lg 2 punkti 2 järgi ka siis, kui ohvri tervis on kahjustatud, olenemata valu tekitamisest. Tervisekahjustuse tõendamine võib osutuda väljakutseks, sest vaimse vägivalda kahjulik mõju ohvri psühholoogiale väljendub tavapäraselt post-traumaatilise stressihäirena (PTSD), mille kohtulik hindamine on sageli problemaatiline, sest sümptomeid on võimalik teeselda või üle paisutada.¹⁰⁵ PTSD, millele järgneb depressioon, on psühholoogiline häire, mis lööb kõige sagedasemalt välja füüsilise vägivalda all kannatavatel naistel¹⁰⁶. Vaimse vägivalda tõendamise teematikat on uuritud näiteks Hispaania kohtuotsuste näitel, mille põhjal saab öelda, et vaimset tervisekahjustust tõendavate asjaolude puudumine oli umbes 40% õigeksmõistvate otsuste põhjuseks lähisuhtevägivalda juhtumites.¹⁰⁷

Vägivaldsest paarisuhtest väljumine ei ole sugugi kerge tee. Ohvrid on tunnistanud, et väärkohtlemine suhtes alandab nende enesehinnangut, mis omakorda piirab suutelisust politsei poole pöörduda.¹⁰⁸ Sageli on ka kokkujäämise põhjuseks see, et ohvrid on emotsionaalselt vägivaldsete lubadustes ja veenvates õigustustes lõksus.¹⁰⁹ Levib ka arusaam, et aeg, mil ohver plaanib suhet lõpetada või lahkub sellest, on kõige ohtlikum etapp, kus vägivaldsus võib hüppeliselt kasvada.¹¹⁰ On väidetud, et meestele, kes on oma partnerite suhtes vägivaldsed, on

¹⁰² Hüva, J. Karistusseadustiku §121 peale karistusõiguse revisjoni. Magistr töö. Juhendaja Jaan Sootak. Tartu: Tartu Ülikool 2016, lk 5.

¹⁰³ Soo, K. Strömpl, J. Perevågivalda tõlgendused praktikutelt. Uuringu „Perevågivalda levikut soodustavad riskid ka perevågivalda ulatus“ tutvustus. – Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialajakiri 2011/3, lk 27.

¹⁰⁴ Linno, M. Soo, K. Strömpl, J. Perevågivalda levikut soodustavad riskid ja perevågivalda ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Tallinn 2011, lk 11. –https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/19_perevågivalda_levikut_soodustavad_riskid_ja_perevågivalda_ulatus.pdf (29.03.2020).

¹⁰⁵ Fariña, F. jt. Assessment of the Standard Forensic Procedure for the Evaluation of Psychological Injury in Intimate-Partner Violence. –The Spanish Journal of Psychology 2014/17, lk 1.

¹⁰⁶ Holtzworth-Munroe A. Male versus female intimate partner violence: Putting controversial findings into context. - Journal of Marriage and family 2005/67(5), lk 1122.

¹⁰⁷ Fariña, F. jt. Viidatud töö, lk 1.

¹⁰⁸ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 124.

¹⁰⁹ *Ibidem*, lk 124.

¹¹⁰ Langhinrichsen-Rohling, J. Viidatud töö, lk 114; Turvaline ja vaba elu. Mida teha, kui kannatad lähisuhtevågivalda all. Koostajad: Tiikkanen, T. Pohjoisvirta, R. Järveläinen, M. Lace, I. Lace, D. Tsopp-Pagan, P. Joost, K. Pagan, H. C. Brošuur rahvusvahelise projekti „WOMPOWER – toetamine perevågivaldast lahkumisel koolituste, jõustamise ja nõustamise abil“ raames 2014, lk 13. –https://naistetugi.ee/wp-content/uploads/2015/12/Buklett_naistele_EST_32lk_TRYKK.pdf (09.03.2020).

iseloomulik, et vägivaldsus eskaleerub hetkel, kui partner otsustab suhte lõpetada.¹¹¹ See oletus põhineb kahte tüüpi andmetel: esiteks, lahutatud või lahku läinud naised teatavad lähisuhtevägivallast rohkem kui abielus naised; ja teiseks, intervjuud meestega, kes on oma naise tapnud, viitavad sellele, et ähvardus partneri poolt lahku minna või tegelik lahkuminek olid kõige sagedasemad põhjused, mis mõrvani viisid¹¹². Sellest tulenevalt on erialakirjanduses leitud, et hirm vägivaldse mehe mahajätmise ees üks faktoritest, miks paljud väärkoheldud ohvrid suhtesse jäävad.¹¹³ Samas on The National Institute of Justice'i 2000. aasta uurimuses välja toodud, et pole siiski võimalik kindlalt väita, et just enne suhte lõppemist aset leidnud vägivald oli seotud suhtest lahkumise ähvardusega – kuid on selge, et see temaatika vajab rohkem uurimist, et kas suhte lõpetamine suurendab lähisuhtevägivalla esinemise riski.¹¹⁴

Lisaks eelmainitule on sageli hoopis praktilised põhjused need, miks vägivaldse suhte lõpetamine on nii komplitseeritud – vaesus ning taskukohaste eluasemevõimaluste puudumine võivad vägivaldsest suhtest põgenemise raskemaks muuta.¹¹⁵ Erialakirjanduses on väidetud, et vähestel naisohvritel (eriti neil, kes elavad vaesuses), kes kannatavad lähisuhtevägivalla all, on iseseisva elu alustamise jaoks vajalikud majanduslikud ressursid olemas, seepärast ongi oluline faktor majanduslik sõltuvus, miks suhet vägivaldsuse hinnaga jätkatakse või sinna suhtesse naastakse.¹¹⁶ On tähtis perevägivalla probleemiga tegelemiseks luua ohvritele majanduslik tugi ja pakkuda vägivaldsest suhtest põgenejatele ressursse, mis toetaksid neid ennast ja nende lapsi,¹¹⁷ sest majandusliku sõltumatuseta on uue elu alustamine kriisiolukorras paljude ohvrite jaoks võimatu tunduv.¹¹⁸

Oluline on peatuda ka sellel, millist rolli mängib koduvägivalla esinemisel ühiskondlik suhtumine sellesse. Avalikud arusaamad ja hoiakud vormivad meid ümbritsevat sotsiaalset kliimat, milles lähisuhtevägivald aset leiab ning seega on neil oma mõju – need kas „talletavad“

---

¹¹¹ Hayden, A. Safety issues associated with using restorative justice for intimate partner violence. -Women's Studies Journal 2012/26(2), lk 6.

¹¹² Tjaden, P. Thoennes, N. Extent, nature, and consequences of intimate partner violence. Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice 2000, lk 37.

¹¹³ Daly, M. Wilson, M. Evolutionary Social Psychology and Family Homicide. – Science 1988/242 (4878), lk 521.

¹¹⁴ Tjaden, P. Thoennes, N. Viidatud töö, lk 38.

¹¹⁵ Matjasko, J. L. Niolon, P. H. Valle, L. A. The role of economic factors and economic support in preventing and escaping from intimate partner violence. - Journal of policy analysis and management: [the journal of the Association for Public Policy Analysis and Management] 2013/32(1), lk 2.

¹¹⁶ Sanders, C.K. Domestic violence, economic abuse, and implications of a program for building economic resources for low-income women. Findings from Interviews with Participants in a Women's Economic Action Program. St Louis: Center for Social Development 2007, lk 1.

¹¹⁷ Matjasko, J. L. Niolon, P. H. Valle, L. A. Viidatud töö, lk 3.

¹¹⁸ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 124.

lähisuhtevägivalda või hoiavad suhtevägivalla toimumist ära.¹¹⁹ Näiteks on olnud kuulda seisukohta, et konflikt on alati kahepoolne, mis tähendab muuhulgas seda, et ohvrile pannakse vastutus probleem lahendada¹²⁰ ning kui ohver seda teha ei suuda, heidetakse talle ette koostöötahte ja -võime puudumist.¹²¹ Ohvrit ennast süüdistavate hoiakute tõttu on ohvriks keeruline abi otsida ja juhtunust teatada, sest rünnet kodus küll käsitletakse kriminaalkorras karistatava kuriteona ning vägivallatsejat selle eest vastutavana, kuid sageli tunneb just ohver end rünnakus ise süüdi olevat.¹²² Kui vägivalla põhjusi otsitakse ohvri käitumisest, mõjub vägivallaintsident üldsuse silmis triviaalsemana, vägivalda suhtutakse mõistvamana ja see tundub vähem ebaõiglane ning rohkem vastuvõetavam.¹²³

On ka arusaam, et kui isik ise õigesti käituks, ei juhtuks temaga halbu asju ja kui juhtubki, on ka temal osa süüst, kutsudes vägivalda käitumisega ise esile.¹²⁴ Enamasti süüdistatakse ohvri enda käitumist vägivalla esile kutsumisest sel viisil, et ohver on provotseerivalt käitunud, kuid teatud sotsiaalsete piiride tõttu ei minda vägivaldset teed pidi, et ebameeldivat situatsiooni lahendada ja nii peaks see olema ka kodus.¹²⁵ Euroopa Komisjoni 2010. aasta raportis¹²⁶ leiti, et 84% Eesti vastajatest nõustusid väitega, et naiste provokatiivne käitumine põhjustab naistevastast vägivalda – on mõistatuslik tõdeda, et ka tänapäeval levivad laialdaselt ohvrit süüdistavad hoiakud.¹²⁷ Taolised hoiakud mõjuvad taasohvristavalt, kuid samal ajal ka võivad panna vägivallatseja tundma, et tema teguviis on avalikult õigustatud ning kaob hirm sotsiaalse hukkamõistu ees.¹²⁸

Niisiis ulatuvad vägivallast mitteteatamise põhjused välja ka väärte hoiakuteni ühiskonnas. Kogukonnas, kus üldsuse seas levivad lähisuhtevägivalda õigustavad arusaamad, hakkab ka vägivalla ohver tegu õigustama, mille tagajärjel on vähetõenäoline, et ta sellest kuritarvitusest kolmandat isikut teavitab; lisaks mõjutavad taolised hoiakud ühiskonnas ka otsustajate

---

¹¹⁹ Gracia, E. Intimate partner violence against women and victim-blaming attitudes among Europeans. - Bulletin of the World Health Organization 2014/92(5), lk 380.

¹²⁰ *Ibidem*, lk 381.

¹²¹ Laasik, T. 2019.

¹²² Põhja Politsei- ja Piirivalveamet. Viidatud töö.

¹²³ Gracia, E. Viidatud töö, lk 380.

¹²⁴ Laanepere, L. Miks süüdistatakse kuriteos sageli ohvrit? – Postimees 10.08.2019. - <https://tervis.postimees.ee/6747856/miks-suudistatakse-kuriteos-sageli-ohvrit> (09.03.2020); Tilk, K. Uuringu tulemus: spetsialistid leiavad, et ohver on perevägivallas enamjaolt ise süüdi. – Õhtuleht 12.03.2015. - <https://www.ohutuleht.ee/665862/uuringu-tulemus-spetsialistid-leiavad-et-ohver-on-perevagivallas-enamjaolt-ise-suudi> (09.03.2020).

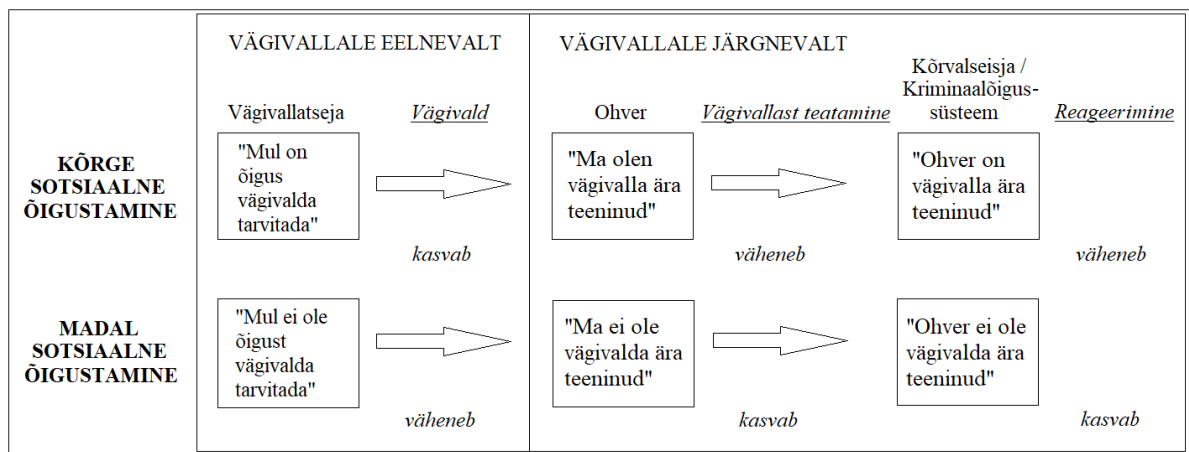
¹²⁵ Paats, M. Lähisuhtevägivald ei ole ainult ohvri ja tema pere mure. – Sirp 30.06.2017.

¹²⁶ Special Eurobarometer 344: Domestic Violence against Women. Report. Brüssel: Euroopa Komisjon 2010. – https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf (21.04.2020).

¹²⁷ Gracia, E. Viidatud töö, lk 380.

¹²⁸ *Ibidem*, lk 381.

suhtumist teo ebaõiglusesse kriminaalasjades (vt tabel 2).¹²⁹ Ohvrit süüdistavate hoiaku tõttu ühiskonnas ei räägi paljud ohvrid enda kannatustest, mis viibki selleni, et paarisuhtevägivalla levikut on keeruline tegelikkusele vastavalt hinnata.¹³⁰ Nagu selgus nimetatud FRA 2014.aasta uuringust, siis politseile ja muudele ametiasutustele teatatakse naistevastase vägivalla juhtumitest vähe ning selline olukord peab muutuma.¹³¹ On oluline, et ohvriabiteenused keskenduksid nende ohvrite vajadustele, keda valdavad peale vägivalla ohvriks sattumist negatiivsed tunded nagu näiteks enesesüüdistamine või häbi.¹³² Samuti tuleb võidelda suhtumisega vägivallaohvritest naistesse nagu nad oleksid ise toimunud süüdi.¹³³ Nüüdseks on aga kirjanduses kõlanud, et kasvavad arvud politseistatistikas kui ka abi otsivate inimeste hulk naiste tugikeskuses ja ohvriabis näitavad teadlikkuse kasvule, et ühe rohkem inimesi vähemalt on informeeritud ja teavad, kuhu oma murega esmalt pöörduda.¹³⁴

Tabel 2. Teoreetiline mudel lähisuhtevägivalla sotsiaalse õigustamise mõjust vägivalitsejale, ohvrile ja otsustajatele/reageerijatele.¹³⁵

Kui lähisuhtevägivallast teatamise takistustest hoolimata ohver siiski leiab endas jõu, et politseisse pöörduda ja teave kuriteo kohta esitada, kerkivad esile uued probleemid kuriteo menetlemises. 2018. aastal lõppes Pärnumaal läbiviidud testprojekt, mille eesmärk oli anda ülevaade lähisuhtevägivalla kuritegude menetlus- ja karistuspraktikast Pärnu näitel, uurides 46 lähisuhtevägivalla kuriteo menetlemise käiku ja tulemusi.¹³⁶ Nimetatud testprojekti tulemusel

¹²⁹ Waltermaurer, E. Public Justification of Intimate Partner Violence: A Review of the Literature. - Trauma, Violence, & Abuse 2012/13(3), lk 167.

¹³⁰ Paats, M. 2010, lk 74.

¹³¹ Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Viidatud töö, lk 10.

¹³² *Ibidem*, lk 11.

¹³³ *Ibidem*

¹³⁴ Paats, M. 2017.

¹³⁵ Waltermaurer, E. Viidatud töö, lk 168.

¹³⁶ Tamm, K. Kruusement, A. LSV kuritegudes menetlus- ja karistuspraktika. Pärnumaa testprojekt 2018. - Kriminaalpoliitika analüüs 2019/3, lk 1. -

saadud järelduste üldistamisel kogu Eestile tuleb olla ettevaatlik, sest varasemad analüüsid on viidanud praktika ebaühtlusele piirkonniti,¹³⁷ kuid tulemuste põhjal saab rohkem aimu, millised tendentsid tänapäeval Eesti õigusmaastikul perevägivalla menetlemisel kehtivad.

Esimeseks tendentsiks on menetlemata jätmine, st suur osa lähisuhtevägivalla infoteadetest ei jõuagi kriminaalmenetluseni.¹³⁸ Seda väidet ilmestavad eelmainitud Pärnu pilootprojekti leitud numbrid – politseisse jõudnud 160st koduvägivalla teatest registreeriti kuritegudena vaid 46 juhtumit, millest alustati 20% menetlusi¹³⁹ ning 35% juhtudel lõpetati menetlus aluse puudumise tõttu.¹⁴⁰ 114 lähisuhtevägivalla infoteadet 160-st (71%) jäi kriminaalmenetlusega sidumata, sest enamasti oli tegu peretülidega, alkoholi tarvitanud pereliikmete vahelise konfliktidega või politsei saabumise hetkeks juba lahenenud juhtumitega.¹⁴¹ Kriminaalmenetlusse võtmata infoteade ei tähenda aga automaatselt, et juhtumiga edasi ei tegeleta – viiakse läbi järelkontroll (kodukülastus ja vestlus vägivalla ohvriga) ning kui tuvastatakse uusi kuriteo tunnuseid, algatatakse kriminaalmenetlus.¹⁴²

Teiseks, kui kriminaalmenetlus siiski alustatakse, ei pruugi see karistuse määramiseni jõuda, osad kriminaalmenetlused lõpetatakse enne ära. Projekti perioodil registreeritud koduvägivalla juhtumites lõpetati menetlus aluse puudumise tõttu 16-s juhtumis, millest enamikul võis lõpetamist pidada asjakohaseks, kuid üks juhtum torkas eriliselt silma.¹⁴³ Nimelt lõpetati konkreetse juhtumi menetlus aluse puudumise tõttu, sest kannatanu muutis ütlusi, kuid eelnevalt olid tema vigastused arsti juures fikseeritud ning juhtumi tõendatavus oli keskmisest parem, kuid kannatanu võttis oma ütlused tagasi ning kinnitas, et andis esialgu valeütlusi – seejärel alustati menetlus valeütluste andmise juhtumis ja kriminaalkorras mõisteti süüdi esialgne kannatanu.¹⁴⁴ Riigiprokuratuuri 2018. aasta jaanuaris aset leidnud lähisuhtevägivalla kuritegude analüüsis leiti, et lõpetatud kriminaalmenetlustes esines mitmeid juhtumeid, kus kannatanu oma ütlusi muutis või võttis etteheite tagasi ning sellisesse positsiooni muutmisesse tuleb suhtuda tõsiselt ja uurida, ega selle taga pole kannatanu hirmutamise.¹⁴⁵ Praktikas on

---

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tamm_k_kruusement_a_2019._lahisuhtevagivalla_menetlus-_ja_karistuspraktika_parnumaa_2018._a_projekti_naitel.pdf (25.03.2020).

¹³⁷ *Ibidem*, lk 4.

¹³⁸ *Ibidem*, lk 1.

¹³⁹ *Ibidem*, lk 7.

¹⁴⁰ *Ibidem*, lk 1.

¹⁴¹ *Ibidem*, lk 7.

¹⁴² *Ibidem*

¹⁴³ *Ibidem*, lk 8,9.

¹⁴⁴ *Ibidem*

¹⁴⁵ Ülvieste, A. Lähisuhtevägivallakuritegused läbiviidud kriminaalmenetluste analüüs. Riigiprokuratuur 2018, lk 5 - <https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/LSV%20analüüs%202018.pdf> (27.03.2020).

küllaltki levinud, et lähisuhtevägivalla all kannatanu loobub järsku ütlustest või hakkab isegi vägivallatsejat kaitsma¹⁴⁶ ning 2015. aasta uurimuses on samuti leitud, et koguni peamiseks põhjuseks, miks nii vähe lähisuhte vägivalla juhtumeid kohtuni jõuab, on ohvri loobumine oma esialgsetest ütlustest.¹⁴⁷ Ohver võib aga sageli olla vägivallatseja mõju all ning tema ütlused ei pruugi kanda vabat tahet ning tegelikku tõde.¹⁴⁸

Kolmandaks, on tõendamine üks iseloomulikke probleemistikke lähisuhtevägivalla kuritegude menetlemisel. Kuivõrd karistusseadustiku järgi on lähisuhtevägivallana karistatav ka ainult valu tekitamine, mitte ainult tervise kahjustamine, siis ei pruugi valu põhjustamisest alati aga tõendatavat jälge jääda. Erialakirjanduses on välja toodud ka iseäralik probleem seoses sellega, et teatud juhtudel on võimalik, et politsei identifitseerib ohvri valesti – näiteks sellises olukorras, kui tegelik ohver on vägivallatsejale enesekaitse käigus jätnud mõne füüsilise jälje¹⁴⁹ ja politsei saabudes jääb vale mulje, justkui oleks vägivallatseja olnud ohvri asemel, mitte vastupidi. Siinjuures on olulisel kohal lähisuhtevägivalla koolitused politsei, prokuratuuri ning kohtu teenistujatele, et menetlejad oskaksid täiustada tõendite kogumist ja soodustada edukat süüdistust kohtus.¹⁵⁰

Neljandaks, tuleb peatuda ka lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemise kiirusel (alates menetluse alustamisest lõpplahendi tegemiseni). Kui menetlus on lähisuhtevägivalla juhtumist alustatud, tuleks sellises olukorras juhtumit võimalikult kiiresti ja efektiivselt menetleda, sest kui tegemist on kooselu jätkavate partneritega, võib vägivald menetluse jooksul korduda. Lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemise kiirus sõltub aga palju ka juhtumi enda asjaoludest, tõendatavusest ja loomulikult menetlejate ajaressursist. Keskmiselt on leitud, et lähisuhtevägivalla menetlused kestavad umbes 120 päeva (neli kuud), kuid juhtumid, mis kohtusse jõuavad, kestavad keskmiselt seitse ja pool kuud ning vaid viiendik (1/5) menetlustest kestavad vähem kui kümme päeva (kiirmenetlused).¹⁵¹ Sarnane tulemus nähtub 2019. statistika põhjal, et keskmine menetluskiirus vaadeldaval perioodil (2019. a esimene poolaasta) oli 5,5 kuud.¹⁵² On uuritud ka aega, mis kulub menetluse alustamisest kahtlustatava esimese ülekuulamiseni – üldjuhul toimus see esimese kuu (30 päeva) jooksul.¹⁵³ On oluline tagada, et kannatanute ja kahtlustatavate esimesed ülekuulamised ei toimuks mitmeid nädalad või kuid

---

¹⁴⁶ Ülviiste, A. Viidatud töö, lk 20.

¹⁴⁷ Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Viidatud töö, lk 163.

¹⁴⁸ Ülviiste, A. Viidatud töö, lk 20.

¹⁴⁹ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 124.

¹⁵⁰ *Ibidem*, lk 128.

¹⁵¹ Tamm, K. Kruusement, A. Viidatud töö, lk 2.

¹⁵² Tamm, K. Viidatud töö, lk 12.

¹⁵³ *Ibidem*, lk 17.

peale menetluse alustamist.¹⁵⁴ Niisiis on tõhus ja kiire menetlus lähisuhtevägivalla iseloomu arvestades oluline, sest on leitud, et politsei aeglane reageerimine lähisuhtevägivalla juhtumite puhul edastab ohvritele sõnumi, et koduvägivald ei ole piisavalt tõsiseltvõetav kuritegu.¹⁵⁵ Tõepoolest – politsei töö omab ohvrite silmis n-ö sümboolset tähendust, sh politsei hoiak ja viis, kuidas nad lähisuhtevägivalla juhtumi puhul reageerivad.¹⁵⁶

Ka lähisuhtevägivalla ohvrite kaitse tõhusus praktikas (näiteks tõkendite näitel) kriminaalmenetluse ajal ja selle järgselt on küsitav. Pärnu testprojekti põhjal leiti, et projekti perioodil kohaldati poolte lähisuhtevägivalla kahtlustatavate suhtes kinnipidamist, kuid vahistamisi kohaldati harva – ainult kaks kahtlustatavat ehk 5% testprojekti analüüsitud lähisuhtevägivalla juhtumitest.¹⁵⁷ Riigiprokuratuuri analüüsis tuli välja, et vahistamist kohaldati prokuröri taotlusel reeglina siis, kui pärast menetluse alustamist süüalune jätkas partneri väärkohtlemist ja pani toime raskemad kuriteod¹⁵⁸ – ehk siis kui tagajärg oli juba saabunud. Lähisuhtevägivalla all kannatanul on võimalik eraelu ja muude isikuõiguste kaitseks taotleda lähenemiskeeldu, sh ajutist lähenemiskeeldu kriminaalmenetluse ajaks, samuti eluaseme kasutamise või suhtlemise reguleerimist või muude sarnaste abinõude rakendamist.¹⁵⁹ Ajutise lähenemiskeeldu kohaldamine on kiire võimalus tõkestada vägivalla jätkumine¹⁶⁰. Alates 2015. aastast võib kohus lähenemiskeeldu kohaldada ka koosmõjus elektroonilise valveta, kuid seda ei ole praktikas veidi enam kui nelja aasta jooksul (2018. aasta seisuga) kordagi kasutatud, sest selleks sobivaid elektroonilise valve seadmeid pole.¹⁶¹ 2019. aastal taotleti kriminaalmenetluses ohvri kaitseks ajutist lähenemiskeeldu 57 korral ning arvestades perevägivalla kuritegude levikut Eestis, on lähenemiskeeldu kohaldamise praktika jäänud tagasihoidlikuks.¹⁶²

Kriminaliseeritud on selline lähenemiskeeldu rikkumine KarS § 331² mõistes, mis on korduv või sellega on põhjustatud oht isiku elule, tervisele, varale.¹⁶³ Näiteks 2018.aastal registreeriti lähenemiskeeldu rikkumisi 176 korda.¹⁶⁴ 2019. aastal registreeritud lähenemiskeeldu rikkumiste arv küll kahanes 113 kuriteo peale, kuid lähenemiskeeldu rikkumises mõisteti süüdi vaid 23

---

¹⁵⁴ *Ibidem*, lk 2.

¹⁵⁵ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 125.

¹⁵⁶ Gracia, E. Garcia, F. Lila, M. Police attitudes toward policing partner violence against women: Do they correspond to different psychosocial profiles? - Journal of Interpersonal Violence 2011/26(1), lk 190.

¹⁵⁷ Tamm, K. Kruusement, A. Viidatud töö, lk 13.

¹⁵⁸ Ülvieste, A. Viidatud töö, lk 12.

¹⁵⁹ Põhja Politsei- ja Piirivalveamet. Viidatud töö.

¹⁶⁰ Linno, M. Soo, K. Strömpl, J. Viidatud töö, lk 34.

¹⁶¹ Tamm, K. Kruusement, A. Viidatud töö, lk 14.

¹⁶² Kuritegevus Eestis 2019. Viidatud töö.

¹⁶³ Tamm, K. Kruusement, A. Viidatud töö, lk 15.

¹⁶⁴ Tamm, K. Solodov, S. Viidatud töö, lk 34.

inimest¹⁶⁵. Kusjuures tüüpiline lähenemiskeeldu rikkuja oli mees, kes rikkus oma endise partneri kaitseks määratud lähenemiskeeldu ning eelmainitud 113 rikkumist pani toime 41 meest, st üks mees rikkus lähenemiskeeldu 25, üks 15, üks kuus ja kaks meest viis korda.¹⁶⁶ Seega, lähenemiskeeldu kohaldamine tundub ohvri jaoks kui pääsetee vägivallatsemise hirmu alt ja pakub ekspertide hinnangul ohvrile turvalisust, kuid praktikas see ei pruugi soovitud tulemusi anda.¹⁶⁷ Erialakirjandusest on välja tulnud, et olukord, kus lähenemiskeeldu on vägivallatseja poolt rikutud ning ohver on selle peale politsei kutsunud, kuid sellele mingisugust karistust ei järgnenud – selline situatsioon pani ohvreid tundma pettumust, et rikkumisest teada andmine oli tulemuseta ja jättis nad veelgi ohtlikumasse keskkonda kui helistamiseta.¹⁶⁸ Sellisest vigasest süsteemist saavad vägivallatsejad ainult eneseusku juurde ning kinnituse, et nende teguviisi ei ole hukkamõistetav.¹⁶⁹

Kuivõrd vägivalla ohvrid on haavatav sihtrühm, tuleb neile kriminaalmenetluse raames tagada igakülgne kaitse ja tugi.¹⁷⁰ On hukka mõistetud ka õiguskaitse vähest võimekust vältida teisest ohvrustumist.¹⁷¹ Näiteks on vähe pööratud tähelepanu ohvri erikohtlemisele kriminaalmenetluses ning ka sellest lähtudes menetlejate spetsiaalsele koolitamisele,¹⁷² et nad oskaksid tegeleda just väga tundlike vägivalla juhtumitega, kus ohvreid valdab menetluse jooksul hirm ning kogu protsess on emotsionaalselt raske.

Samuti on leebed tagajärjed kohtumenetluses faktoriks, mis lähisuhtevägivalla juhtumid ohvrite jaoks problemaatiliseks muudab – ohvritel on kartus, et kriminaalmenetluse tulemusena määratakse leebe karistus või et karistust ei määratagi.¹⁷³ Kui jätta kõrvale juhtumid, mille menetlus lõpetati menetlust välistavatel asjaoludel, lõpetati 2019. aastal menetlus ligi pooltel juhtudel (49%) ning kohtusse jõudnud asjade osakaal oli vaid 51%.¹⁷⁴ Nimetatud Pärnumaa testprojekti tulemused näitasid aga seda, et 44-st tuvastatud kahtlustatavatest jõuti karistusotsuseni vaid 18 (41%) isiku suhtes ning karistused jäid pigem karistusmäära alammäära lähedale.¹⁷⁵ Menetluspraktikas on tendentsiks, et kohtusse jõuavad eelkõige

---

¹⁶⁵ Kuritegevus Eestis 2019. Viidatud töö.

¹⁶⁶ *Ibidem*

¹⁶⁷ Laasik, T. 2019; Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Viidatud töö, lk 155.

¹⁶⁸ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 124.

¹⁶⁹ Laasik, T. 2019.

¹⁷⁰ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020, lk 10. -

https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/vagivalla_ennetamise_strateegia_aastateks_2015-2020_toodokument_13.11.pdf (29.03.2020).

¹⁷¹ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Viidatud töö, lk 18.

¹⁷² *Ibidem*, lk 8.

¹⁷³ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 125.

¹⁷⁴ Tamm, K. Viidatud töö, lk 6.

¹⁷⁵ Tamm, K. Kruusement, A. Viidatud töö, lk 1.

keerulisemad või korduvad lähisuhtevägivalla juhtumid.¹⁷⁶ Samuti leiti, et projekti raames analüüsitud juhtumitest ühelgi juhul ei mõistetud kohtus lähisuhtevägivalla kuriteo eest maksimummääras vangistust, milleks on viis aastat.¹⁷⁷ Riigiprokuratuuri 2018. aasta analüüsis leiti, et kui kriminaalasi lahendati kokkuleppemenetluses, olid süüdlasele mõistetud karistused sanktsiooni keskmisest märkimisväärselt madalamad, kuigi kokkuleppemenetluses toobki kompromissi saavutamine kaasa süüdistaja oluline järeleandmise karistusemääras, pold siiski vahel seesugune järeleandmine asjaolude valguses õigustatud.¹⁷⁸

Eestis oli 2019. aasta statistika põhjal KarS § 121 lg 2 punkti 2 juhtumites kohtueelse menetluse lõplikud menetlusotsustused järgmised:

- 1) Umbes üks kolmandik (32%) lähisuhtevägivalla juhtumitest lõpetati KrMS § 200 alusel ehk kohtueelses menetluses ilmnas asjaolu, mis välistas kriminaalmenetluse.
- 2) Umbes ühest kolmandikust (31%) juhtumitest lõpetati kriminaalmenetlus 52% juhtumitel oportuuniteediga (KrMS § 202), mille tagajärjeks on see, et süüdistatav peab heastama kuriteoga tekitatud kahju, tasuma kriminaalmenetluse kulud ning maksma kindla summa riigituludesse või sihtotstarbeliseks kasutamiseks üldsuse huvides¹⁷⁹; 43% juhtumitest lõpetati lepitusmenetlusega KarS §-i 203¹ alusel; 5 % juhtudel lõpetati muudel alustel (KrMS § 201 või § 203).
- 3) Umbes üks kolmandik (35%) juhtudest jõudis kohtumenetlusse.¹⁸⁰

2018. a esimesel poolaastal jõustunud lahendite järgi mõisteti vägivallatsejatele 42% juhtumitel tingimisi vangistus koos käitumiskontrollile allutamisega ja 21% juhtumitel tingimisi vangistus ilma käitumiskontrollita, 23% juhtumitel karistati reaalse vangistusega (vangistuste mediaanpikkus oli 12 kuud), 11% asendati vangistus üldkasuliku tööga ja 3% juhtumitel määrati rahaline karistus (vahemikus 430-2000 eurot).¹⁸¹

Kui lähisuhtevägivallas süüdimõistetud isik saadetakse karistust täide viima käitumiskontrolli, leiti Pärnu pilootuuringu tulemusena, et käitumiskontrollile allutatud karistatule määrati lisakohustuseks sotsiaalprogrammi kohustus ja pooltele ka sõltuvusainete tarbimise keeld.¹⁸² Programmides osalemise soov pole vägivallatsejal aga alati kõrge – isik võib tunda, et talle pole

---

¹⁷⁶ *Ibidem*, lk 16.

¹⁷⁷ *Ibidem*, lk 17.

¹⁷⁸ Ülvieste, A. Viidatud töö, lk 4.

¹⁷⁹ Kriminaalmenetlus. –<https://www.kohus.ee/et/kohtuasjade-menetlused/kriminaalmenetlus> (25.03.2020).

¹⁸⁰ Tamm, K. Viidatud töö, lk 6,7.

¹⁸¹ *Ibidem*, lk 16.

¹⁸² Tamm, K. Kruusement, A. Viidatud töö, lk 19.

seda vaja ja osaletakse programmis passiivselt.¹⁸³ Tuleb tõdeda, et sõltuvusprobleemi tunnistamine ja vägivallatsejas motivatsiooni tekitamine on protsess, mis nõuab palju aega.¹⁸⁴ Eduka tulemuse saavutamisel mängib arvatavasti rolli ka vägivallatseja enda tahe muutuda. Samuti, kriminaalmenetluse lõpetamisel oportuuniteediga on võimalik panna süüdlasele asjakohaseid kohustusi, mis võivad anda tõhusaid tulemusi – näiteks Riigiprokuratuuri uurimusest tulenes, et 69% kriminaalasjades kohaldati sihtotstarbelise sotsiaalprogrammi läbimise kohustust, kuid 25% ka kohustati süüdlast tasuma riigituludesse rahasumma.¹⁸⁵

Kui sotsiaalprogrammis osalemise kohustuse panemine vägivallatsejale on otstarbekas, sest sel juhul ei jäeta isikut tema probleemiga üksi, vaid tegeletakse probleemi lahendamiseks kollektiivselt, siis süüdlasele pandav kohustus maksta rahasumma riigituludesse on võrreldes sotsiaalprogrammiga vaieldamatult vähem otstarbekas ja vähem efektiivne.¹⁸⁶ Rahasumma tasumine ei oma vägivallatsejale reeglina kasvatuslikku mõju ning kõnealune rahasumma võib tegelikkuses hoopis tulla sellesama pere arvelt.¹⁸⁷ Sama põhimõtte rakendub ilmselt ka juhtudel, kus kaalutakse lähisuhtevägivalla kuriteo sooritanud isiku rahalist karistamist, mida õnneks tuleb praktikas ette erandjuhtudel.¹⁸⁸ Järeldades sellest, et kuna vägivaldsest suhtest pole kuigi kerge lahkuda ning paljud paarid jagavad ka pärast vägivaldaepisoodi ühist eluaset või on neil ühised lapsed,¹⁸⁹ siis kaudselt kannab karistust ka ohver. Positiivseks näiteks leiti Pärnu testprojekti tulemustest, et nimetatud projekti perioodil registreeritud juhtumites lõpetati menetlus oportuuniteediga vaid ühel juhul, kus vägivallatsejale määrati lisaks menetluskulude tasumisele rahaline kohustus.¹⁹⁰ Praktikas võib aga oodata mõningast oportuuniteediga lähisuhtevägivalla menetluste lõpetamise osakaalu kasvu, kuivõrd hiljuti jõustus KrMS § 202 lg 2 punkt 7, mis võimaldab menetlus lõpetamisel vägivallatsejal võtta endale kanda ka mõni muu asjakohane kohustus, seega laiendati oportuuniteediga lõpetamisel kohustuste valikut.¹⁹¹

Sageli näib ohvritele, et määratud karistus on võrreldes talutud vägivallaga ebapiisav, eriti, kui arvesse võtta need vajalikud pingutused, mis tuli ohvril teha selleks, et kuriteoteate esitamiseni jõuda.¹⁹² Ohvrid soovivad õiglast karistust ja lõppu vägivallale – kui nad on kord juba

---

¹⁸³ *Ibidem*, lk 24.

¹⁸⁴ *Ibidem*, lk 29.

¹⁸⁵ Ülviiste, A. Viidatud töö, lk 16.

¹⁸⁶ Ülviiste, A. Viidatud töö, lk 17.

¹⁸⁷ *Ibidem*

¹⁸⁸ *Ibidem*

¹⁸⁹ Arro, M. Viidatud töö, lk 59.

¹⁹⁰ Tamm, K. Kruusement, A. Viidatud töö, lk 11.

¹⁹¹ *Ibidem*, lk 12.

¹⁹² Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 126.

kriminaal-justiitsia süsteemis pettunud, ei pruugi nad enam politseiga ühendust võtta.¹⁹³ Erialakirjanduses on leitud, et karistused lähisuhtevägivalla toimepanemise eest peaksid peegeldama kuriteo tõsidust ning sisaldama endas teatud sõnumit vägivallatsejatele, ohvritele ja ühiskonnale tervikuna, et mitte ükski ohver ei vääri seda ning vägivallatseja lähisuhtes võetakse vastutusele.¹⁹⁴

Ka vanglakaristuse määramisel tuleb silmas pidada erinevaid aspekte ja analüüsida küsimust, kas vangistus on lähisuhtevägivalla juhtumites tõhus reageerimise vorm? Näiteks leiti Pärnumaa testprojektis, et juhtumid, mis kohtusse jõudsid, karistas kohus vägivallatsejaid enamasti tingimisi vangistusega ning allutamisega käitumiskontrollile (KarS § 74 lg 1) koos lisakohustustega osaleda sotsiaalprogrammis ja mitte tarvitada alkoholi.¹⁹⁵ Riigiprokuratuuri analüüsis üheksas kriminaalasjas kohaldatud reaalse vangistuse levinuim määr oli 1 aasta – ehk enamasti mõisteti sanktsiooni keskmisest kordades väiksemaid karistusi (KarS § 121 lg 2 sanktsioon näeb ette kuni viie aasta pikkuse vangistuse).¹⁹⁶ Samas, on tõsi, et isiku vangistuses hoidmine lükkab vaid probleemiga tegelemist edasi ja kaitseb ohvrit ja ühiskonda lühiajaliselt, kuni saabub hetk, kus meil tuleb temaga taas silmitsi seista.¹⁹⁷ Mõned ohvrid on ka teatanud, et nad on uuesti füüsilist vägivaldsa läbi elanud, peale seda, kui vägivallatseja vanglast vabastati.¹⁹⁸ Kriminaalõigussüsteemi ebaefektiivsusest lähisuhtevägivalla juhtumites on kirjutatud ka läbi järgneva juhtidee – st, kriminaalõigus ja karistussüsteemid on opereerinud valel eeldusel, et karistamine heidutab, ennetab või pidurdab vägivalda, kui tegelikkuses võib karistamine olla hoopis tugev stiimul vägivallatsemisele.¹⁹⁹ St, vangistus on vaid riigi kättemaks indiviidile allumatuse eest ning kahjusid see paraku ei heasta, vaid pigem suurendab, kusjuures konflikt jääb endiselt õhku.²⁰⁰ On ka leitud, et vanglast vabanenute hulgas on korduvkuritegevuse määr üsna kõrge, mispärast jääb alles oht, mida ju algselt tõrjuda üritati.²⁰¹ Et ära hoida vägivallakuritegude korduvat toimepanemist, on vaja vägivallatseja käitumismustrite muutmisega tegeleda, seejuures peavad vastavad võimalused paranemiseks

---

¹⁹³ *Ibidem*

¹⁹⁴ *Ibidem*, lk 128.

¹⁹⁵ Tamm, K. Kruusement, A. Viidatud töö, lk 1.

¹⁹⁶ Ülvieste, A. Viidatud töö, lk 4, 12.

¹⁹⁷ Anvelt, A. Kas iga kurjategija väärrib vanglat? – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kriminaalpoliitika/kas-iga-kurjategija-vaarib-vanglat> (09.03.2020).

¹⁹⁸ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 126.

¹⁹⁹ Goodmark, L. Decriminalizing domestic violence: A balanced policy approach to intimate partner violence. California: University of California Press 2018, Vol. 7.

²⁰⁰ Kangur, J. Vangistuse varjatud pale. – Eesti Rahvusringhääling 26.07.2018. – <https://www.err.ee/849403/jaanus-kangur-vangistuse-varjatud-pale> (09.03.2020).

²⁰¹ Kangur, J. Viidatud töö.

olema kättesaadavad nii kogukonnas laiemalt, kui ka juba vanglasüsteemis, samuti vanglast vabanemisel.²⁰²

Probleemid kriminaalsüsteemis nende juhtumite lahendamisel võivad olla suureks põhjuseks, miks on ohvriks keeruline vägivaldsest suhtest väljuda ning abi otsida, niisiis mängib suurt rolli meie kriminaal-justiitsia süsteemi reageerimine lähisuhtevägivalla juhtumites ning kõige otsesemalt politsei suhtumine oma töös sellesse.²⁰³ Käesolevas peatükis väljatoodud probleemidest lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel on võimalik teha järeldusi nii menetlejatel, ohvrite tugivõrgustikel kui ka üldsusel.²⁰⁴ Eelmainitud Pärnumaa pilootprojekti tulemusena leiti siiski, et menetlusprobleemidest hoolimata on Eestis lähisuhtevägivalla juhtumitega tegelemisel politseis ja prokuratuuris toimunud edasimineku, mis seisneb näiteks selles, et aina enam alustatakse politseisse jõudnud juhtumites menetlusi, aina rohkem lähisuhtevägivalla toimepanijaid jõuavad kohtu ette, menetlusi viiakse lõpule kiiremini, prokurörid kaaluvad aktiivsemalt lähenemiskeelu vajadust, menetlejatele on pakutud koolitusi ja koostatud juhendeid ohvrite kohtlemise ja kaitse tagamise parandamiseks.²⁰⁵ Sellegi poolest tekib eelnimetatud probleeme analüüsides kahtlus, et traditsiooniline kriminaalmenetlus lähisuhtevägivalla juhtumite puhul ei ole efektiivne. Seetõttu uurime järgmises peatükis lähemalt lepitusmenetlust lähisuhtevägivalla juhtumites.

1.4. Lepitusmenetlus lähisuhtevägivalla juhtumites

Aastal 2001 võttis Euroopa Liidu Nõukogu vastu raamotsuse²⁰⁶ ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses (mida nüüdsest asendab Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL),²⁰⁷ mille artikkel 10 kohustas kriminaalasjades igat liikmesriiki soodustama lepitusmenetluse kasutamist ning lepituses jõutud kokkulepete arvesse võtmist.²⁰⁸ Niisiis loodi ka meil lepitusmenetluse süsteem, mida alates 2007. aastast kriminaalmenetlustes rakendada on võimalik. Seega on lepitusmenetluse näol tegu suhteliselt uue, kuid Euroopas laialdast

---

²⁰² Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Viidatud töö, lk 12.

²⁰³ Kim, J. Gray, K. A. Leave or Stay? Battered Women's Decision After Intimate Partner Violence – Journal of Interpersonal Violence 2008/23(10), lk 1466.

²⁰⁴ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 126.

²⁰⁵ Tamm, K. Kruusement, A. Viidatud töö, lk 1.

²⁰⁶ 15. märts 2001. aasta Nõukogu raamotsus ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses 2001/220/JSK. – ELT L 82/1, lk 1-4 (eestikeelne eriväljaanne ptk 19, kd 4, lk 72 - 75).

²⁰⁷ 25. oktoober 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. – ELT L 315, lk 57—73.

²⁰⁸ Klopets, U. Tamm, K. Kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu – Justiitsministeeriumi kriminaalteabe ja analüüsi talitus, Kriminaalpoliitika osakond. Tallinn 2010, lk 5 - https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kriminaalmenetluse_lopetamine_leppimise_tottu._justiitsministeerium._2010.pdf (28.03.2020).

heakskiitu leidnud alternatiiv riiklikule kriminaalmenetlusele. Lepitusmenetlus on kriminaalmenetluse seadustiku § 203² lg 1 tähenduses prokuratuuri või kohtu diskretsiooniõigus seaduses loetletud alustel saata kahtlustatava või süüdistatava ja kannatanu lepitusmenetlusse, eesmärgiga saavutada kokkulepe poolte leppimiseks ning kuriteoga tekitatud kahju heastamiseks. Lepitusteenuse korralduslikku poolt reguleerib ohvriabiseadus §-des 6³-6⁴ ning selle alusel 25.01.2018 kehtestatud Vabariigi Valitsuse määrus²⁰⁹.²¹⁰ Lepitusteenus Ohvriabiseaduse § 6³ lg 1 järgi on avalik teenus, mis seisneb lepitusmenetluse korraldamises ja selle tulemusena sõlmitud kirjaliku kokkuleppe tingimuste täitmise kontrollimises.

Lepitusmenetlusse jõuavad juhtumid peale kohtueelse menetluse lõppemist ning KrMS § 203¹ lg 1 järgi.²¹¹ Lepitusmenetluse rakendamise kohaldamisala on piiratud teise astme kuritegudele ning on eeldus, et kriminaalmenetluse käigus on tuvastatud teo karistatavuse üldised eeldused (süüteo koosseis, õigusvastasus ja süü) ning et kuriteo asjaolud on selged.²¹² Lisaks, peab puuduma avalik huvi kriminaalmenetluse jätkamiseks, kusjuures leppimine on iseenesest oluliselt avalikku menetlushuvi vähendav asjaolu. Kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu on võimalik üksnes osapoolte nõusolekul. Toimepanija soostumine lepitusmenetlusega tähendab ühtlasi, et ta loobub talle inkrimineeritud kuritegudes kohtulahendi taotlemisest ning ka võimalikust õigeksmõistmisest. Kui toimepanija on kannatanuga lepitusmenetluse raames leppinud, saadetakse prokurörile kriminaalmenetluse lõpetamise otsustamiseks ülevaade lepitusmenetluse käigust ning kui lepitus õnnestus, lisatakse ka kirjaliku kokkuleppe koopia.²¹³ Seejärel võib prokuratuur osapoolte nõusolekul taotleda, et kohus kriminaalmenetluse lõpetaks.

Kriminaalmenetluse lõpetamise aluseks lepitusmenetluses on lepituskokkulepe, mille vormistab Sotsiaalkindlustusameti Ohvriabi osakonna spetsialist ehk lepitaja,²¹⁴ kes on saanud vastavasisulise koolituse.²¹⁵ Lepituskokkulepe on kirjalik dokument, millele kirjutavad osapooled alla ning see peab KrMS § 203² lg 3 kohaselt sisaldama kuriteoga tekitatud kahju heastamise korda ja tingimusi. Kusjuures on oluline silmas pidada, et lepituskokkulepe võib sisaldada ka muid tingimusi, seega on võimalik panna vägivallatsejale mitmesuguseid

---

²⁰⁹ Lepitusmenetluse läbiviimise kord. –RT I, 26.01.2018, 23.

²¹⁰ Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, lk 492.

²¹¹ Tsugart, I. Lepitusmenetlus kui taastava õiguse siire lähisuhtevägivalla kriminaalasjades. Magistr töö. Juhendaja: Anna Markina. Tallinn: Tartu Ülikool 2018, lk 63.

²¹² Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, lk 490.

²¹³ *Ibidem*, lk 493.

²¹⁴ Ülviiste, A. Viidatud töö, lk 18.

²¹⁵ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 5.

kohustusi, milliseid ta ise lepituskokkuleppes endale võtab.²¹⁶ Kriminaalmenetluse lõpetamisel lepitusega pannakse isikule kohustus täita lepituskokkuleppe mõningaid või kõiki tingimusi.²¹⁷ Peale kriminaalmenetluse lõpetamist kontrollib lepitaja lepituskokkuleppes kinnitatud kohustuste täitmist (KrMS § 203² lg 5). Kokkulepitud kohustuste täitmise järelevalveperiood on maksimaalselt kuus kuud ning kui süüdlane ei täida talle pandud kohustusi või paneb kuue kuu jooksul sama kannatanu suhtes toime uue kuriteo, uuendab kohus prokuratuuri taotlusel kriminaalmenetluse.²¹⁸

Lepitusmenetlus tugineb oma olemuselt restoratiivõigusele ehk taastava õiguse põhimõtetele, mille lähtekohaks on kuriteo sotsiaalne taust (taastava õiguse olemusest ja põhimõtetest on lähemalt kirjutatud järgmisest peatükis) – lepituse raames tegeletakse kuriteoni viinud konflikti põhjustega ja probleemi lahendamisele kaastakse nii toimepanija kui ka ohver, kui ka vajadusel kogukond laiemalt, et leida kuritegelikule käitumisele lahendus ja tekitatud kahju ohvrile heastada.²¹⁹ Ohvri kaasamise põhjuseks on soov suurendada tema osalus- ja turvatunnet ning vähendada kuriteoga kaasnenud pingeid ning hirmu ja viha.²²⁰ Lepitusmenetluse eesmärgiks seejuures ei ole tingimata ära leppimine, vaid püüdlus saavutada kokkulepe osapoolte vahel tekitatud kahju heastamiseks.²²¹ Vabariigi Valitsuse määrus number 6 „Lepitusmenetluse läbiviimise kord“ §-i 2 alusel on lepitusmenetluse eesmärgiks pakkuda õigusvastase teo toime pannud isikule, kahju kannatanud isikule ja vajaduse korral teistele osalistele võimalust turvalises keskkonnas ja lepitaja toel arutada toime pandud teoga seonduvaid asjaolusid ja mõjusid, et lepitusmenetluse toimumise ja kokkulepitavate edasiste tegevuste abil heastada teoga kaasnenud emotsionaalset ja materiaalselt kahju, tagada kannatanu rahulolu ja vähendada riski, et õigusvastase teo toime pannud isik paneb toime uusi õigusrikkumisi.

Esimese kurjategija-ohvri omaaegse lepitusprogrammi algatas kriminaalhooldaja Kanadas. Kõik algas juhtumist aastal 1974, kus kaks meest vandaalitsesid mitmete objektide kallal, olles ise samal ajal alkoholijoobes. Kriminaalhooldaja Mark Yantzi, kes kuulus kohalike vabatahtlike ja professionaalide rühma, kus toleaegseid süsteemi kitsaskohti arutati, leidis, et noormehed tuleks kokku viia inimestega, kelle objekte nad vandaalitsemine käigus kahjustasid. Kohtunik andiski lõpuks korralduse, et noormehed peavad koos kriminaalhooldajaga ja veel ühe kohaliku vabatahtliku David Worth'iga kohtuma ohvritega ning kohtumisel koostama

---

²¹⁶ Ülviiste, A. Viidatud töö, lk 18.

²¹⁷ Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, lk 490.

²¹⁸ Ülviiste, A. Viidatud töö, lk 19.

²¹⁹ Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, lk 489.

²²⁰ *Ibidem*

²²¹ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 5.

ühiselt aruande, kuidas ohvrite kahjusid kompenseeritakse. Selline katsetus saigi tuntuks kui esimene kurjategija-ohvri lepitus ning tänaseks praktiseeritakse taoliseid lepitusprogramme juba laialdaselt üle maailma.²²²

Lepitusmenetlust kasutatakse Eestis aina laiemalt kriminaalmenetluse lõpetamise ühe alternatiivina, eriti lähisuhtevägivalla juhtumite puhul on sellel suur tähtsus. 2010. aasta kriminaalpoliitika uurimuses leiti, et lepitusmenetlusse saadetud kriminaalasjades domineerivad ülekaalukalt just vägivallajuhtumid (üle 90%) ning ligi 60% on seotud perevägivallaga.²²³ Statistiliselt oli näiteks 2015. aastal leppimise tõttu lõpetatud (KrMS § 2031) kuritegudest 84% kehalised väärkohtlemised, nendest omakorda enamik just perevägivalda puudutavad juhtumid.²²⁴ Veelgi enam, kui 2017. aastal registreeriti hinnanguliselt 2632 lähisuhtevägivalla kuritegu, siis iga viies juhtum lahendati lepitusmenetluse raames, seega võib järeldada, et lepitusmenetlus on tavapärase kriminaalmenetluse kõrval endale väga tugeva positsiooni saavutanud.²²⁵ Kui tuua näiteks lühema perioodi vältel läbi viidud uuringuid, siis Riigiprokuratuuri 2018. aasta analüüsis,²²⁶ kus vaadeldi jaanuarikuus toime pandud lähisuhtevägivalla juhtumeid, lõpetati sel perioodil 110st partneritevahelise vägivalla kriminaalmenetlusest 24 lepitusmenetlusega.²²⁷ Eelmises peatükis nimetatud Pärnumaa pilootprojekti, mis kestis ca kolm ja pool kuud, selgus, et analüüsitud juhtumites kohaldati lepitusmenetlust vaid seitsmel korral (160st registreeritud infoteatest).²²⁸ 2019. aastal lõpetati KrMS § 203¹ alusel lähisuhtes kehalise väärkohtlemise juhtumites menetlus kokku 402 isiku ja 468 kuriteo osas.²²⁹ Seega saab järeldada, et lepitusmenetlus lähisuhtevägivalla juhtumites pole Eestis harvaks lahendusmeetodiks.

Ajast, mil lepitusmenetlust Eestis rakendama sai hakata, on selle menetluspraktika saanud lisaks positiivsele ka negatiivset tagasisidet ning ekspertide hinnangul on praegu kehtival lepitusmenetlusel tõsiseid puudusi.²³⁰ Peamine kriitika lepitusmenetlusele tuleneb tõdemusest, et selline menetlus ei paku lähisuhtevägivalla ohvriks langenud isikule piisavat kaitset ja oleks vaja mõjusamat meetet selliste kriminaalasjade lahendamisel.²³¹ Viimasel ajal on aktiivselt

---

²²² Hilborn, J. Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest. Justiitsministeerium. Tallinn 2007, lk 108 – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/7._ulevaade_kuriteoennetuse_planeerimisest.pdf (20.04.2020).

²²³ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 4.

²²⁴ Kuritegevus Eestis 2015. Viidatud töö, lk 29.

²²⁵ Tsugart, I. Viidatud töö, lk 34.

²²⁶ Ülvieste, A. Viidatud töö.

²²⁷ *Ibidem*, lk 5.

²²⁸ Tamm, K. Kruusement, A. Viidatud töö, lk 9.

²²⁹ Tamm, K. Viidatud töö, lk 11.

²³⁰ Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Viidatud töö, lk 163.

²³¹ Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Viidatud töö, lk 163; Tsugart, I. Viidatud töö, lk 4.

diskuteeritud selle üle, kas lepitamine on lähisuhtevägivalla juhtumites üldse adekvaatne viis selle probleemiga tegelemiseks?²³² Mõnedes riikides lepitusmenetlust perevägivalla puhul sobivaks ei peeta²³³ – näiteks Hispaanias on vahendamise (meie mõistes lepituse) kasutamine soolise vägivalla puhul õigusaktide tasandil selgesõnaliselt välistatud.²³⁴ Teadaolevalt, on ka Iirimaa, Tšehhi ja Luxembourgis lepitusmenetluse kasutamine perevägivalla juhtumites välistatud ning Belgias ja Rootsis on see küll lubatud, kuid seda ei peeta kõige sobivamaks lahendusviisiks.²³⁵ Erialakirjanduses on mõned aastad tagasi isegi välja toodud, et tänane Euroopa liigub lepitusmenetluse keelustamise suunas, st Istanbuli konventsioonis, mille ka Eesti on allkirjastanud, kohustab Eestit senist lepituspraktikat kriitilisemalt hindama ning lepitusmenetlus naistevastase vägivalla puhul on põhimõtteliselt keelatud ka ÜRO juhendites.²³⁶ Vastukaaluks ütlevad aga lepituse pooldajad, et perevägivallajuhtumeid ei tohiks lepitusest kõrvale jätta ning iga juhtumi sobivust lepitamisse tuleks eraldiseisvalt hinnata.²³⁷

Olulist muret on lepitusmenetluse sobivuse osas väljendatud näiteks selles suhtes, et lepitus annab justkui mõista, et perevägivald pole piisavalt tõsine kuritegu²³⁸ ning peale lepitust võib vägivallatsejale jääda karistamatuse tunne, mis omakorda põhjustab retsidiivsust ja uusi kannatusi ohvrile.²³⁹ Samuti on kõlanud seisukoht, et lepitus on justkui karistuse alternatiiv toimepanijale ning lähtekoht selle kasutamise otsustamisel on vale – lepitusse saatmist otsustatakse kriminaalmenetluse lõpus, seega on sellega nõustumine vägivallatseja jaoks mõistlik, et vältida kriminaalkorras karistamist.²⁴⁰ Seega ollakse ka seisukohal, et perevägivalda ei saa lepitada, sest vägivald on kuritegu ning selle ees peaks vastutama ning kandma karistust kriminaalkorras.²⁴¹

Kahtluse alla on seatud ka lepitusmenetluse ohutus ohvrile, sest lepitusmenetlus annab vägivallatsejale võimaluse taasluua kontakt ohvriga. Juriidiliselt on justkui kõik korrektne, toimub tervendav dialoog konflikti osapoolte vahel, kuid tegelikkuses võib kogu protsess olla ohvri suhtes sageli toksiline ja taasohvristav; kui aga ohver koostööd ei tee ja kaasa ei tööta, on

---

²³² Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 12.

²³³ Velsker, L. Viidatud töö.

²³⁴ Pärõşanu, A. A Review of European Standards on Restorative Justice and Domestic Violence. Research Fellow to the Diana Unwin Chair in Restorative Justice. –Occasional Papers in Restorative Justice Practice 2016/5, lk 1.

²³⁵ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 12.

²³⁶ Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Viidatud töö, lk 163.

²³⁷ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 12.

²³⁸ *Ibidem*, lk 12.

²³⁹ Tsugart, I. Viidatud töö, lk 72.

²⁴⁰ Justiitsministeeriumi ja Sotsiaalkindlustusameti korraldatud seminar "Vägivald ja taastav õigus". Jako Salla esitlus. Tallinn: Rahvusraamatukogu 11.12.2019.

²⁴¹ Tsugart, I. Viidatud töö, lk 71.

sageli hoiak, et probleem seisneb temas, mitte teises pooles.²⁴² Lepitusmenetluse ohtlikkus võib seisneda ka selles, et menetluse alustamise tagajärjel on mõnel juhul vägivallatsejad veelgi vihasemaks muutunud ja ohvrit karistanud.²⁴³ Samuti on leitud, et ohvrid näevad vägivallatsejaid sageli kui nutikaid ning manipuleerivaid veenvaid, kellel on oskus ka menetlejaid uskuma panna, et kogu situatsioonis oli süüdi ohver.²⁴⁴ Seetõttu vajavad lepitusmenetluse puhul ohvrid tunnet, et lepitaja nende sõnu usub ning ei kahtle neis, vastasel juhul võib kogu lepitusprotsess muutuda ohvri jaoks emotsionaalselt kurnavaks, kui ta end lepitajale pidevalt tõestama peab.

Lepitusmenetlus põhineb osapoolte vabatahtlikkusel, st nii ohver kui ka vägivallatseja soov lepitusprotsessis osaleda peab tulema vabast tahtest, kõrvaliste mõjutusteta ning et vabatahtlikkus tugineks piisavale eelinformatsioonile lepitamise olemuse ja õiguslike tagajärgede kohta.²⁴⁵ Praktikas on aga välja toodud, et vabatahtlikkust ja osapoolte motiive on reaalselt keeruline hinnata – ei ole võimalik lõpuni kontrollida asjaolu, kas ohver tegelikult nõustub lepitusega isenda soovist.²⁴⁶ Kahtluse alla seatakse ohvri nõusoleku vabatahtlikkus lepitusmenetlust läbi viia, sest lähisuhtevägivald seab osapooled automaatselt ebavõrdsetele võimupositsioonidele,²⁴⁷ kuid lepitusprotsessi läbiviimiseks peaks poolte vaimne valmisolek olema enamvähem võrdne. Naised, kes kogevad vägivalda partneri käe läbi, kannatavad mitmesuguste vaimsete ja füüsiliste probleemide all, mis mõjutavad ka nende igapäevaelu – sageli teavitavad nad sügavast depressioonist, madalast rahulolu tasemest ja segi paisatud enesehinnangust.²⁴⁸ Seega, kui ohvri vaimne tervis on vägivalda tõttu nõrgestatud, jääb ohvri tegelik soov lepitusmenetluses osaleda küsitavaks eriti olukordades, kui vägivallatseja on manipuleeriv.²⁴⁹ On ka kaheldav, kas ohver end vägivallatseja juuresolekul lepituses vabalt tunneb ning juhtunust ja läbielatust avameelselt rääkida suudab.²⁵⁰ Ehk näeb kannatanu lepitusmenetluses lihtsalt võimalust tekkinud olukord kergemate tagajärgedega lahendada?²⁵¹ Samuti tõusetub küsimus vägivallatseja siirast soovist lepitusmenetluses osaleda, kuivõrd kahtlustatava peamine eesmärk ei tohiks olla kriminaalkaristusest pääsemine.²⁵² Ollakse seisukohal, et kannatanut ei tohiks lepitada kurjategijaga, kes sisuliselt lepitamise protsessi

---

²⁴² Laasik, T. 2019.

²⁴³ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 126.

²⁴⁴ *Ibidem*, lk 125.

²⁴⁵ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 16.

²⁴⁶ Tsugart, I. Viidatud töö, lk 57.

²⁴⁷ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 12.

²⁴⁸ Akers, C. Kaukinen, C. Viidatud töö, lk 159.

²⁴⁹ Tsugart, I. Viidatud töö, lk 64.

²⁵⁰ *Ibidem*, lk 58.

²⁵¹ Arro, M. Viidatud töö, lk 78.

²⁵² *Ibidem*, lk 105.

vajalikuks ei pea.²⁵³ Sageli on ka kannatanu argument lepitusmenetluses osaleda puhtpraktiline – kriminaalkaristuses ei nähta probleemile lahendust või leppimise tõttu on kriminaalmenetluse lõpetamine kahtlustatava jaoks odavam, tavamenetlus omakorda viiks pere majanduslikult raskemasse olukorda.²⁵⁴

Kriminaalpoliitika 2010. aasta uurimusest tuli välja, et lepitusmenetlusse on lähisuhtevägivalla juhtumites saadetud samu retsidiivseid isikuid, kes on sama kannatanu suhtes vägivalda juriidiliselt või faktiliselt ka varem kasutanud.²⁵⁵ Praktikas on sage,²⁵⁶ et vestlustest, mis lepitusprotsessi raames toimuvad, tuleb teinekord välja, et vägivald on tegelikkuses kestnud aastaid ning ilmnevad ka varasemad vägivallaepisoodid.²⁵⁷ Enamike juhtumite puhul, mis Pärnu pilootprojektis lepitusse saadeti, oli tegu juhusliku ning episoodilise vägivallatsemisega ning vägivallatsejad olid varem kriminaalkorras karistamata, kuid kolmel juhtumil tärkas kahtlus, et vaimset vägivalda oldi siiski varem kasutatud.²⁵⁸ Sellised asjaolud on oluline välja selgitada kohtueelse menetluse raames, enne lepitusse saatmist ning levib aramus, et kui suhtes on tegu korduva vägivallatsejaga, ei ole lepitusmenetlus sellisel juhul õige lahendusviis²⁵⁹ ning seda seisukohta toetab ka riigi peaprokuröri 2007. aasta juhis.²⁶⁰ Samuti on ilmnunud, et lepitusmenetlusse on saadetud ka aastaid vanu juhtumeid,²⁶¹ mis samuti seab lepituse efektiivsuse küsimärgi alla. Kui lepitada osapooli juhtunust tükk aega hiljem, ei ole enam emotsioonid värsked, paratamatult ollakse juba eluga edasi liikunud ning juhtunu meenutamine põhjustab asjatult lisapingeid.²⁶²

Lepituskokkuleppes peavad sisalduma kuriteoga tekitatud kahjude heastamise kord, sealjuures on jäetud pooltele vabadus leppida kokku ka muudes kohustustes, mis pole vastuolus seaduse või heade kommetega ning kokkulepe võib sisaldada ka kokkuleppeid reaaltoimingute tegemiseks või mingist tegevusest hoidumiseks.²⁶³ Lepituskokkuleppesse kirja pandud kohustused, mis Riigiprokuratuuri analüüsi põhjal peamiselt kokku lepidi, olid seotud vaimsest ja füüsilisest vägivallast hoidumisega, kuid ka paljudel juhtudel kohustusega hoiduda alkohoolsetest jookidest.²⁶⁴ Samas toodi analüüsis välja ka negatiivne praktika

---

²⁵³ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 17.

²⁵⁴ *Ibidem*, lk 19.

²⁵⁵ *Ibidem*, lk 4.

²⁵⁶ *Ibidem*, lk 20.

²⁵⁷ Tsugart, I. Viidatud töö, lk 72.

²⁵⁸ Tamm, K. Kruusement, A. Viidatud töö, lk 9.

²⁵⁹ Tsugart, I. Viidatud töö, lk 72.

²⁶⁰ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 20.

²⁶¹ *Ibidem*, lk 4.

²⁶² *Ibidem*, lk 22.

²⁶³ Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, lk 493.

²⁶⁴ Ülviste, A. Viidatud töö, lk 5.

lepituskokkulepete sõlmimisel – nimelt kajastati mõnel juhul kohustusena juba ära tehtu või kokkulepe, kus kannatanul pole süüdlasele ühtegi pretensiooni ega kohustust.²⁶⁵ Nimetatud praktikad ei saa pidada õigeks, sest sellisel juhul ei saa protsessi pidada lepitavaks. Veel mõningad näited eelnimetatud Riigiprokuratuuri analüüsist – lepitati kokku näiteks kohustus mitte tarbida kanget alkoholi, läbida pereteraapia, läbida programm „Kainem ja tervem Eesti“, külastada igakuiselt psühholoogi; suhelda kannatanuga ainult nende ühise tütre kasvatamise teemal; minna koos kannatanu ja nende kahe lapsega puhkusereisile USA-sse Floridasse – ning võetud kohustuste täitmise mõju võib probleemse isiku puhul olla vägagi tõhus.²⁶⁶ Siiski, sellelaadsete kokkulepete pinnalt, nagu on viimasena mainitu, tekib küsimus, kuidas peab prokurör käituma olukorras, kui vägivallatseja kannatanut ja lapsi puhkusereisile ei vii – seatud kohustuse täitmine aitaks küll kaasa partnerite vahelisele paremale läbisaamisele, kuid kriminaalmenetluse uuendamiseks näib rikkumine olevat liiga väike.²⁶⁷

Kuigi menetluse lõpetab leppimise tõttu määrusega prokuratuur, tulenevad süüdlasele pandavad kohustused ikkagi lepituskokkuleppest. Süüdlasele seatakse praktikas tihti kohustusi, mis ei ole juriidiliselt korrektsed või tunduvad kohati isegi võrreldes teo tõsidusega triviaalsed, kuid prokuröril pole ka alust neid kohustusi eirata, sest süüdlane on need vabatahtlikult enda kanda võtnud ja nende eemaldamine oleks justkui poolte leppimissoovi takistamine riigi poolt.²⁶⁸ Lepituskokkulepetesse pannakse sagedasti kohustusi, mis kehtivad meist igapäevasele niisamutigi, tulenevalt seadusest, eetika-, moraali- ja kõlblusnormidest – näiteks tihti lepitakse kokku kohustus hoiduda vaimsest ja füüsilisest vägivallast või kohustus käituda kannatanu suhtes viisakalt ja lugupidavalt, vältides konflikte, solvanguid ja vägivalda.²⁶⁹ Taoliselt kirjapandud kohustused võivad osutuda keeruliselt mõõdetavateks ja kontrollitavaks,²⁷⁰ sest taoliste kokkulepete sisu võib olla liiga üldsõnaline ja ebamäärane ning ei distsiplineeri vägivallatsejat.²⁷¹ Samuti on taoliste pehmete valvekohustuste efektiivseks toimimiseks vajalik kannatanu poolne kohustuste rikkumisest teavitamine, sest muul moel pole võimalik seda kontrollida.²⁷²

Lepitusmenetlusega seonduvalt on kerkinud esile ka probleem järelevalve osas. Lepituskokkuleppes sisalduvate kohustuste täitmise kontrolli eest lasub vastutus lepitajal, mille

---

²⁶⁵ *Ibidem*

²⁶⁶ *Ibidem*, lk 18.

²⁶⁷ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 24.

²⁶⁸ Ülviiste, A. Viidatud töö, lk 18,19.

²⁶⁹ *Ibidem*.

²⁷⁰ *Ibidem*, lk 19.

²⁷¹ Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Viidatud töö, lk 163.

²⁷² Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 24.

jaoks on lepitajale antud õigus nõuda kohustuste täitmist tõendavate dokumentide ja teabe esitamist.²⁷³ Kohustuste täitmiseks antakse tähtaeg, mis ei või ületada kuute kuud. Esiteks, on eksperdid toonud välja, et pool aastat on liiga lühike aeg, et vägivallatseja oma käitumist muudaks.²⁷⁴ Põhiprobleemiks on aga hoopis kontrolli ja tagasiside puudumine järgnevatel küsimustes: kas kokkulepped on olnud mõjusad; kas ohver sai vajaliku turvalisuse ja kas vägivallatseja käitumine on võrreldes eelnevaga muutunud/paranenud?²⁷⁵ Mainitud rõhutab ka 2014.aastal Norra finantsmehhanismi ja Eesti Sotsiaalministeeriumi poolt toetatud projekt „Ühtse süsteemi ülesehitamine lähisuhtevägivalla tõkestamiseks Eestis“, mille ekspertküsitluste tulemustest nähtus, et levib veendumus politseiametnike seas, et kontroll lepituskokkulepete täitmise üle on nõrk ning ohvri endal ei ole samuti piisavalt võimu, et nõuda kokkuleppe täitmist.²⁷⁶ Kui lepituskokkulepe on sõlmitud, ei toimu aktiivset järelevalvet kohustuste täitmise üle, vaid otsustavaks on ohvri seisukoht järelevalveperioodi lõpus, et kas vägivallatseja pidas kokkuleppest kinni ning täitis võetud kohustused. Ohvri on ka kohustus teavitada ohvriabi töötajat, kui vägivallatseja paneb järelkontrolli jooksul toime uue vägivallateo. Muus osas puudub järelkontrolli ajal lepitajal informatsioon toimuva kohta ning lähtutakse sellest, millist teavet ohver jagab, kuid see võib olla valelik ning vägivald võib vaikimisi kodus jätkuda.²⁷⁷ Loomulikult on võimalik järelkontrolli ajal lepitajal hoida pidevat kontakti menetlusosalistega, kuid see ei ole kohustuseks.²⁷⁸

Üheks praktiliseks probleemiks lepitusmenetluse aktiivse kasutamisega on ressursipuudus. Lähisuhtevägivalla teema olulisust on hakatud ühiskonnas üha enam teadvustama ja perevägivald on muu hulgas seatud kuritegevusevastasteks prioriteetideks, mis praktikas on kaasa toonud töökoormuse kasvu nii politseis, prokuratuuris kui ka abistavates organisatsioonides.²⁷⁹ Hetkel on Sotsiaalkindlustusametis 29 ohvriabitöötajat ning käesoleva seisuga on lisandumas veel kolm spetsialisti.²⁸⁰ Kuivõrd ühe lepitusjuhtumi lahendamine sisaldab endas ajakulu lepitatavatega kontakteerumiseks, eeltöö tegemiseks, vähemalt kolme kohtumise läbiviimiseks ning seejärel ka aruannete koostamiseks ja järelevalve teostamiseks, on lepitajate töökoormus suur.²⁸¹ Lepitaja peaks sõlmima osapooltega kokkuleppe kahe kuu

---

²⁷³ Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Viidatud töö, lk 493.

²⁷⁴ Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Viidatud töö, lk 163.

²⁷⁵ *Ibidem*

²⁷⁶ Tsugart, I. Viidatud töö, lk 70.

²⁷⁷ *Ibidem*

²⁷⁸ *Ibidem*, lk 47.

²⁷⁹ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Viidatud töö, lk 6.

²⁸⁰ Kirjavahetus. Annegrete Johanson. Heliise Harriet Harusoo. 29.03.2020.

²⁸¹ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 11.

jooksul, kuid mõnel juhul ei peeta sellest tähtjast kinni.²⁸² Lähisuhtevägivalla juhtumid vajavad aga kiiret tegutsemist, sest mitme kuu järel on lepitusmenetlus vähetõhus ning vähetõetav.²⁸³ Siinjuhu on positiivne, et hetkel töötatakse uue süsteemi kallal (sh koolitusprogramm), nimelt on eesmärk lepitusteenuse osutamisesse kaasata lisaks Ohvriabi töötajatele ka vabatahtlikke lepitajaid,²⁸⁴ et pakkuda ohvritele kiiremat, mitmekülgsemat, personaalsemat ja ulatuslikumat abi.²⁸⁵ Vabatahtlikud ei hakka siiski lepitama kriminaalmenetluse raames kuritegusid, vaid pisemaid konflikte.

Nagu ka eelnevalt välja toodud, lepitakse lepituskokkulepetes sageli kokku kohustuses läbida teatud sotsiaalprogramm, et vägivallatseja vägivaldsus- või alkoholiprobleemi kallal töötaks. Seega, tuleb ressursi puudumise osas välja tuua ka teine tahk. Kitsaskohaks lepitusmenetluste läbiviimisel on perevägivalla toimepanijate sekkumisprogrammide vähesus. 2015. aasta uuringus leiti, et Eestis on perevägivalla ennetamise, ohvri rehabiliteerimise ja vägivallatseja korrektsiooniprogrammidega tegelejaid vähe, et toime tulla probleemiga riiklikus mastaabis.²⁸⁶ Viharavi on suhteliselt uudne meetod kogu maailmas, nii ka Eestis ning korrektsiooniprogrammid annavad tulemusi alles pika aja vältel, seega ei tuleks neid automaatselt samastada ohvri kaitsmisega.²⁸⁷ Uuemad andmed näitavad samuti, et vägivallatsejatele ei rakendata praegu piisavalt sekkumisi, mis aitaksid neil väärat käitumist muuta ja seeläbi vägivalla kordumist ennetada ning lõpetada, põhjuseks on vähene programmide kättesaadavus ja olemasolevate piiratus.²⁸⁸ Probleemne asjaolu on ka see, et mitte kõik teenused ei pruugi olla osalejatele tasuta, eriti väiksemates maakohtades.²⁸⁹ Samuti on meil vähe olnud pikaajalisi ja tõenduspõhiseid ennetusprogramme, mis on suunatud vägivaldse käitumise ennetamisele, mitte tagajärgedega tegelemisele.²⁹⁰ Teaduskirjanduses on rõhutatud õigel viisil pakutavate ja kvaliteetsete programmide väljatöötamise vajadust, st et programmid

---

²⁸² *Ibidem*, lk 22.

²⁸³ Justiitsministeeriumi ja Sotsiaalkindlustusameti korraldatud seminar "Vägivald ja taastav õigus". Viidatud töö.

²⁸⁴ Lepitusteenuse osutamine vabatahtlike lepitajate poolt. - Avalike teenuste arendamise programm, 8.05.2019. - https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=2ahUKEwiWtuL27L_oAhXRwMQBHVPWDtUQFjAEegQIBRAB&url=https%3A%2F%2Fwww.riigitootaja.ee%2Frtip-public%2Fsecure%2Ffile%2Fdownload%2F0E551BA465B467AD038B90A249FB87E8%3Bjsessionid%3DDDFD3D691ACF1F5E6D03A0ABC4072805.node2&usg=AOvVaw3Xsrv7RtVznIK51-bbLJyu (29.03.2020).

²⁸⁵ Ohvriabi süsteemi arendamine. Koostaja: Sild, L. Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra toetused 2014-2021. Programm „Local Development and Poverty Reduction“. – https://www.sm.ee/sites/default/files/ohvriabi_susteemiarendamine_ska_12.11.2019.pdf (21.04.2020).

²⁸⁶ Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Viidatud töö, lk 155.

²⁸⁷ Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Viidatud töö, lk 162.

²⁸⁸ Ohvriabi süsteemi arendamine. Viidatud töö.

²⁸⁹ Klopets, U. Tamm, K. Viidatud töö, lk 27.

²⁹⁰ Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. Viidatud töö, lk 6.

oleksid kujundatud erinevatele sihtgruppidele, mis lähtuksid vägivallatüübist ja toimepanija vajadustest, sest seeläbi on võimalik retsidiivsust vähendada.²⁹¹

Käesolevas alapeatükis välja joonistunud probleemkohad lepitusmenetluse rakendamisel viitavad sellele, et lepitusmenetluse kitsaskohtade osas on muutunud aina teadlikumaks ning kasutamise efektiivsus lähisuhtevägivalla juhtumites on muutunud küsitavaks.

---

²⁹¹ Ohvriabi süsteemi arendamine. Viidatud töö.

2. TAASTAVA ÕIGUSE KASUTAMINE LÄHISUHTEVÄGIVALLA JUHTUMITE PUHUL

2.1. Taastava õiguse juured

Ajalooliselt on välja kujunenud mitmeid erinevaid karistusteooriaid (jumaliku päritolu teooria; lepinguteooria, I. Kant'i materiaalse kättemaksu teooria; J. Bentham'i kasulikkuse teooria) ning nendele kõigile on ühiseks saanud juhtmõte, et kui esineb süüteo toimepanemise fakt, on karistuse kohaldamine sellest faktist tulenevalt vajalik.²⁹² Ka tänapäeval toetutakse põhimõttele, et õiglus kui väärtus kannab juba iseenesest endas karistust.²⁹³ Seepärast on ka meie õigussüsteemis domineerivaks karistuslik iseloom ehk retributiivne lähenemine, keskendudes just kurjategijale ja karistamisele, samas jättes ohvri vajadused vähemtähtsasse rolli.

70ndatel aastatel leidis aset kriminaalõiguse kriis, millest kasvas välja senises kriminaalõigussüsteemis töötavate professionaalide rahulolematusest uuendus – nimelt restoratiivne ehk taastav õigus, mida tuntakse kui retributiivsest õigusest põhimõtteliselt erineva paradigmana.²⁹⁴ Nimetatud kriis seisnes tol ajal selles, et kurjategija rehabilitatsioon tundus võimatu ning tekkis ühiskonnas vaidlus, ühed nõudsid vangistuse piiramist, teised aga pooldasid massilist vangistust.²⁹⁵ Sooviti leida alternatiivlahendusi, kuna oli selge, et vangistus kui senine kriminaalõigussüsteemi peamine töövahend, ei saavuta ei hirmutamise ega rehabiliteerimise eesmärki.²⁹⁶

Terminid taastav õigus kriminaalõiguse kontekstis kasutas teadaolevalt esimesena Albert Eglash erinevates artiklites juba aastal 1958, selgitades, et senine karistusõigus seab fookuse vaid kurjategijale, tema karistamise või ravimise läbi ning tõukab kannatanu õigusmõistmise protsessist välja, nõudes ka kurjategijalt suhteliselt passiivset osalemist.²⁹⁷ Taastava õiguse teooria isaks peetakse aga laialdaselt just Howard Zehr'i, kes on üks silmapaistvamaid taastava õiguse kontseptsiooni väljaarendajatest, eristades retributiivse õiguse ja uue taastava õiguse paradigmata oma 1990. aasta teoses nimega „*Changing Lenses: A New Focus for Crime and*

---

²⁹² Uulimaa-Margus, U. Vanglatöö eetikast. Sisekaitseakadeemia. Tallinn 2007, lk 33 - <https://digiriul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/380/Vanglatöö%20etikast.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (09.03.2020).

²⁹³ Uulimaa-Margus, U. Viidatud töö, lk 33.

²⁹⁴ Hilborn, J. Viidatud töö, lk 108.

²⁹⁵ *Ibidem*, lk 109.

²⁹⁶ *Ibidem*, lk 109.

²⁹⁷ Van Ness, D. W. Strong, K. H. Restoring Justice. An Introduction to Restorative Justice. Fourth Edition. Routledge 2014, lk 22

Justice“, selgitades, et kui vana õigussüsteem keskendub karistusele ja kättemaksule, siis taastav õigus rõhutab toimepanija vastutust, tervenemist ja kuriteo kui etapi sulgemist ning sellest edasiliikumist.²⁹⁸ Niisiis on taastav õigus ajalooliselt olnud alternatiiviks repressiivsete kriminaalkaristuste vastu ning tänaseks on restoratiivne õigus aina enam poolehoidu koguv alternatiivne lähenemine kuritegevusele, mistõttu on taastavaid lähenemisviise rakendama hakatud nii süüteomenetlustes kui ka sotsiaalses kontekstis.²⁹⁹

Nii mõnedki taastava õiguse praktikud viitavad restoratiivõigusele kui uuele paradigmale, mis kätkeb endas uut mentaliteeti kuritegevusele reageerimisel.³⁰⁰ Teised, vastupidi väidavad, et taastava õiguse põhimõtted ja printsiibid on kehtinud teatud paigus, teatud inimsuhetes ning teatud olukordades aastasadu. Näiteks väidab John Braithwaite, et taastav õigus iseenesest pole midagi uut, vaid selle traditsioone on olnud sügavuti näha igas kultuuriruumis.³⁰¹ Juba arhailises õiguses oli üks õiguse ülesandeid õigluse taastamine.³⁰² Taastav õigus kaasab enda protsessis nii ohvri, kurjategija kui ka kogukonna kuriteo lahendamisesse, kuivõrd tavapärasel kohtuprotsessis on õige kvalifikatsiooni ja tõendite kõrval neil osapooltel vaid piiratud roll.³⁰³ Tava, kus kogukonna liikmed peavad ühiseid nõupidamisi, et väljendada oma emotsioone, arvestada tõendeid kahju tekkimise kohta ning arutamise teel jõuda kokkuleppeni, mis tundub konkreetse juhtumi puhul õiglane, et kahju korvata, on mõnedes maailma paikades tänaseni veel säilinud.³⁰⁴ Nt on see endiselt levinud põlisrahvaste seas Uus-Meremaal, Kanadas, Ameerika Ühendriikides, Lähis-Idas, Aafrikas ja Lõuna-Aasias.³⁰⁵ Osapoolte kaasamine otsustamisprotsessi on käsitletav kui tagasipöördumine traditsiooniliste kogukonna praktikate juurde, mis kehtisid laialdaselt enne seda, kui loodi riigi kontrollsüsteemid kuritegevuse ja karistamise üle, kus ohvrite huve menetluses hakkasid asendama riigi huvid.³⁰⁶

Isegi, kui taastav õigus oma olemuselt ei ole eri maailmapaigus uueks nähtuseks, on paraku Eesti õigusmaastikul selle praktilised võtted üpris värsked, laiem kasutusala alles arenemas, koolitused aina tihedamalt toimumas, sest taastav õigus erineb suuresti harjumuslikust

---

²⁹⁸ Umbreit, M. S. Restorative Justice Through Victim-Offender Mediation: A Multi-Site Assessment. –Western Criminology Review 1998/1(1).

²⁹⁹ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 2.

³⁰⁰ Van Ness, D. Morris, A. Maxwell, G. Viidatud töö, lk 3.

³⁰¹ Killam, D. J. Memorial Lecture. Dalhousie University 1996. - <http://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2016/03/Restorative%20Justice%20and%20a%20Better%20Future%20Dorothy%20J%20Killam%20Memorial%20Lecture.pdf> (09.03.2020)

³⁰² Hattenhauer, H. Euroopa õigusajalugu. Tartu: Juura. 2007, lk 64.

³⁰³ Hilborn, J. Viidatud töö, lk 109.

³⁰⁴ Sherman, L.W. Strang, H. Restorative justice as evidence-based sentencing. –The Oxford handbook of sentencing and corrections. Toimetajad: Petersilia, J. Reitz, K. R. New York: Oxford University Press 2012, lk 218

³⁰⁵ *Ibidem*

³⁰⁶ Hilborn, J. Viidatud töö, lk 109; Van Ness, D. W. Strong, K. H. Viidatud töö, lk 9.

mõtteviisist, kuidas me konfliktile või kahjule reageerime. Erialakirjanduses on aga väidetud, et tegevus riigi ja kogukonna tasandil viitab eri maailma paigus sellele, et taastav õigusemõistmine on selle eri vormide kaudu muutumas üha olulisemaks elemendiks tavapärase kriminoloogilises praktikas.³⁰⁷ Selle asemel, et keskenduda traditsioonilisele rehabiliteerimisele versus karistamine debatile, kaaluvad paljud teadlased ja poliitikud taastava õiguse kontseptsiooni ja selle kasutusvõimalusi kui kaalukat kolmandat võimalust.³⁰⁸

2.2. Taastava õiguse mõiste ja põhimõtted

Taastav õiguse kui kontseptsiooni selgitamiseks on palju erinevaid definitsioone, sest see on n-ö katusmõiste³⁰⁹, hõlmates endas mitmeid erinevaid määratlusi. Tegemist on innovaatilise arusaamaga, kus kuritegu põhjustab kannatusi ning õiguse mõte on toetada paranemist.³¹⁰ Seega on taastava õigusemõistmise eesmärgiks just eelkõige ohvri olukorra taastamine ehk temale põhjustatud kahju heastamine.³¹¹ Taastav õigus hõlmab seega endas uut lähenemist inimeste vahelisele konfliktile, mida kasutatakse nii kriminaalprotsessis süütegude ühe lahendusviisina, kuid mida on võimalik kasutada selle põhimõtetest ja meetoditest kinni pidades ka väljaspool kriminaalõigussüsteemi või isegi kriminaalmenetlusega paralleelselt. Taastav õigus kätkebki endas erinevaid praktikaid, mis kõik näevad õigluse jalule seadmist kui katset parandada kahju, mis kuriteoga tekitati, mitte ei keskenduta kurjategija nuhtlemisele.³¹² Taastava õiguse ideed saab kokku võtta juhtmõttega, et õiglus peaks loomult kahju heastama, mitte seda juurde tekitama.³¹³

Läänelikes õigussüsteemides välditakse ohvrite aktiivset osalust kuriteo menetlemisel, konflikti lahendamise võtavad enda peale juristid.³¹⁴ Ei ole harvad olukorrad, kus klient võhikuna tunneb, et nende jurist kasutab kohtuvaidluses ebaolulisi või isegi ebaausaid võtteid ja argumente, samal ajal veendes, et meie inimlikud argumendid on juriidiliselt irrelevantsed ja neid pole mõtet esitada.³¹⁵ Kuriteoohvrid on kaotanud oma osalusõiguse, otseselt konfliktiga

---

³⁰⁷ Latimer, J. Dowden, C. Muise, D. The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis. –The Prison Journal 2005/85(2), lk 127.

³⁰⁸ *Ibidem*

³⁰⁹ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 5.

³¹⁰ Van Ness, D. W. Strong, K. H. Viidatud töö, lk 41.

³¹¹ Piirimäe, E. Restorative Justice. – Käitumis-, Sotsiaal- ja Terviseteaduste Doktorikooli Terminoloogiaveeb. - http://www.doktorikool.ut.ee/ksst/term/ET/kategooriad/riigiteadused/poliitikafilosoofia/restorative_justice/#SEL-ETUS (09.03.2020).

³¹² Sherman, L.W. jt. Are restorative justice conferences effective in reducing repeat offending? Findings from a Campbell systematic review. - Journal of quantitative criminology 2015/ 31(1), lk 2.

³¹³ Sherman, L.W. Strang, H. Viidatud töö, lk 215.

³¹⁴ Christie, N. Conflicts as property. –The British journal of criminology 1977/17 (1), lk 4.

³¹⁵ *Ibidem*

seotud osapooltelt on konflikt ära võetud.³¹⁶ Eelkirjeldatud olukorda üritabki taastav õigus lahendada – taastav õigus on iseloomult arutlev õigus, kus õiglus saavutatakse läbi osapoolte koostöö, mis hõlmab kõiki asjaosalisi (mitte ainult kitsalt osapooli), kus osapooled arutlevad teo tagajärgede üle ja proovivad leida lahendust, et kuidas nende tagajärgedega toime tulla ja kuidas nende kordumist vältida?³¹⁷ Fundamentaalseks taastava õiguse põhitingimuseks on mõte, et kuritegu on eelkõige inimeste ja suhete rikkumine, mitte ainult seaduse rikkumine.³¹⁸ Seega, lähtub taastav õigus eeldusest, et kõige tõhusam reaktsioon konfliktile on õigusvastase tegevusega põhjustatud kahju parandamine/heastamine ning seda läbi taastava õiguste kohtumiste.³¹⁹

Taastava õiguse kohtumistel on suur tähendus, mis eristab seda kriminaalõigussüsteemist, sest seal ei tee otsuseid osapooled, keda tegu mõjutas, vaid lõppkokkuvõttes kohtunik nende eest.³²⁰ Kuivõrd restoratiivne õigussüsteem on ohvrikeskne, antakse lahenduse leidmisel hääle ohvrile ja küsitakse, mida tähendab konkreetset juhtumil ohvri arvates kahju heastamine? Siin ei hinda jurist/prokurör, milline õigusnormistik antud juhtumile rakendub ning vaidluselust ei piiritleta tehnilise argumentatsiooniga subsumeerimise üle, vaid püütakse anda inimestele endile võimalus arutleda ja selle kaudu õiguseni jõuda, sest ohvri huvid ja vajadused ei ole alati identsed ühiskonna omadega, mida prokurör esindab.³²¹

Taastava õiguse põhieesmärgiks on süüteo ohvriks langenu vajadustega arvestades põhjustatud kahju heastamine, kuid samaaegselt on eesmärgiks ka kurjategija olukorra taastamine ning laiemas mõttes ka ühiskonna või kogukonna taastamine.³²² Lõppeesmärk on seega see, et kahju, mis on indiviididele, inimsuhetele ja ühiskonnale tervikuna põhjustatud, saaks ühel või teisel moel heastatud.³²³ Siinjuures on oluline, et isik, kes on põhjustanud süüteo, vastutab selle võimalikult suures ulatuses heastamise eest, mitte keegi teine.³²⁴ Seejuures tähendab taastamine enam, kui vaid hüvitise saamist – kahjustatud poolele tähendab see olukorra parandamist kahjude heastamise läbi ning enda elu üle taas kontrolli taastamist; õigusrikkuja jaoks tähendab see teo eest vastutuse võtmist, korvates igasuguse kahju ning tegeledes enda probleemidega,

---

³¹⁶ *Ibidem*, lk 1.

³¹⁷ Piirimäe, E. Viidatud töö; Killam, D. J. Viidatud töö.

³¹⁸ Latimer, J. Dowden, C. Muise, D. Viidatud töö, lk 128.

³¹⁹ Law Commission of Canada. From Restorative Justice to Transformative Justice. Discussion Paper. Lk 2 – <https://dalspace.library.dal.ca/bitstream/handle/10222/10289/Participatory%20Justice%20Discussion%20Paper%20EN.pdf?sequence=1> (20.04.2020).

³²⁰ Van Ness, D. W. Strong, K. H. Viidatud töö, lk 42.

³²¹ Killam, D. J. Viidatud töö; Van Ness, D. W. Strong, K. H. Viidatud töö, lk 42.

³²² Killam, D. J. Viidatud töö.

³²³ Marder, I. D. Viidatud töö.

³²⁴ Van Ness, D. W. Strong, K. H. Viidatud töö, lk 49.

mis rikkumiseni viisid.³²⁵ On öeldud ka, et taastava protsessi juures on kõige olulisem ohvri turvatunde taastamine.³²⁶ Olukorra taastamise all võib mõelda ka väärkuse taastamist, kui kurjategija on ohvri või tema keha suhtes lugupidamatust üles näidanud või sageli on taastava õiguse eesmärgiks hoopis harmoonia taastamine läbi tunde, et õiglus on jalule seatud.³²⁷

Taastava õiguse meetodi puhul võimaldatakse kuriteoga seotud osapooltel aktiivselt tekkinud probleemistiku lahendamisel osaleda, kuid seejuures on äärmiselt oluliseks põhimõtteks, et mõlemad pooled annavad protsessi läbiviimiseks vabatahtlikult nõusoleku.³²⁸ On välja toodud, et taastava õiguse kohtumise peamised elemendid hõlmavad vabatahtlikkust, tõe rääkimist ja näost-näku kohtumist.³²⁹ On oluline, et kurjategija võtaks tekitatud kahju eest vastutuse ja oleks valmis avatult ning ausalt arutama vastavat kuritegelikku käitumist.³³⁰ Kui dialoogi pidamine osapoolte vahel on vastumeelne, takistab see avatud diskussiooni, tekitades potentsiaalselt pingeid isegi juurde, seega peaks igasugune sundus taastava õiguse protsessis olema välistatud. Järelikult, taastava õiguse lähenemisviise saab kasutada vaid juhul, kui nii ohver kui ka vägivallatseja ei ole mingil moel sunnitud ega mõjutatud lepitusmenetlusest osa võtma ja kui taastava õiguse protsess ohvrit ei ohusta.³³¹ Ohutuse tagamiseks peaksid osapooled kohtuma turvalises ja ettevalmistatud keskkonnas.³³²

Ka dialoog, mida selle protsessi raames tekitatakse, peab olema teatud mõttes piiritletud – oluline on säilitada lugupidamine üksteise suhtes, sest üks taastava õiguse olulisi põhimõtteid on ka osapoolte vaheline austus, st kõiki osapooli tuleks kohelda kui väärt inimesi.³³³ See võib osutuda küll keeruliseks, sest kuriteo tulemusel on paratamatult emotsioonid asjasse segatud ja juhtunust rääkimine tuletab neid meelde. Sellegi poolest tuleb rangelt vältida alandavat ja ebaviisakat dialoogi. Vahendaja peab võrdselt seisma hea asjaosaliste huvide ja vajaduste eest ja säilitama protseduurilise õigluse.³³⁴ Fookus ei ole mitte sellel, et kahju saanud pool saavutaks domineerimise kahjutekitaja üle, vaid püüeldakse vastastikuse mõistmise poole ja sageli võib selle tulemuseks olla pooltevaheline konsensuslik kokkulepe.³³⁵

---

³²⁵ Law Commission of Canada. Viidatud töö, lk 2.

³²⁶ Killam, D. J. Viidatud töö.

³²⁷ *Ibidem*

³²⁸ Marder, I. D. Viidatud töö.

³²⁹ Latimer, J. Dowden, C. Muise, D. Viidatud töö, lk 128.

³³⁰ *Ibidem*

³³¹ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 4.

³³² Latimer, J. Dowden, C. Muise, D. Viidatud töö, lk 128.

³³³ Van Ness, D. W. Strong, K. H. Viidatud töö, lk 49.

³³⁴ Marder, I. D. Viidatud töö.

³³⁵ *Ibidem*

Kokkuvõtteks võimaldab taastava õiguse lähenemisviis kuritegevuse kaudu kannatada saanud isikutel jagada oma tundeid, emotsioone ning kogemusi, eesmärgiga adresseerida nende vajadusi ja soove seoses juhtunuga. Lähenemine pakub ohvritele võimalust saada just sellist viisi heastamist, mida nad kuriteo tulemusena vajavad, tunda end turvalisemalt ning sõlmida olukorraga „rahu“. Samuti on see protsess õigusrikkujate jaoks määrava tähtsusega – võimaldades mõista käitumise tagajärgi ning ka põhjuseid, võttes selle eest vastutust tähenduslikul moel.³³⁶

Taastava õiguse protsesse on võimalik jagada kolme võtmemeetodi vahel: laiem arutelu (*circles*); ümarlaud (*conferences*) ja ohvri-vägivallatseja lepitus/vahendus (*victim-offender mediations* või *victim-offender meeting*).³³⁷ Nimetatud mudelite meetodid on mõnevõrra erinevad, kuid nende aluspõhimõtted jäävad kõikide vormide puhul sarnasteks.³³⁸ On oluline, et protsessid ja praktikad, mis taastava õiguse nime all töötavad, ka tõesti käesolevas alapeatükis nimetatud põhimõtetest ja väärtustest kinni peaksid. Kui taastava õiguse kesksed väärtused protsessis ei kajastu, ei pruugi tulemus olla mitte ainult vähem efektiivne, vaid ka osapoolte suhtes hävitav.³³⁹

2.3. Taastava õiguse õiguslik raamistik

Taastava õiguse olulisim õiguslik taust tuleneb Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni põhiprintsiipidest, Euroopa Liidu ohvrite direktiivist ja Euroopa liidu Nõukogu soovitudest.

ÜRO Kriminaalpreventsiooni ja Kriminaalõiguse Komisjon võttis 2000. aastal vastu kriminaalasjades taastava õiguse programmide aluspõhimõtete algse kavandi, kus võeti arvesse erinevaid taastava õiguse lähenemisviise ning järeldati, et on tarvis kehtestada nende osas standardid,³⁴⁰ sest taastava õiguse algatused on üle maailma märkimisväärselt kasvanud.³⁴¹ Peale seda, kui liikmesriigid, ÜRO institutsioonid ning valitsusevälised organisatsioonid said kavandatud põhimõtetele vajaliku toetuse, toimus valdkonnaekspertide kohtumine, kus nende

---

³³⁶ Basic Principles on the use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters. Economic and Social Council. United Nations. E/2002/INF/2/Add.2, lk 56.

³³⁷ Latimer, J., Dowden, C. Muise, D. Viidatud töö, lk 128.

³³⁸ *Ibidem*

³³⁹ Van Ness, D. W. Strong, K. H. Viidatud töö, lk 59.

³⁴⁰ United Nations Basic Principles on the Use of Restorative Justice in Penal Matters. – <https://restorativejustice.org.uk/resources/united-nations-basic-principles-use-restorative-justice-penal-matters> (31.03.2020).

³⁴¹ Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters. Economic and Social Council. Viidatud töö, lk 56.

üle veel kord arutleti, õnnestus saavutada üksmees aluspõhimõtete osas.³⁴² 2002. aastal võetigi vastu ÜRO deklaratsioon³⁴³ kriminaalasjades taastava õigusemõistmise programmide kasutamise põhiprintsiipide kohta, mis seadis taastava õiguse ametlikult rahvusvahelisele kaardistusele.³⁴⁴

Tulles Euroopa Liidu tasandile, oli 2001. aasta Euroopa Liidu Nõukogu raamotsus³⁴⁵ ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses esimene õiguslikult siduv dokument, mis taastavat õigusemõistmist käsitles³⁴⁶ ning raamotsuse artikkel 10 kohustas edendama kriminaalmenetluses lepitusmenetlust selliste süütegude puhul, kus käesolev meede sobiv on.³⁴⁷ Kuna taastavast õigusest on saamas üks olulisimaid viise ohvri huvide ja vajadustega arvestamiseks, kannatanule kahju heastamiseks ning edasise kahju vältimiseks,³⁴⁸ käsitleti taastava õiguse lähenemist järgmisena alles Euroopa Liidu direktiivis 2012/29/EL artiklis 12, millega muuhulgas kehtestati kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded.³⁴⁹ Artikli poolt sätestatud lahenduste kohaselt tuleks edendada igasugust taastavat õigust.³⁵⁰ Samas, selgituses nr 46 nimetatakse „lepitava õigusemõistmise teenusena“ lepitust ohvri ja kurjategija vahel, pere ja lähikondlaste nõustamist ja kogukondlikku karistuse määramist ning rõhutatakse, et need võivad olla ohvrile suureks abiks, kuid on oluline selliste teenuste osutamisel rakendada kaitsemeetmeid, ära hoidmaks korduvat ohvriks langemist, hirmutamist ning kättemaksu.³⁵¹ Artikkel 12 annab õiguse teatud tagatistele seoses lepitava õigusemõistmise teenusega, nimetades liikmesriikidele võetavaid meetmeid, et osapooli kaitsta.

Direktiivi valguses on välja toodud ka kriitikat, et artikkel 12 keskendub üksnes kaitsemeetmetele taastava õiguse protsessis osalevate ohvrite jaoks, mis on kindlasti olulised, kuid puudu on ligipääsetavuse probleemi käsitus, mis on samuti pakiline probleem taastava

---

³⁴² Mark, G. United Nations Basic Principles for Restorative Justice Programs. - <http://restorativejustice.org/rj-library/united-nations-basic-principles-for-restorative-justice-programs/2529/#sthash.hLwR2uLz.dpbs> (31.03.2020).

³⁴³ Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters. Economic and Social Council. Viidatud töö.

³⁴⁴ United Nations Basic Principles on the Use of Restorative Justice in Penal Matters. Viidatud töö.

³⁴⁵ 15.märts 2001. aasta Nõukogu raamotsus ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses. Viidatud töö.

³⁴⁶ Lauwaert, K. Restorative justice in the 2012 EU Victims Directive: a right to quality service, but no right to equal access for victims of crime. –Restorative Justice 2013/(3), lk 414.

³⁴⁷ *Ibidem*, lk 415.

³⁴⁸ Buczma, S.R. An overview of the law concerning protection of victims of crime in the view of the adoption of the Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime in the European Union. –ERA Forum 2013/14, lk 246.

³⁴⁹ 25. oktoober 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL. Viidatud töö, lk 59.

³⁵⁰ Buczma, S.R. Viidatud töö, lk 247.

³⁵¹ 25. oktoober 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL. Viidatud töö, lk 59, 69.

õiguse edasise arengu jaoks Euroopas ning seda pole direktiivi tekstis sõnaselgelt sätestatud.³⁵² Tuuakse välja taastava õiguse teabe olemasolu, tasuta teenuste ja suurenenud kättesaadavuse vajadust.

Õigusliku raamistiku oluliseks osaks on ka Euroopa Liidu Ministrite Komitee soovitus³⁵³ liikmesriikidele, mis käsitleb juba päris põhjalikult taastavat õigust kriminaalasjades, kuivõrd liikmesriikides on märgatud kasvavat huvi taastava õigusemõistmise vastu. Soovituste eesmärk on julgustada liikmesriike taastavat õigust arendama ja kasutama kriminaalõigussüsteemide osana, pidades kinni kasutusstandarditest, kaitstes osalejate õigusi ning maksimeerides protsessi tõhusust. Samuti soovitatakse töötada välja innovatiivseid taastava õiguse lähenemisi, mis võivad ka kriminaalmenetlusest välja jääda.³⁵⁴ Lisaks on Euroopa Komisjoni kommentaarid³⁵⁵ üldnimetatud soovitusele adresseerinud ligipääsetavuse probleemistikku. Näiteks on jaatatud, et ohvritel ja kurjategijatel peaks reeglina olema õigus taastavale õigusemõistmisele ning see nõuaks, et liikmesriigid arendaksid välja palju suurema ligipääsetavuse taastavale õigusele, kui neil praegu on ning pakuksid taastavat õigust palju sagedasemini kui seda praegu tehakse.³⁵⁶

2.4. Teoreetiline diskussioon taastava õiguse rakendamisest lähisuhtevägivalla juhtumite puhul

Lähisuhtevägivalla puhul rakendatakse maailma õiguspraktikas peamiselt kahte lähenemisviisi – esimene regulatsioon on pigem karistava iseloomuga, eesmärgiga lõpetada vägivallatsükel, eraldades vägivallatseja ja ohver teineteisest ning karistades vägivallatsejat, kuid teise lähenemise puhul on eesmärgiks perekonda säilitada, kas poolte lepitamise, psühholoogilise nõustamise, viharavi või muu sellise abil.³⁵⁷ Seega on toimumas teatud vastandumine retributiivse ning restoratiivse ehk taastava õigusemõistmise vahel, kuid tuleb tõdeda, et lähisuhtevägivalla kuritegudes on taastava õiguse kasutamisel suur roll. Kasvav huvi taastava õiguse kasutamise vastu lähisuhtevägivalla juhtumites peegeldab osaliselt ka rahulolematust

---

³⁵² Lauwaert, K. Viidatud töö, lk 419.

³⁵³ Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. - https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016808e35f3 (31.03.2020).

³⁵⁴ Recommendation CM/Rec(2018)8. Viidatud töö, lk 3.

³⁵⁵ Commentary to Recommendation CM/Rec (2018) XX of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. European Committee on Crime Problems 2017. - <https://rm.coe.int/pc-cp-2017-12-e-rev-4-with-comments-commentary-to-recommendation-resto/168078baf5> (01.03.2020).

³⁵⁶ Commentary to Recommendation CM/Rec (2018). Viidatud töö, lk 7.

³⁵⁷ Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Viidatud töö, lk 163.

kriminaalmenetluse karistava lähenemisega.³⁵⁸ Lähisuhtevägivalla juhtumeid on üle Euroopa juba aastaid saadetud tihedasti kurjategija ja kannatanu lepitusse (*victim-offender meeting*),³⁵⁹ mida taastava õiguse meetodina lähisuhtevägivalla kontekstis kõige laialdasemalt tuntakse.³⁶⁰ Eestikeelne vaste sellele meetodile ongi lepitusmenetlus kriminaalmenetlusseadustiku § 203² tähenduses.

Ometi, taastava õiguse kasutamine lähisuhtevägivalla kuritegude puhul ei tohiks olla iseenesest mõistetav. Lähisuhtevägivalla dünaamika põhjustab taastava õiguse praktikas erilisi väljakutseid, eriti seoses ohvri turvalisuse ning vabatahtlikku osavõtuga. On selge, et taastava õiguse rakendamine perevägivalla juhtumites pole üks ühele samasugune koduväliste kuritegude lahendamisega. Seega, nähakse taastava õiguse kasutamisel lähisuhtevägivalla juhtumite puhul nii mõningaidki probleeme.³⁶¹

Lähisuhtevägivald ei ole perekonna eraasi, kuhu kriminaalõigus sekkuma ei peaks. Vastupidi, saladuses hoitud vägivald lähisuhtes on toodud avalikkuse ette, kus politsei, prokuratuur ning kohus seda kuriteona tõsiselt võtab ning on saanud tõdemuseks, et lähisuhtevägivalla ohvreid tuleb riigi poolt kaitsta. Seetõttu, üheks kriitikaks taastava õiguse lähenemisviiside vastu on see, et kui lähisuhtevägivald on kriminaalkorras karistatav kuritegu, ei tohiks selliseid juhtumeid ka klassikalisest kriminaalõigussüsteemist eemale juhtida, vastasel juhul võib see protsess ohvrile ohuks kujuneda, põhjustades taasohvristumist ning võimude tasakaalustamatust.³⁶²

Ka kriminaalõigussüsteemil on omad puudused.³⁶³ Tavapärased argumendid, mis on suunatud taastava õiguse praktikate kasutamise vastu, omistavad formaalsele kriminaalõigussüsteemile erilisi omadusi, mida samuti praktikas alati ei saavutata.³⁶⁴ Eelkõige, järgib kriminaalõigus karistavat lähenemisstiili, kus fookuses on kurjategija ning ohvrite vajadused jäävad tahaplaanile.³⁶⁵ Samas, uurimustes on leitud, et lähisuhtevägivalla ohvrid (eelkõige naised) väljendavad kriminaalmenetlustega seoses muret, et politsei ei kuula neid ära ja kiputakse ohvrite tundeid ja olukorra tõsidust alavääristama.³⁶⁶ On leitud, et vägivalla ohvrid just ootavad

---

³⁵⁸ Ehret, S. Making Meaning of Justice Ideals for Intimate Partner Violence: Reflections on Restorative Justice, - The British Journal of Criminology 2019, lk 1.

³⁵⁹ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 2.

³⁶⁰ *Ibidem*, lk 5.

³⁶¹ *Ibidem*, lk 2.

³⁶² *Ibidem*

³⁶³ *Ibidem*, lk 3.

³⁶⁴ *Ibidem*

³⁶⁵ *Ibidem*

³⁶⁶ Wolf, M. E. jt. Viidatud töö, lk 127.

menetlejatelt pehmet, toetavat ja mittesüüdistavat lähenemist.³⁶⁷ Enamik lähisuhtevägivalda ohvritest naisi ei soovi näha oma partnereid kohtulikule vastutusele võetuna.³⁶⁸ Veel enam, kui küsida, mida ohvrid õigusemõistmiselt ootavad, siis nii mõnedki naised, kes on lähisuhtevägivalda kogenud, rõhutavad just taastava õiguse väärtustele vastavaid eesmäärke.³⁶⁹ Eelkõige, soovivad mõned õigust osaleda ja omada õigusemõistmises kontrolli ning valikuvabadust.³⁷⁰ Seega, sageli ülehinnatakse tavapärase kohtumenetluse positiivset mõju ning alahinnatakse kasu, mida osapooled potentsiaalselt lepitusmenetluse või mõne muu taastava õiguse protseduuri kaudu saavad.³⁷¹

Taastava õiguse pooldajad väidavad, et taastava õigusemõistmise erilisus peitub ohvritele hääle tagasi andmises seeläbi, et nad saavad protsessis ise osaleda ja jagada seda, mis on nendega juhtunud.³⁷² Ohver saab tunda, et kurjategija kuulab tema tundeid läbielatu kohta ning seeläbi võib see protsess ohvrit jõustada ja tervenemisele julgustada.³⁷³ Tähtis on siin juures see, et kogu dialoog osapoolte vahel oleks avatud ja õhkkond ei oleks süüdistav.³⁷⁴ Positiivsena on välja toodud ka seda, et vahendatud vestluse kaudu aidatakse tasakaalustada olemasolevaid ebavõrdseid võimupositsioone ohvri ja kurjategija vahel ning seejuures anda tuge nõrgemale osapooltele.³⁷⁵

Lisaks pakuvad taastava õiguse meetodid võimalust, et kurjategija võtab süü omaks ja käitumise eest vastutuse, süüdistamata ohvrit või muid asjaolusid (nagu näiteks alkoholi kuritarvitamine või töötus) mida ilmselt võistleva kriminaalmenetluse raames ei tehtaks.³⁷⁶ Samuti nähakse ühe taastava õiguse eelisena seda, et see aitab tagada, et kurjategija ka järgiks heastamise kokkuleppeid, mis ta vabatahtlikult protsessi käigus kokku leppis ja enda kanda võttis.³⁷⁷ See oleks märkimisväärne panus tavapärase kriminaaljustiitsüsteemi kõrval, kuna ohvritel on sel juhul suurem tõenäosus saada põhjustatud kahju eest mingisugustki hüvitist.³⁷⁸ See eeldus tuleneb sellest, et taastav õigus peaks olema vabatahtliku osalusega protsess, mis

---

³⁶⁷ *Ibidem*

³⁶⁸ Hayden, A. Viidatud töö, lk 6.

³⁶⁹ Ehret, S. Viidatud töö, lk 1.

³⁷⁰ *Ibidem*

³⁷¹ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 3.

³⁷² *Ibidem*

³⁷³ *Ibidem*

³⁷⁴ *Ibidem*

³⁷⁵ *Ibidem*

³⁷⁶ *Ibidem*

³⁷⁷ Latimer, J. Dowden, C. Muise, D. Viidatud töö, lk 137.

³⁷⁸ *Ibidem*

toob kokku vaid sellised osapooled, kes on ise motiveeritud osalemast ning see ajendab ka võetud heastamiskohustusi täitma.³⁷⁹

Sellele vastu levib aga teistsugune arvamus, mis näitab, et kõik ohvrid ei soovi eelmainitud otsustusõigust kriminaalasja lahendamisel. Paljudele tundub, et taastav õigus põhineb veendumusel, et vägivallatseja üksi (näiteks lepituskokkuleppe tulemusena) on võimeline vägivaldset käitumist peatama ning ohver ei soovi süüdistust vägivallatseja vastutusele võtmise jaoks esitada.³⁸⁰ Tõenditel põhinev süümenetlus on suunatud otseselt vägivallatsejaga tegelemisele ja minimeerivad ohvri rolli vägivallatseja vastutusele võtmisel või vägivalda lõpetamiseks vägivallatsejale isiklikult vastu astumisel.³⁸¹ Ühes uurimuses leiti, et naisohver sooviks pigem, et kohus saadaks tema partnerile selge sõnumi, et tema käitumine oli vastuvõetamatu, kui istuda ise vägivallatsejaga väikeses ühises ruumis ja proovida kokkulepet kindlaks määrata.³⁸² Veel, lisas ohver, et ta ei tahaks ise võidelda, et vägivallatsejat endast eemal hoida, vaid ta sooviks näha kohut seda tegemas.³⁸³ Vastupidine situatsioon viiks selleni, et vägivallatseja jääbki oma partnerit süüdistama, mitte iseennast ebaseadusliku käitumise eest.³⁸⁴ Ühes hiljutises uurimuses tuli välja ka oluline tõsiasi, et lähisuhtevägivalda ohvritel on hirm vägivallast vägivallatseja ees rääkida (nagu seda näiteks lepitusmenetluses tehakse), sest kardetakse, et hiljem maksab vägivallatseja rääkimise eest kätte.³⁸⁵ Siin puhul ollakse ka mures lähisuhtevägivaldale omase võimupositsioonide ebavõrdsuse pärast.³⁸⁶ Kuna paljudes vägivaldsetes suhetes on esindatud jõu- ning kontrollidünaamika, võib ohver olla n-ö „vaigistatud“, ega suuda rääkida tõtt nendega juhtunu kohta.³⁸⁷

Kriitika seisneb veel aga selles, et taastav õigus näib kui liiga pehmeloomuline ning informaalne protsess vägivalda lahendamisel.³⁸⁸ Levib ka arvamus, kus teatud kuriteoliikide puhul lihtsalt muudesse karistustes alternatiividesse, kui vangistus, ei usuta.³⁸⁹ Arvatakse, et taastava õiguse lähenemisviis ei suuda vägivallatsejani saata piisavalt karmilt sõnumit, et temal lasub vastutus vägivallateo eest, vaid vihjatakse pigem rahumeelsele lahendusele,³⁹⁰ mille

---

³⁷⁹ Latimer, J. Dowden, C. Muise, D. Viidatud töö, lk 139.

³⁸⁰ Frederick, L. Lizdas, K. C. The role of restorative justice in the battered women's movement. Restorative justice and violence against women. New York: Oxford University Press 2010, lk 53.

³⁸¹ Frederick, L. Lizdas, K. C. Viidatud töö, lk 53.

³⁸² *Ibidem*, lk 86.

³⁸³ *Ibidem*

³⁸⁴ *Ibidem*

³⁸⁵ Ehret, S. Viidatud töö, lk 11.

³⁸⁶ *Ibidem*, lk 2.

³⁸⁷ Hopkins, C. Q. Tempering idealism with realism: Using restorative justice processes to promote acceptance of responsibility in cases of intimate partner violence. –Harvard Journal of Law & Gender 2012/35, lk 341

³⁸⁸ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 3.

³⁸⁹ Anvelt, A. Viidatud töö.

³⁹⁰ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 3.

tagamõtteks on, et mõlemal osapoolel on oma roll vägivalla põhjustamises kanda ning seetõttu ka selle lahendamises.³⁹¹ Kardetakse ka seda, et taastava õiguse meetodi tulemusena ei taunita niivõrd tugevalt partneri vastu suunatud vägivalda, sest taastava õiguse protseduuri läbiviija ei pruugi vägivallatseja õigustustele piisavalt vastu vaielda.³⁹²

Positiivse küljena on leitud, et taastavas õigusemõistmises osalenud ohvrid tundsid palju enam rahulolu ja paranemist võrreldes tavapärase kohtumenetlusega ning märgati ka post-traumaatilise stressi sümptomite langust.³⁹³ Ka 2013. aasta uuringu tulemusel täheldati ohvrite kõrget rahulolu taastava õiguse meetmete osas.³⁹⁴ Mis on veel huvitav, analüüsisid Lawrence Sherman ja Heather Strang kogu maailmas läbi viidud uuringuid, mis võrdlesid taastava õiguse menetlust tavapärase kriminaalmenetlusega ja leiti, et taastav õigus vähendab väidetavat ohvri soovi kurjategijale vägivaldselt kätte maksta.³⁹⁵ Ohvrite rahulolu saab seletada osaliselt läbi selle, et taastavat õigust tajutakse protseduuriliselt õiglasena ning lisaks omab taastav lähenemine omadust olla paindlik ja dialoogile keskendunud.³⁹⁶ Samuti täheldati, et ohvritele meeldis taastava õiguse sekkumine kriminaalmenetlust täiendava meetmena, kuivõrd need teenivad erinevaid eesmärke.³⁹⁷ Sellest johtub oluline järeldus, et vägivalla kuritegude ohvrid mitte ainult ei otsi protseduurilist õiglust taastava õiguse lähenemises, vaid ka kriminaalmenetlusõiguse süsteemis.³⁹⁸ Järelikult eristub taastav õigus tavapärastest menetluslikest alternatiividest (vangistus, kriminaalhooldus, kohtu poolt määratud hüvitis) ning panustab ainulaadselt ohvri rahulolu tundele.³⁹⁹

Ohvri kaitse seisukohast on samuti taastava õiguse protseduuride suunas tunda vastuseisu. Erialakirjanduses on leitud, et kuna kogemus näitab, et vägivallatseja kujutab ohvrile korduva vägivalla ohtu, siis on praktikad, mis seda ohtu sellele viitava teabe puudumise tõttu ei eelda, ohvrit veelgi kahjustavad.⁴⁰⁰ Seega, peamine nõrkus, mis taastava õiguse liikumise osas lähisuhtevägivalla juhtumites on välja toodud, seisneb selles, et kuigi püütakse keskenduda ohvri „taastamisele“, ei ole ära lahendatud perevägivalla ühte peamist probleemistikku – milleks on pideva ohu olemasolu, mis on ajendatud ohvri vastupanuhakust vägivallatseja

---

³⁹¹ Frederick, L. Lizdas, K. C. Viidatud töö, lk 55.

³⁹² Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 3.

³⁹³ Latimer, J., Dowden, C. Muise, D. Viidatud töö, lk 136; Marder, I. D. Viidatud töö.

³⁹⁴ Van Camp, T. Wemmers, J.-A. Victim satisfaction with restorative justice: More than simply procedural justice. –International Review of Victimology, 2013/19(2), lk 138.

³⁹⁵ Van Ness, D. W. Strong, K. H. Viidatud töö, lk 54.

³⁹⁶ Van Camp, T. Wemmers, J.-A. Viidatud töö, lk 138.

³⁹⁷ *Ibidem*

³⁹⁸ *Ibidem*

³⁹⁹ *Ibidem*

⁴⁰⁰ Frederick, L. Lizdas, K. C. Viidatud töö, lk 55.

autoriteedile ja kontrollimisele.⁴⁰¹ Seepärast on peetud lähisuhtevägivalda liiga tõsiseks kuriteoks, mida lepitusmenetluses lahendada, sest lepitusprotsessis osalemine võib vägivallatsejale anda uue võimaluse ohvriga kontakt luua ja täiendalt emotsionaalselt või füüsilist vägivallada kasutada.⁴⁰² Ohver võib end lepitusmenetluse ajal partneri poolt tunda hirmutatuna ning ka peale lepitusprotsessi lõppu ei pruugi nad end kaitstuna tunda, sest siinjuures ei anta ohutusele mingisugust garantiid.⁴⁰³ On väidetud, et ohvri kaitsmiseks on äärmiselt oluline pere ja lähedaste sõprade kohalolu taastava õiguse protsessi ajal kui ka selle järgselt, et ära hoida uut vägivalla esinemist.⁴⁰⁴

Nagu ka käesoleva töö eelmises peatükis välja toodi, on lähisuhtevägivallast mitteteatamine tõsiseks probleemiks. Kuigi taastava õiguse kasutamine lähisuhtevägivalla juhtumites on tugevalt vaieldav, on uuritud, kuidas võiks taastava õiguse kasutamine suurendada seda tüüpi kuritegudest teatamist. Selgus, et 79 % Anne Hayden'i poolt läbi viidud 2012. aasta uurimustöös osalenutest vastas, et parem taastava õiguse meetodite kättesaadavus tõstaks lähisuhtevägivalla kuritegudest teatamiste arvu.⁴⁰⁵

Kriminaalõiguse mis tahes vormis sekkumise resultaadi üks olulisimaid elemente on retsidiivsus. Siinkohal näitavad uuringud hoopis seda, et taastava õigusemõistmise protseduurid võivad korduvkuritegevust vähendada, kaasa arvatud püsivate, tõsiste ja vägivaldsete õigusrikkujate puhul.⁴⁰⁶ Näiteks on professor Lawrence. W. Sherman'i ja tema kolleegide 2015. aasta uuringus leitud, et juhtumite hulgas, kus ohver ja kurjategija olid nõus kohtuma taastava õiguse kohtumise vormis, näib tõesti, et korduvkuritegevuse tõenäosus langes.⁴⁰⁷ Seega on taastava õiguse meetod kulutõhus vahend retsidiivsuse vähendamiseks.⁴⁰⁸ Ka 2005. aasta uuringu tulemusel leiti, et taastava õigusemõistmise programmid vähendasid keskmiselt retsidiivsust võrreldes mitte-taastava lähenemisega.⁴⁰⁹ Kusjuures, võrreldes kontrollrühmaga, kes ei osalenud taastava õiguse programmis, olid nad jälgimisperioodi jooksul märkimisväärselt edukamad.⁴¹⁰ Sellele vastu, vaidlevad paljud, et on naiivne uskuda, et ajaliselt piiratud taastava õiguse sekkumisel (nagu on näiteks lepitusmenetlus) on dramaatiline mõju

---

⁴⁰¹ Frederick, L. Lizdas, K. C. Viidatud töö, lk 55.

⁴⁰² Hayden, A. Viidatud töö, lk 6; Hopkins, C. Q. Viidatud töö, lk 341.

⁴⁰³ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 2.

⁴⁰⁴ Hayden, A. Viidatud töö, lk 9.

⁴⁰⁵ *Ibidem*, lk 4.

⁴⁰⁶ Marder, I. D. Viidatud töö.

⁴⁰⁷ Sherman, L. W. jt. Viidatud töö, lk 19.

⁴⁰⁸ *Ibidem*, lk 1.

⁴⁰⁹ Latimer, J., Dowden, C. Muise, D. Viidatud töö, lk 137.

⁴¹⁰ *Ibidem*, lk 137.

kurjategija kriminaalse käitumise muutumisele.⁴¹¹ Seejuures oleks vaja võtta arvesse täiendavaid tegureid, mis on kuritegevuse jätkamisega seotud, nagu näiteks antisotsiaalsed sõbrad, uimastite kuritarvitus, kriminogeensed kogukonnad – neid tegureid taastava õiguse protsess piisavalt ei käsitle.⁴¹² Samuti, on leitud, et taastav õigus on osutunud korduvkuritegevuse peatamises efektiivseks just alaealiste poolt toimepandud kuritegudes, seega taastava õiguse tõhusus väljaspool neid asjaolusid tekitab erimeelsusi.⁴¹³ On jõutud arusaamani, et taastava õiguse meetod, mis korduvat kuritegevust lähisuhtevägivalla juhtumites kõige tõhusamalt ära hoiab, on selline, mis annab vägivallatsejale selge tulevikuväljavaate, et vägivald tuleb lõpetada, pakub selle lõpetamiseks ka tarvilikud abivahendid ning samaaegselt pakub ohvrile sellist kaitset, mida ta vajab.⁴¹⁴

Kuivõrd on taastava õiguse lähenemisel nii positiivseid kui ka negatiivseid külgi, peaks püüdma eristada juhtumeid, mis sobiksid lepitusse ja ka juhtumeid, mille puhul taastava õiguse lähenemine võib hoopis kahju kaasa tuua. On oluline teada, et lähisuhtevägivalla komplekssus seisneb selles, et selle toimepanemise sagedus, raskusaste, motiivid ja dünaamika erineb juhtumiti ja vägivald võib varieeruda juhuslikust situatsioonilisest vägivallaaktist kuni pideva lähisuhte terrorini välja, mille puhul on vägivald ajendatud soovist oma partnerit kontrollida (süstemaatiline vägivald).⁴¹⁵ Kui hinnata taastava õiguse kasutamise riski eelmainitud vägivalla tüpoloogiates, on taastav õigus tõenäoliselt asjakohaseks lahendusmeetodiks just olukordades, kus ei esine lähisuhtevägivalla kordumise ohtu ehk kui tegemist on situatsioonilise vägivallajuhtumiga.⁴¹⁶ Sellises situatsioonis võib lepitusmenetluse kaudu ohver enda hääleõiguse ja jõu uuesti tagasi võita ning end edaspidi tugevamini tunda.⁴¹⁷ Samuti on tõenäoline, et esmakordne rikkuja mõistab teo tagajärgi ning hoidub edaspidi agressiivsetest käitumismudelitest.⁴¹⁸ Seevastu leitakse, et taastava õiguse protsessis osalemine on ohtlik juhul, kui vägivalda kasutatakse suhtes teise inimese kontrollimise vahendina,⁴¹⁹ sest lepituses osalemine ei sea seda tüüpi vägivalla jätkumisele otseseid takistusi. Probleem seisneb aga selles, et tegelikkuses on nende kahe nimetatud äärmuse kõrval veel paljusid eri lähisuhtevägivalla vorme⁴²⁰ ning kõiki neid on elulistes olukordades keeruline kaardistada ja

---

⁴¹¹ Latimer, J., Dowden, C. Muise, D. Viidatud töö, lk 139

⁴¹² *Ibidem*

⁴¹³ Frederick, L. Lizdas, K. C. Viidatud töö, lk 54.

⁴¹⁴ *Ibidem*

⁴¹⁵ Matjasko, J. L. Niolon, P. H. Valle, L. A. Viidatud töö, lk 2; Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 4.

⁴¹⁶ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 4.

⁴¹⁷ *Ibidem*

⁴¹⁸ *Ibidem*

⁴¹⁹ *Ibidem*

⁴²⁰ *Ibidem*

eristada. Sageli ei pruugi ka lepitajad ohvri poole suunatud manipulatsiooni ära tunda ning sellesse sekkuda, kuid ohvrit paneb see tundma hirmutatuna ja traumeerituna.⁴²¹

Nagu ka eelnevalt kirjutatud, ei sobi taastav õigus iga juhtumi puhul. Näib tõenäoline, et vägivalda lahendamise ainuõiget mudelit, mis igale olukorrale sobiks, ei leidugi.⁴²² Uurimisküsimus, mida pole veel piisavalt uuritud, on järgmine – milliste vägivallatsejate jaoks oleks taastava õiguse lähenemisviis tõhus?⁴²³ Üks viimatisi edusamme perevägivalda puudutavas teaduskirjanduses on vägivallatsejate eri tüüpide määratlemine, kes kõik ravile erisuguselt reageerivad⁴²⁴. Näiteks on professorid Amy Holtzworth-Munroe ja Gregory L. Stuart eristanud kolm vägivallatseja alatüüpi – 1) üldiselt vägivaldne/antisotsiaalne; 2) piiripealne/düsfooriline ning 3) ainult perekonnasisene vägivallatseja.⁴²⁵ Seejärel on leitud, et antisotsiaalsete kalduvustega vägivallatsejatele mõjub kõige tõhusamalt õiguslik sekkumine ning neile taastava õiguse sekkumine on sobimatuks;⁴²⁶ isikud, kes tarvitavad vägivalda vaid peresisest, saavad kõige suuremat abi just suhte parandamisele orienteeritud sekkumisest ning piiripealsed isikud vajaksid ravi, mis sisaldaks mõlemaid komponente.⁴²⁷ Täpsemaid teadmisi vägivallatsejate tüpoloogiast saab lõppkokkuvõttes kasutada selleks, et teha vahet kurjategijatel, kes ilmselt taastava õiguse lähenemisest kasu saaksid ning neid, kes kujutavad endast liiga suurt ohtu, et nad protsessis osaleda saaksid.⁴²⁸

Hoolimata sellest, et ka taastava õiguse kasutamisel lähisuhtevägivalda kuritegude puhul on nii positiivseteid külgi, kuid ka kitsaskohti, on arutelu erialakirjanduses pigem näidanud eemaldumist puhtalt karistuslikust mõttemudelist ning lähenemist taastava õiguse poolt pakutavate positiivsete elementide poole.⁴²⁹ *European Forum for Restorative Justice* (EFRJ) koos paljude teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega on välja töötanud tarviliku juhise praktikutele taastava õiguse, sh eelkõige lepitusmenetluse kasutamiseks perevägivalda juhtumites ning selles juhises on määratletud miinimumstandardid läbiviidavale taastava õiguse protsessile, mis peaksid aitama soodustada turvalist ja kompetentset taastavat dialoogi lähisuhtevägivalda ohvri ja vägivallatseja vahel, et aidata mõlemal osapoolel valust paraneda ja

---

⁴²¹ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 4.

⁴²² Langhinrichsen-Rohling, J. Viidatud töö, lk 111.

⁴²³ Van Wormer, K. Restorative justice as social justice for victims of gendered violence: A standpoint feminist perspective. *Social Work* 2009/54(2), lk 113.

⁴²⁴ Langhinrichsen-Rohling, J. Viidatud töö, lk 111.

⁴²⁵ *Ibidem*

⁴²⁶ Van Wormer, K. Viidatud töö, lk 113.

⁴²⁷ Langhinrichsen-Rohling, J. Viidatud töö, lk 111.

⁴²⁸ Van Wormer, K. Viidatud töö, lk 113.

⁴²⁹ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 3.

rehabiliteeruda.⁴³⁰ Seepärast on tähtis, et taastava õiguse teenuste osutamisel peaksid praktikud kinni kaitsemeetmetest, et ära hoida korduvat rikkumist ja muid negatiivseid tagajärgi.⁴³¹ Selge on ka see, et lähisuhtevägivalla eri vormid vajavad professionaali poolt iga olukorra eraldi hindamist ja individuaalset ning paindlikku lähenemist, kuid nimetatud juhis pakub välja kolm üldpõhimõtet,⁴³² mida peaks igal lähisuhtevägivalla juhul arvesse võtma:

1) Esiteks, lepitusmenetluses peavad lepitajatel olema piisavad teadmised lähisuhtevägivalla keerulise iseloomu ning selle esinemise erinevate mustrite kohta. Eriti oluline on, et lepitaja suudaks teiste mudelite seast süstemaatilist vägivalda ja sügavat terrorit. Sealjuures tuleb kaaluda iga vägivallajuhtumi puhul uuesti ohvriks langemise riski.

2) Teiseks, lepitaja peaks suutma osapooltele selgelt deklareerida, et igasugune vägivald suhtes on kuritegu ja isik, kes vägivalda kasutab, on selle eest vastutav.

3) Kolmandaks, taastava õiguse protsessile (sh lepitusmenetlust) peaks eelnema korralik ettevalmistus, mille raames peaks alati toimuma eraldi kohtumised ohvri ja kurjategijaga. Selle vajalikkus seisneb selles, et hinnata ohvri vajadusi ja huve, samuti ohumärke ja riske. Oluline osa ettevalmistavatel kohtumistel on ka ohvri kannustamine ja julgustamine ning samuti vägivallatseja toetamine vastutuse võtmiseks.⁴³³

Kõige olulisemaks etapiks nimetatutest peetakse lepitusprotsessi juures ettevalmistust, sest see aitab kõige paremini tagada protsessiosaliste ohutust. Ettevalmistust tuleb läbi viia näost-näku ohvriga ja kurjategijaga eraldi, mitte nendega ühiselt koos. See aitab lepitajal mõista lähisuhtevägivalla tõsidust konkreetses juhtumis ja osapoolte vahelist suhet, sh osapoolte võrdsust. Kui ettevalmistuse jooksul ilmneb mingeid märke, miks eelseisev ühiskohtumine võib ohvrile siiski ohtlikult mõjuda, siis tuleks tõsiselt kaaluda lepituse katki jätmist. Euroopa Liidu 2012.aasta Ohvridirektiiv toob välja, et kui on aset leidnud lähisuhtevägivald ja kui asja suunatakse lepitusmenetlusele, peavad praktikud enne selle läbiviimist kindlasti arvestama järgmiste teguritega: kuriteo laad ja raskusaste; sellest tuleneva trauma tõsidus; ohvri füüsilise, seksuaalse või psühholoogilise puutumatuse korduv rikkumine; jõudude ebavõrdne tasakaal ohvri ja kurjategija vahel; ohvri vanus, küpsus ja vaimsed võimed, mis võivad piirata või vähendada tema võimet teadlikult iseenda eest otsuseid vastu võtta või positiivse tulemuse saavutamisel.⁴³⁴ Lisaks, kogu protsess peab toimuma eelkõige ohvri huvides.⁴³⁵

---

⁴³⁰ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 5.

⁴³¹ 25. oktoober 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL. Viidatud töö, lk 57-73.

⁴³² Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 5.

⁴³³ *Ibidem*

⁴³⁴ 25. oktoober 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL. Viidatud töö, lk 57—73.

⁴³⁵ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 7.

Sageli väljendatakse taastava õiguse protsessiga seondult kartust, et vägivallatsejal on võimalik selle käigus manipuleerida.⁴³⁶ Kuivõrd lepitusmenetluste läbiviimisel lähisuhtevägivalla juhtumites tuleb olla ettevaatlik, on enne, kui juhtum üldse lepitajale lepituse korraldamiseks suunatakse, äärmiselt oluline lepitaja koolitusaste ja asjakohane väljaõpe. Seda seetõttu, et lähisuhtevägivald eristub oma komplekssuselt kõigist muudest vägivalla vormidest ja sellega töötamiseks tuleks läbi viia spetsiaalne koolitus. Hiljutises uurimuses leiti, et lähisuhtevägivalla ohvrid peavad võimalikuks, et vägivallatseja domineerib kogu vestlust ja probleemide lahendamist oskuslike kontrolltaktikate kaudu.⁴³⁷ Nii et ei saa vähemtähtsaks pidada lepitajate endi võimeid ohumärke ära tunda ja n-ö „ridade vahelt“ lugeda. Samuti, on lepitusprotsesside analüüside käigus märgatud ka lepitajate enda eesmärkide ülekaalus olemist.⁴³⁸ Seega, lisaks erinevatele sisulistele koolitustele, on oluline ka lepitaja enda isiksus – eelkõige empaatiavõime ja valmidus olla lepitajana nii psühholoogi kui ka diplomaadi rollis, et ära tunda rõhuvat dünaamikat ja vältida selle kordumist taastava õiguse protsessis.⁴³⁹

Taastavas õigusemõistmises osalemise vabatahtlikkus on ka rahvusvaheliselt probleem, mille üle ikka ja jälle arutatakse. Näiteks on leitud, et lähisuhtevägivalla ohvrid võivad tunda taastavas protsessis osalemise survet vägivallatseja pere poolt, et tegeleda väärkohtlemisega viisil, mis vähem tõenäoliselt lõppeb kriminaalkaristusega (nt vangistusega).⁴⁴⁰ On rõhutatud, et taastav õigus on ja peabki olema ohvrikeskne protsess. Kui ohvrile ei anta veto-õigust taastava õiguse protsessi kasuks või hoopis tavapärase süüdistusmenetluse kasuks otsustada, siis ei saa sel juhul tõelisest taastavast õigusest rääkida.⁴⁴¹ Teisalt, on leitud, et väga oluline on ka vägivallatseja teadlikkus, enne kui ta taastava õiguse protsessis osalemisega nõustub, et tal ei tekiks valesid ootusi protsessi käigu osas. Vägivallatsejaid tuleb enne informeerida ja ette valmistada selleks, et on tõenäoline, et võib paratamatult tekkida kaitserefleks, sest kogu protsess võib kujuneda väga emotsionaalseks.⁴⁴²

Ollakse mures ka selle pärast, et taastav õigus rõhutab oma protsessides vabanduse ja andestamise olulisust.⁴⁴³ Taastava õiguse pooldajad räägivad sageli sellest, millist tähtsat rolli võib andeks palumine taastava õiguse mudelis mängida.⁴⁴⁴ Ka lepitusmenetluse puhul on

---

⁴³⁶ Hayden, A. Viidatud töö, lk 12.

⁴³⁷ Ehret, S. Viidatud töö, lk 11.

⁴³⁸ Hayden, A. Viidatud töö, lk 12.

⁴³⁹ Grauwiler, P. Mills, L. G. Moving Beyond the Criminal Justice Paradigm: A Radical Restorative Justice Approach to Intimate Abuse. –Journal of Sociology & Social Welfare 2004/31(1), lk 66.

⁴⁴⁰ Frederick, L. Lizdas, K. C. Viidatud töö, lk 87.

⁴⁴¹ Hopkins, C. Q. Viidatud töö, lk 341.

⁴⁴² Hayden, A. Viidatud töö, lk 13.

⁴⁴³ Ehret, S. Viidatud töö, lk 2.

⁴⁴⁴ Hopkins, C. Q. Viidatud töö, lk 341.

oluline see, et vägivallatseja võtab omaks teo põhilised faktilised asjaolud, kuid lepitus iseenesest ei eelda vabandamist, kuigi taastava õiguse eesmärkide saavutamine jääb küsitavaks, kui vägivallatseja omalt poolt siirast kahetsust teo osas üles ei näita. Kriitikana tuuakse aga välja seda, kui vägivallatsejat sunnitakse vabandust paluma ja peetakse seda asjakohaseks õiguslikuks meetmeks lähisuhtevägivalla lahendamisel.⁴⁴⁵ Mure seisneb kahes aspektis. Esiteks, pole vägivallatseja poolsed vabandamised (peale vägivallategu) haruldased. Tegelikult mõistetakse vabandamist vägivallatseja poolt, olgu see siiras või mitte, kui ühte läbimõeldud taktikat, mida lähisuhtes vägivallatsejad kasutavadki, et ohvrit suhtes hoida.⁴⁴⁶ Vabandus ainuüksi, ei tähenda, et vägivald suhtes lõppeks.⁴⁴⁷ Teiseks, vabandust palumine loob võimaluse andestuseks ning seeläbi mõlema osapoolle edasiseks paranemiseks.⁴⁴⁸ Seevastu lähisuhtevägivalla kontekstis, andeks andmine on tavaliselt juba mitmeid kordi varem toimunud (peale vägivalla episoodide).⁴⁴⁹ Andeks palumine taastava õigusemõistmise raames võib põhjustada ohvrile hoopis tunnet, et ta on justkui sunnitud andeks andma, isegi, kui ta tegelikult seda pole.⁴⁵⁰ Samuti on avaldatud muret, et taastav õigus seab liigset rõhku ära leppimisele kui taastava õiguse protsessi tulemusele.⁴⁵¹ Kui ära leppimine tähendab partnerite vahel kooselu taas jätkamist, tuleks ohvri ja vägivallatseja taasühinemist igal juhul heidutada, mitte julgustada, sest kui suhe on kord muutunud vägivaldseks, on suur võimalus, et see enam terveks ei saagi.⁴⁵² Rohkem nõustutakse sellise lähenemisega, kus leppimist nähakse kui tervenemise viisi, kuidas ohver enda minevikuga lepi ning edasi liigub.⁴⁵³

Niisiis, on taastava õiguse meetodite kasutamise kohta lähisuhtevägivalla juhtumites vastakaid seisukohti. Samas, tuleb küsida – kas lepitusmenetlus pakub võrreldes teiste karistusõiguslike alternatiividega lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisesse midagi positiivset juurde, mida teiste viisidega saavutada pole võimalik? Nõustun seisukohaga, kus leitakse, et kui riik ei ole otsustanud eraldada inimesi, kes elavad vägivaldses lähisuhtes ning aktsepteeritakse nende edasist kooselu ka peale vägivallaepisoodide, siis on ju mõistlik osapooltega rääkida, et mis selle olukorra põhjustas ja aidata neil omavahel saavutada turvalisi kokkuleppeid, kus kannatanul on võrreldes teiste karistusõiguse alternatiividega vähemalt mingigi sõnaõigus edasise osas. Kuna

---

⁴⁴⁵ *Ibidem*

⁴⁴⁶ *Ibidem*, lk 342.

⁴⁴⁷ *Ibidem*

⁴⁴⁸ *Ibidem*

⁴⁴⁹ *Ibidem*

⁴⁵⁰ *Ibidem*

⁴⁵¹ *Ibidem*, lk 341.

⁴⁵² *Ibidem*, lk 343.

⁴⁵³ *Ibidem*

on leitud, et kannatanud seda võimalust hindavad – st, väljendada turvalisel viisil enda tundeid toimepanijale – siis on see midagi, mida õigussüsteem ignoreerida ei tohiks.⁴⁵⁴

Kuivõrd nii klassikaline kriminaalõigussüsteem kui ka taastava õiguse lähenemisviis omavad positiivseid kui ka negatiivseid külgi, jõuame mõtteni, et kas taastavat õigust oleks võimalik rakendada mitte niivõrd eraldiseisva alternatiivina kriminaalmenetluse kõrval, vaid hoopis kriminaalmenetluse integreerituna, kaasates klassikalisesse õigussüsteemi restoratiivse mõttelaadi väärtusi? Kriminoloogia professor John Braithwaite on tabavalt öelnud, et n-ö „mitteformaalsel“ õigusemõistmisel on küll palju pakkuda, kuid see peab olema kontrollitud „formaalse“ õiguse poolt.⁴⁵⁵ Braithwaite suhtub praeguse kriminaalõigussüsteemi ebaõnnestumistesse tõsiselt, kuid tõdeb, et formaalset õigust ei tohi ignoreerida.⁴⁵⁶ Seega toob Braithwaite meieni uue konspektsiooni ja ütleb, et kõige olulisem on, et need kaks õigust oleksid omavahel n-ö „diskussioonis“ – pidevalt üksteist kontrollides ja täiendades.⁴⁵⁷ Siinjuures vihjab ta, et kuritegude menetluses on vaja vähem ametlikkust, vähem õigusnorme ning vähem juriste ja ametnikke, nähes lootust just taastavas õiguses.⁴⁵⁸ Siit võib järeldada, et kriminaalõigussüsteemi ning taastavat õigust ei tohiks näha kui kahte eraldiseisvat süsteemi ning neid üksteisega vastandada, vaid tuleks leida tasakaal ja kooskõla nende kahe vahel.

---

⁴⁵⁴ Justiitsministeeriumi ja Sotsiaalkindlustusameti korraldatud seminar "Vägivald ja taastav õigus". Viidatud töö.

⁴⁵⁵ Braithwaite, J. *Restorative Justice and Responsive Regulation*. New York: Oxford University Press 2002, lk 113.

⁴⁵⁶ *Ibidem*

⁴⁵⁷ *Ibidem*

⁴⁵⁸ *Ibidem*

3. EMPIIRILINE UURIMUS

3.1. Uurimismetoodika ja uurimuse eesmärk

Antud magistritöö empiiriline uurimus on viidud läbi kvalitatiivse meetodi abil. Kvalitatiivse uurimistöö lähtekohaks on tegeliku elu kirjeldamine ning eesmärk on leida ja avalikkuse ette tuua päris elu tõsiasjad.⁴⁵⁹ Kvalitatiivse uurimuse puhul sobib andmete kogumiseks hästi intervjuu läbiviimine, sest see arvestab valitud konteksti.⁴⁶⁰ Kuna kvalitatiivne uurimistöö ei põhine mõõtmistulemustel, on andmete kogumine palju avatum – eesmärk on avastada uusi aspekte uuritavates olukordades.⁴⁶¹ Seepärast pole uurimisviis ka standarditud, vaid see üritatakse läbi viia võimalikult avatuna, paindlikuna ning andmete analüüs on tõlgendatav.⁴⁶²

Kuivõrd kvalitatiivse uurimistöö on suunatud tegelikkuse avastamisele, mõistmisele, siis kasutatakse seda olukordades, et mõista erinevate inimeste kogemusi ja vaateid.⁴⁶³ Käesoleva magistritöö raames läbiviidud uurimuse sihtrühm on lähisuhtevägivalla uurimise või menetlemisega kokku puutunud spetsialistid. Andmekogumise meetodiks on poolstruktureeritud silmast-silma intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu puhul kasutatakse varem koostatud intervjuukava, kuid selle eripäraks on, et intervjuu läbiviimisel võib küsimuste järjekorda vastavalt kontekstile ja teema kulgemisele muuta, näiteks kui intervjueeritav suundub oma vastustega mõne sellise teema juurde, mida oli plaanis käsitleda ning sealjuures võib küsida ka täpsustavaid küsimusi.⁴⁶⁴ Käesoleva töö lisas (vt lisa 2) on ära toodud intervjuukava.

Intervjuude põhieesmärgiks oli leida spetsialistide poolt räägitu pinnalt vastused magistritöös püstitatud küsimustele. Intervjuudes räägitu aitas toetada ka antud magistritöö teoreetilise maastiku mõistmist Eesti kontekstis ning heitis pilgu hetkeolukorra probleemkohtadesse. Samuti andsid intervjuud võimaluse mõista erinevate teoreetikute ja praktikute arvamusi, vaateid ja seisukohti uurimisteema kohta ning sealjuures lähisuhtevägivalla menetlemise tuleviku kohta Eestis.

---

⁴⁵⁹ L. Õunapuu. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool 2014, lk 53.

⁴⁶⁰ Gabriano, S. Holland, J. Quantitative and qualitative methods in impact evaluation and measuring results. Issues Paper. Birmingham: University of Birmingham 2009, lk 7.

⁴⁶¹ L. Õunapuu. Viidatud töö, lk 53.

⁴⁶² *Ibidem*

⁴⁶³ *Ibidem*, lk 54.

⁴⁶⁴ Lepik, K. jt. Tartu Ülikool 2014. –<http://samm.ut.ee/intervjuu> (19.04.2020).

3.2. Valim ja uurimisküsimused

Käesolevas uurimuses osalenud eksperdid on leitud soovitude kaudu, nii juhendaja poolsete kontaktide kui ka mõne intervjuus osalenu poolt saadud kontaktide kaudu. Intervjueeritavate valim lähtus sellest, et uurimuses oleksid esindatud eri valdkonna spetsialistid – spetsialistid kohtuinstitsioonist, prokuratuurist, advokatuurist, ministeeriumitest kui ka ohvrite tugikeskustest. Enamike intervjuueritavate tööpiirkonnaks on Tallinn, paaril intervjueeritaval ka Tartu. Seega uurimistulemusi pole soovitatav üldistada terve Eesti peale.

Kutsed intervjuusse saatsin osalejatele enamasti elektronposti teel, ühe osalejaga suhtlesin telefoni teel. Kutsetes selgitasin intervjuu eesmärgi ning kasutusala. Enamus kutsututest olid koheselt nõus uurimuses osalema, vaid paar inimest soovitasid mul pöörduda mõne teise kolleegi poole, kes antud valdkonda paremini valdab. Kokku viisin läbi 14 intervjuud 18 spetsialistiga. Kolm intervjuud toimusid grüpiintervjuudena, ülejäänud 11 toimusid individuaalselt iga intervjueeritavaga eraldi. Paar intervjuud, mis lisaks olid planeeritud, jäid siiski ka toimumata, kiire töötempo või muutunud ajagraafikute tõttu. Kõik intervjuud viisin läbi isiklikult.

Kõikide intervjueeritavatega kohtusin Tallinnas. Kohtumispaiaks oli enamasti intervjueeritava töökoht, paaril korral ühe erialase koolituse toimumiskohas ning ühel korral ülikoolihoones. Intervjuu toimumisajaks arvestasin enamasti tund kuni poolteist tundi, kuid mõnel korral osutus intervjuu oodatust lühemaks, mõnel korral aga pikemaks. Keskmiselt ümardatuna kestsid intervjuud 1,5 tundi (78 minutit), kõige lühem intervjuu kestis sealjuures ca pool tundi ning kõige pikem seevastu ca 1 tund ja 48 minutit.

Iga intervjuu alguses tutvustasin ennast, käesolevat magistritöö teemat, uurimuse eesmärgi ning juhataasin sisse üldtemaatika, mille raames küsimused tulevad. Seejärel küsisin igalt intervjueeritavalt suuliselt nõusolekut selleks, et ma intervjuud magistritöö jaoks telefoniga salvestada tohiksin. Kõik intervjueeritavad andsid mulle selleks suuliselt oma nõusoleku. Intervjuu küsimusi kohandasin vastavalt intervjueeritava spetsialiseeritusele, seetõttu varieerusid intervjuu küsimused inimeseti. Praktikutelt küsisin lisaks üldisematele küsimustele ka detailsemaid küsimusi lähisuhtevägivalla menetluse protsessi kohta, sh erinevate juhtumite kohta nende praktikas; teoreetikutelt küsisin üldisemaid küsimusi lähisuhtevägivalla olemuse, taastava õiguse rakendamise sobivuse ja tulevikusuuniste kohta lähisuhtevägivalla juhtumites.

Kui intervjuud olid läbi viidud, alustasin süstemaatilise sisuanalüüsiga, mille raames kuulasin intervjuusalvestisi ning transkripteerisin antud magistritöö uurimisküsimuste osas olulised tsitaadid, mida töös kasutada kavatsesin. Seejärel analüüsisin tsitaate ning koostas

uurimustulemuste analüüsi, kus lausestasin üldistatult intervjuueeritavate seisukohad lähisuhtevägivalla olemuse ja eripärade, lähisuhtevägivallaga seotud hoiakute, lepitusmenetluse sobivuse, klassikaliste kriminaalkaristuste ja taastava õiguse võrdluse, lähisuhtevägivalla osapoolte vajaduste, lähisuhtevägivalla juhtumite lepitusmenetluses lahendamisel tõusetuvate probleemide ning lähisuhtevägivalla lahendamise tulevikusuundade kohta. Sealjuures jätsin töösse sisse intervjuueeritavate poolt sõnatud märkimisväärsed tsitaadid. Töös kasutatud seisukohad on kõik käesoleva uurimuse kaudu saadud andmetest tuletatud ning kohati üldistatud.

3.3. Uurimistulemused ja analüüs

3.3.1 Lähisuhtevägivalla eripärad võrreldes teiste vägivallakuritegudega

Intervjuudest lähisuhtevägivallaga töötavate spetsialistidega avaldus selgelt, kuidas lähisuhtevägivallal on võrreldes teiste vägivallakuritegudega omad eripärad, mistõttu tuleb lähisuhtevägivalda erilise tähelepanelikkusega ja tõsidusega suhtuda. Esmaselt võib uurimuse tulemusena välja tuua, et Eestis esineb lähisuhtevägivalda märkimisväärses ulatuses. Intervjuudest toodi välja, et hetkeseisuga moodustuvad lähisuhtevägivalla juhtumid umbes 80% kõikidest juhtumitest, millega riiklikesse ohvriabikeskustesse pöörduetakse. Uurimusest kajastus ka seisukoht, et enne, kui saab diskuteerida küsimuse üle, kas lepitusmenetlus taastava õiguse ühe viisina on lähisuhtevägivalla kriminaalasjades asjakohaseks meetmeks, tuleb mõista lähisuhtevägivalla olemust.

Int 1: „Kindlasti see ei ole tavapärane. Teo olemus on erinev, need põhjused võivad olla seal väga erinevad. Et see tingib ka selle, millised need sobivad lahendused võiksid olla“.

Tähendab, kui lähisuhtevägivalla juhtumitega tegeleda, tuleb osata hinnata vägivalla mentaliteeti, dünaamikat ning iseloomulikke osapoolte jooni.

Eeskätt toodi lähisuhtevägivalla eriomase joonena välja tugivõrgustiku puudumise. Kui teiste vägivalla kuritegude puhul moodustub kannatanu ümber turvavõrgustiku ja esmatoetajana tema perekond, siis perevägivalla puhul ongi vägivalla toimepanija ise pereliige ja ohvri ei pruugi olla kõrval teisi lähedasi, kes vägivallast teadlikud oleksid või seda tauniks. Niisiis jääb ohver üksi, mis peegeldab lähisuhtevägivalla varjatust kui probleemi iseenesest. Paljud lähedased hoiavad vägivalla toimumist ka pere sees saladusena. Seejuures tuli esile, et ka ohvri pereliikmete seas on ohvrit süüdistavaid hoiakuid, eriti siis, kui vägivallatseja ohvri lähedastega hästi käitub ning on suutnud viisaka mulje jätta.

Int 11: „See tähendab seda, et tegelikult ohvrit ei ole võimalik üldse aidata muidu kui väljast poolt. Abi peab tulema väljast poolt“.

Intervjuudes avaldus, et lähisuhtevägivalla eriomaseks jooneks on emotsionaalne sõltuvus ja -seotus. On ju suhte alguses olnud osapoolte vahel lähedus, usaldus, tunded. Seeläbi tekib sõltuvussuhte teisest inimesest, mis asetab ohvri abitusse positsiooni, lisati intervjuudes. Veel, toodi välja, et lähisuhtevägivalla iseäralikkus seisneb selle ettenägematuses.

Int 14: „*See on ettenägematu, sa kunagi ei tea, mille peale vägivaldne inimene vihastab ja mis see süütenöör on?*“

Vägivallaohver elab pideva hirmu all. On tavaks, et lähisuhtevägivalla puhul on suhtes nii häid kui halbu perioode, kuid kõige kestel on vägivallatseja tööriistaks hirm.

Samuti toodi mitmes intervjuus välja, et lähisuhtevägivalla juhtumites jätkavad osapooled sageli kooselu, mis lisab lähisuhtevägivalla kuritegude lahendamisele ja uute vägivallaepisoodide ärahoidmisele keerukust.

Int 6: „*Võõraste puhul, kui sa kakled, paarikakluses sa lööd kedagi, keerad selja, lähed minema ja sa ei pruugi temaga enam kunagi kokku puutuda enne, kui siin kohtusaalis. Aga need inimesed elavad päevast-päeva koos, ilmselt ikkagi suurem jagu inimestest elavad jätkuvalt koos ühes majas*“.

Tuli esile, et põhjus kooselu jätkamiseks võib olla selles, et vägivaldse suhte lõpetamisel on risk, et vägivald kasvab.

Int 14: „*See hetk, kui vägivallatseja saab aru, et ohver hakkab tema haardest välja minema, on kõige ohtlikum, kõige rohkem vigastusi on siis*“.

Lähisuhtevägivalda eristab süsteemsus, st vägivallatsejal on eesmärk oma partnerit emotsionaalselt allutada, kontrollides tema tahet, tegevusi ja isegi mõtlemist. Leiti, et sageli on lähisuhtevägivalla juhtumid süstemaatilise vägivalla tunnustega, kus leiab aset võim ja kontroll. Seepärast on ka lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamine komplitseeritud, kuivõrd üks pool on haaranud võimupositsiooni ning võrdseid partnereid situatsioonist ei leia.

Lähisuhtevägivalla keerulisus seisneb ühtlasi häbitundes, mis juhtunuga kaasneb.

Int 18: „*Kui võõras inimene sind lööb, siis sul ei ole mingisugust sellist ei hirmu ega sul ei ole ka mingit häbitunnet politseisse abi saamiseks pöörduda, aga kui see on su enda lähedane inimene, siis see abi küsimine on hästi keeruline, sest sul on nagu häbitunne. Samas, kui see hõlmab sellist suhet, kus on lapsed ja mis pikaajaline, siis see on su enda perekond, siis sa tunned, et sa nagu lõhud sellega seda.*“

Erialakirjanduses on leitud, et kannatanud ei pruugi ennast ohvri positsioonis ära tunda, sest perevägivald muutub aja jooksul kergemast raskemaks, mispärast on oht sellega ära harjuda ja eraelus toimuvat vägivallana mitte teadvustada⁴⁶⁵. Käesolevast uurimuses nõustuti nimetatud tendentsiga mitmel korral.

---

⁴⁶⁵ Soo, K. Strömpl, J. Viidatud töö, lk 26.

Int 5: „*See ei ole nii lihtne sealt ka välja tulla või üldse aru saada või tunnistada, et ma olen nüüd kannatanu, et selline elu ei ole okei*“.

Int 8: „*Tihti kannatanu ehk ohver ei ole motiveeritud olukorda muutma, sellepärast, et temale on see vägivald saanud nii tavaks, et ei ole nagu soovi mingeid lahendusi leida sellele.*“

Õeldust koorus ka välja, et riik saab aidata eelkõige neid, kes on ise motiveeritud panustama olukorra muutmiseks, vastasel juhul on väga raske selliseid juhtumeid lahendada. Jäi kõlama, et kui riik on omalt poolt tugisüsteemid loonud, abi kättesaadavaks teinud, ei saa siiski abi väljastpoolt peale suruda.

Int 6: „*Päris lõpuni see riik ei ole kõige eest vastutav, mis seal pere sees toimub. Riik peab sekkuma ainult teatud määral, aga kogu tööd nende eest ära teha me ei saa.*“

Lisaks, peitub lähisuhtevägivalla olemuse spetsiifika selles, et kohati on keeruline eristada ohvrit ja toimepanijat. Intervjueeritav jagas ilmekat näidet kirjeldatu kohta. Nimelt ühel päeval toimus kell 10.00 lühimenetluse istung, kus suhtes naispool oli kannatanuks ja mees oli süüdistatavaks ning seejärel kell 11.00 arutati sellesama perekonna asja, kus osapooled olid ära vahetunud – naispool oli süüdistatav ja meespool oli kannatanu. Väljatoodu küll ei vähenda perevägivalla tõsidust, kuid nii praktikute kui teoreetikute jutust järeldades võib tegelikkuses suur osa juhtumitest olla piiripealsed.

Int 3: „*Mulle tundub, et perevägivallapuhul või lähisuhtevägivalla puhul see ei ole nii mustvalge, vaid seal võib olla aastatepikkune ja vastastikune vägivald, et kes seal on kannatanu ja kes on toimepanija, et tihtipeale ka kuritegusid vaatame konkreetse episoodi raames, siis kui me ei vaata sinna taha, et kuidas see episood kujunes, siis võime teha valesid järeldusi*“.

Ekspertide praktikas on olnud juhtumid, kus ohvri staatust oli ära kasutatud teiste eesmärkide saavutamiseks ning soovitati spektrit laiendada, kuivõrd vahel on asjad reaalsuses nii, nagu nad ei paista olevat.:

Int 6: „*Minu laualt käis läbi ka piisavalt kriitiline mass halli tsooni ehk et see hall tsoon on see, kus tegelikkuses on mingisugused varavaidlused pooleli või lastevaidlused pooleli ja naine läheb ja fikseerib EMO-s absoluutselt...Mees näiteks on teda haaranud käest ja naine läheb ja fikseerib selle pisikese sinika käsivarrel ja ütleb, et ta tundis füüsilist valu. On ka olnud neid juhtumeid, kus selgelt on need kannatanu ütlused olnud paisutatud, kus ma pean kohtuotsuses paraku tõdema, et kannatanu ütlused ei ole usaldusväärsed. Et ka neid juhtumeid on*“.

Intervjuudes osutati ka lähisuhtevägivalla juhtumite puhul tõendamisproblemaatikale. Näiteks, kui on nii kannatanu kui ka süüdistatava ütlused ja sealjuures muid tõendeid pole, on taolisi sõna sõna vastu olukordi praktikas keeruline lahendada. Ometi, kui pole alust kannatanu ütluste usaldusväärsuses kahelda, kinnitab ka viimane vägivallaepisood tema sõnu. Samuti ilmnes intervjuudest, et kergemate tervisekahjustuste või vaimse vägivalla puhul on tõendusmaterjali põhimõtteliselt võimatu esitada.

Int 11: „*Kui füüsilisest vägivallast teinekord jäävad vähemalt mingisugused märgid maha ja alati ei jää seda ka, siis vaimne on täiesti ilma jälgedeta, vahetult jälgedeta*“.

Lisaks, pole puhas vaimne vägivald (alandused, vaimne mahasurumine) kriminaalkorras karistatav (va ähvardamine), kuid paratamatult kaasub see füüsilise vägivallaga sagedaselt. Vaimse vägivalla tagajärjel tekkinud tervisekahjustust on vaid võimalik tõestada kohtupsühhiaatriliste ekspertide kaudu, kuid menetluslikult on keeruline ekspertiise määrata. Puudutati ka korduvate vägivallaepisoodide tõendamise küsimust ning selgus, et mingil määral on võimalik siiski tõendada ka tagasiulatuvaid episoodide, ehkki mille osas avaldusi politseisse esitatud pole.

Int 18: „*Võib-olla on tuttavad näinud märke varem juba, ta on kellelegi rääkinud, võib-olla tal on säilinud mingi kirjavahetus, mõned on teinud endast fotosid ja kui neid vigastusi on ikkagi perioodiliselt, siis keegi on ikkagi märganud neid ja on vajadus pöörduda arsti juurde. Võib-olla ta seal arsti juures on valetanud, aga need vigastused on fikseeritud*“.

3.3.2. Hoiakud lähisuhtevägivalda ühiskonnas ja menetlejate seas

Lähisuhtevägivald on kuritegu, mille lahendamise suhtes olulisel kohal on ka hoiakud ühiskonnas laiemalt kui ka arusaamad menetlejate seas. Kõlas seisukoht, et perevägivalla problemaatika ühiskonnas on suuresti sotsiaalsete hoiakute taga kinni. Üks intervjuueeritav toonitas, et kuna väärtushinnangud pannakse paika lapsepõlves, peame tõsiselt suhtuma sellesse, kuidas koduvägivald lapsi pikaajaliselt mõjutab. Kerkis esile ka seisukoht, et lähisuhtevägivalla eksisteerimine on otseselt seotud hoiakutega mehe ja naise soorollide suhtes ning sealjuures ühiskonna ootusi meestele ja naistele. Kuivõrd lähisuhtevägivalda suhtutakse valdavalt kui soopõhisesse probleemi, oleks uurimuse põhjal tarvis vägivalla ennetamiseks iganenud hoiakuid muuta. Mitmetes intervjuudes toodi välja ka hoiakute muutust ühiskonnas, et lähisuhtevägivald ei ole perekonna siseprobleem, vaid selge kuritegu, millele tuleb väljastpoolt reageerida.

Int 11: „*Veel üsna viimase ajani oli ikkagi Eestis väga tugev seisukoht, et perevägivald on pere siseasi ja sa peadki oma asjad ise ära lahendama pere sees, et sa ei tohikski nagu väljapoole tulla ja ka väljasoolt ei tohiks keegi sekkuda. See hoiak on hakanud alles viimastel aastatel muutuma*“.

Selleks tehakse ka teavitustööd, et abi küsimine on suurim julgus. Ilmnes, et võrreldes tänasega jõudis käesoleva sajandi alguses kohtusse perevägivalla kaasusi üpris vähe. Jäi kõlama, et kunagi oli perevägivald justkui loomulik ning negatiivne hoiti perekonnas, sest perekonna puhas nimi oli äärmiselt oluline. Seega polnud tõsiseltvõetavust inimeste suhtes, kes selle perevägivalla all kannatasid. Seega leidis üks praktik, et inimeste teadlikkus on enda ja oma puutumatuse üle tõusnud.

Keskse probleemina tõusis esile barjääri murdmise teadvustamise ja ignorantsuse vahel. Teavitustööd küll tehakse palju ning inimeste mõttemaailm on kahtlemata avardunud. Ent ühe praktikuga intervjuust koorus välja, et perevägivald on ühiskonnas n-ö nišiteema. See tähendab, et on kindel seltskond, kelle jaoks on lähisuhtevägivald tähelepanuväärne probleem, kuid nendeni, keda see ei puuduta, ei ole teadlikkus veel jõudnud. Samas, kajastus ühest seisukohast see, et võib-olla teadlikkus ühiskonnas ei peakski tasandile jõudma, kus iga inimene selle tõsisust mõistaks, vaid oluline on hoopis see, et vajalik teadlikkus oleks meie menetlussüsteemis olemas.

Kui menetlussüsteemis töötavad spetsialistid ei ole lähisuhtevägivalla eripäradest teadlikud, ei osata menetluse jooksul vägivallatseja manipuleerivat ja kontrollivat käitumist märgata või ei mõisteta lähisuhtevägivalla olemust, et on võimalik ka vaimselt kannatanut terroriseerida.

Int 12: „See on ka midagi, mida menetlustes koguaeg ka näen, et on kohtusaal, kaks poolt istuvad umbes nagu meie siin praegu ja üks pool nõuab teise käest midagi ja teine pool hakkab nutma selle peale. Kohtunik küsib, et „Mida te siin nutate, mida te pillite? Mis teil viga on? Kas te aru ei saa, et siin on mõistlikud nõuded püstitatud, et arutame neid“.

Samas arvati, et taolised iganenud stamphoiakud on üksikjuhtumid. Ometi tuli esile see, et ohvri jaoks on lähisuhtevägivalla kriminaalmenetlus äärmiselt kurnav protsess, sest neil on aastatega tekkinud kõrgendatud kehakeele lugemise võime, märkamaks vastaspoole käitumises vägivaldseid ilminguid, mida menetlejad kõrvalseisjana samaselt ei taju.

3.3.3. Lepitusmenetluse sobivus lähisuhtevägivalla juhtumites

Lepitusmenetluse sobivuse osas selgus intervjuudest, et võtmekoht on igale juhtumile individuaalselt reageerida. Seejuures, pole võimalik üheselt vastata, kas lähisuhtevägivalla juhtumites sobib paremini tavapärase kriminaalõiguse vahendid (karistus) või taastava õiguse lähenemisviis (lepitus)? Paljuski oleneb juhtumi enda asjaoludest ning ainusobivat lahendust kõikidele perevägivalla juhtumitele pole võimalik välja tuua. Seega, diskuteerides lähisuhtevägivalla juhtumite sobivuse üle lepitusmenetluses, jäi intervjuudest kõlama domineeriv arvamus, et tuleb osata eristada juhtumeid, millised lepitusse sobivad ja millised mitte.

Enamus intervjuudest peegeldus seisukoht, et süstemaatilise perevägivalla juhtumeid ei ole mitte kuidagi võimalik lepitada. Põhjuseks toodi see, et sel juhul pole osapooled võrdsel tasandil.

Int 17: „Kui see on korduv, süstemaatiline vägivald, siis tegelikult see vägivallatseja saab täpselt sama moodi nendest vestlustest kätte kannatanu kõige nõrgemad kohad, tema mõtted, kõik see...Ja ta saab selle pinnalt edasi toimetada“.

Tuginedes ekspertide arvamusele, on võimalik perevägivaldajuhtumeid eristada kaheks – lähisuhtevägivald (käesoleva töö teoreetilises osas kirjeldatud tüpoloogia järgi süstemaatiline vägivald) ja peretülid (situatsiooniline vägivald).

Int 10: „Lähisuhtevägivalla juhtumeid, sellise süsteemse lähisuhtevägivalla juhtumeid ei ole nii palju, kui peretüli juhtumeid. See tähendab, et suurem osa juhtudel, mis me kohtume siin lepitusmenetluse käigus, on peretüli juhtumid, mille raames on täiesti võimalik rakendada lepitusmenetlust ning mina olen ka kindel, et süsteemse perevägivalla juhtumite korral ei tohi olla lubatud osapooli lepitada, seal on võimatu. Peretülide korral see on võimalik ja mõnikord on väga kasulik.“

Peretülide tähenduse all peeti silmas mitte ainult esmakordset vägivalda, aga just selliseid konflikte, kus osapoolte võimupositsioon on võrdlemisi sarnane, kuid osapooled vajavad tuge konfliktide rahumeelsel lahendamisel. Seevastu süsteemse perevägivalla puhul on võim kallutatud vägivallatseja kätte ning teine osapool on alandatud ja hirmutatud positsioonis.

Intervjuudest selgus, kuidas praktikas süstemaatilise vägivalla ja situatsioonilise vägivalla juhtumeid eristada ning ebasobivad sobivatest ära tunda. Kokkuvõtlikult võiks neid kirjeldada järgnevalt. Ideaalis on menetlusprotsessis kolm filtrit. Esimeseks, uurija hindab, kas juhtum on menetlusse sobilik. Teiseks, prokurör hindab asjaolusid ning osapoolte nõusolekul otsustab juhtumi lepitusse saatmise, saates lepitusmenetluse määruse koos juhtumi lühikirjelduse või ülekuulamisprotokolliga lepitajale. Kolmandaks, lõppfilter on ohvriabi töötajast lepitaja ning kui ta näeb tõsiseid ohumärke, saab juhtumi prokuratuuri tagasi saata. Kahjuks, tuli ühest intervjuust välja, et prokuröride suhtumine lepitajate suhtes on erinev ning praktikas enamasti siiski ülekuulamisprotokoll lepitajale ei saadeta, mistõttu on lepitajal juhtunust vähe infot, mille põhjal olukorda analüüsida.

Kui juhtum lepitusmenetlusse jõuab, lepitakse kokku individuaalsed kohtumised enne ühiskohtumist. Siinjuures on oluline märkida ühte lepitusmenetluse praktikat. Kuna koduvägivalla juhtumite omapäraks on see, et sageli on keeruline kannatanul neid tõendada, ei nõuta lepitusmenetluse käigus tõendeid tegelikku tõe tuvastamiseks. Intervjuu käigus avaldas mulle lepitusi tegev praktik, et individuaalsete kohtumiste käigus, kui osapooled pole koos, saab lepitaja kannatanuga otseselt rääkida ja küsida, mis tegelikult juhtus? Kannatanul on võimalus avatult ja kartuseta rääkida, kui pikalt on vägivald kestnud, millised tagajärjed on vägivallal olnud, kui julmalt kahtlustatav käitub? Seejärel, kui lepitaja kohtub kahtlustatavaga, oskab ta juba märgata kahtlustatava jutust teatud ebakõlasid ning erisusi kannatanu jutust, nt kuidas ta intsidendist räägib, mida ta oma jutust rõhutab, millest ta vaikib? Seega kahte juttu kõrvutades on võimalik näha tervikpilti. Järelikult lepitajad usaldavad ohvrit, kuivõrd lepitaja ei ole politseiuurija ning lepitusprotsess pole uuriv menetlus. Lepitaja eesmärgiks pole ohvri jutust kahtlemine. Kajastus ka, et ohvritel on hirm, et uskuma jäädakse just kahtlustatavat ning

et ohver liialdab. Ühe näitena toodi olukorda, et kus kannatanu on lepitajale avanud, kuidas partner kodus temaga kohutavalt käitub, kuid kui vägivallatseja lepitajaga kohtuma tuleb, jääb temast vägagi šarmantne ja viisakas mulje.

Int 17: „*Ma püüan alati tõesti kaks jalga maha ja mõelda, et see on see, mis ma näen, aga ma pean nägema sellest läbi ja ma pean uskuma oma kannatanut, et see võib olla ka teisiti.*“

Kõlas ka seisukoht, et kui ka lepitaja ohvri juttu ei usu, kaob ohvril usk süsteemi. Siinjuures kumas läbi ka põhjus taastava õiguse protsesside kasutamiseks lähisuhtevägivalla juhtumites.

Int 3: „*Taastav õigus rohkem kui tavaline karistusõigus annab võimaluse analüüsida just seda ajalugu. Mitte isegi nii-öelda neid fakte, mida karistusõigus ka vaatab, aga just nagu ka neidsamu tundeid ja mõtteid, mis tihtipeale nagu lõpuks viivad vägivallani, ükskõik mis viisil siis.*“

Eelnevale lisaks, seisneb eelkohtumiste tähtsus selles, et sageli ilmnevad märgid viitamaks, et ühiskohtumine on ohtlik. Üks praktik tõi välja, et tema kasutabki individuaalseid kohtumisi selleks, et saada aru, kas osapooled on ühiskohtumiseks valmis ning kas see on turvaline?

Int 8: „*Kui me tajume, et tõesti näiteks kahtlustatav manipuleerib olukorraga; kui me tajume, et kannatanu näiteks kardab esitada reaalsed tingimused lähtuvalt oma vajadustest, sellepärast, et ta teab, et kodus võib sellest uus konflikt juhtuda, siis me selliseid asju ei lepita.*“

Nähtus, et mõjutamisoht on lähisuhtevägivalla juhtumite lepitamisel suur.

Int 2: „*Üks asi on see, et päriselt mõjutataksegi, aga teine on see, et juba oma kohalolekuga mõjutab teist.*“

Kui kannatanust õhkub hirmutunnet, viitab see süstemaatilisele vägivallale ja seega pole õige osapooli lepitada.

Int 17: „*Paljud tulevad, räägivad rahulikult, kenasti...Ma tunnetan ära, et nagu siin võib olla veel midagi. Kas nad on liiga kinnised või on nad liiga sellised voolavad.*“

Veel kajastati ohtliku märgina seda, kui vägivallatseja oma käitumist õigustab või kannatanu ennast süüdistab. Niisiis, eelkohtumised mängivad juhtumi sobivuse hindamisel suurt rolli, sest inimestega individuaalselt vesteldes on võimalik tajuda kõnemaneeeri, rõhuasetusi, kehakeelt ja üldist olekut.

Intervjuudest avaldus ka vastupidine seisukoht, et perevägivalla puhul on riske kõrvalseisjal keeruline prognoosida ning lepituse turvalisus oleneb paljuski kannatanust endast, et kui hästi kannatanu ise suudab ohte tuvastada, samuti kui palju süsteemi usaldab. Kuna süstemaatilisele vägivallale vihjavaid märke on palju ja neid kõiki alati on võimatu tuvastada, paistis mõnede intervjuueeritavate seas veendumus, et Eestis lepitatakse ka süstemaatilise vägivalla juhtumeid, kuivõrd nende eristamise suutlikkuse osas oldi kriitiline.

Int 11: „Kui me päriselt vaatame ohvrite lugusid, siis üldiselt keegi ei pöördu politseisse mingi esimese vägivallajuhtumi pärast. Ja ohvrid ka vähendavad vägivalla tõsidust ja vähendavad seda, kui sageli see on juba toimunud, kui pikka aega see on juba toimunud.“

Int 13: „Inimesed lihtsalt on kannatanud palju aastaid ja see on esimene kord, mis on fikseeritud, aga see ei vasta tegelikkusele.“

Seega, tegelik tõde tuleb välja pikemaajalise usaldussuhte puhul ning reaalsuses võib suur osa pealtnäha kergeid juhtumeid hoopis tõsisemaks osutuda. Intervjueeritavate vastustest paistis ka, et hetkel ei ole ka süsteemisiseselt sellekohast kokkulepet, et kontrolliva ja manipuleeriva olemusega juhtumeid ei tohi lepitada, ent see on justkui vaikiv reegel enamike praktikute seas ning kui süsteemse vägivalla märke tajutakse, saadetakse reeglina need juhtumid prokuratuuri tagasi. Sajaprotsendiliselt aga osapoolte pähe ei nähta ning suurim oht, mis intervjuudest kõlama jäi, oli see, et ametnike ees suudab toimepanija koledust varjata ning manipulatsioonist ei nähta läbi, mistõttu kõige varjus läheb kodus keskkonnas vägivald edasi ning ohver jääb olenemata lepitusmenetluslikest meetmetest vägivallatseja surve alla.

Täiendavalt toodi välja, et põhimõtteliselt on võimalik eristada sobivaid juhtumeid ka tervisekahjustuste raskuse põhjal. See tähendab, et kui vägivald ei olnud tõsine ega sellest ei tekkinud pikaajalist tervisekahjustust, vaid tagajärjeks olid kergemad vigastused (näiteks toodi välja sinikat või kriimustust), siis viimased oleksid lepitusmenetlusse sobivad. See-eest juhtumid, kus vägivallatseja on mitmeid kordi kannatanut löönud (näiteks jalaga näkku, vastu keha), siis sellised juhtumid peaksid kohtusse jõudma.

Lisandus veel kolmaski lähtealus juhtumite eristamiseks – suhte jätkumise perspektiiv. Mitmest intervjuust nähtus, et kui kannatanu ei soovi vägivallatsejaga enam kohtuda ning soovib suhtest väljuda ja kontakt vägivallatsejaga katkestada, on lepitamine vale, sest lepitus on kannatanule pigem uue trauma eest. Taastava õiguse pooldajad tõid samas välja, et kuna trauma jääb intsidendist õhku niikuinii, tuleb mõningal juhul näha vajadust siiski teost rääkida ja olukord lahti mõtestada mõlema poole jaoks, et suuta eraldi elus edasi liikuda. Üldiselt leiti aga seda, et kui osapooled soovivad ühiselt kokku jääda, on lepitusmenetlus üks ainuõigemaid lahendusi.

Niisiis, peegeldus intervjuudest valdavalt ettevaatlik seisukoht, et kui me ei suuda lähisuhtevägivalla liike õigesti eristada, võib lepitusmenetlus ohvri jaoks hoopis rohkem kahju tuua ja taasohvristada. Tuues näiteks intervjueeritava nr 12 kogemuse, satuvad lepitusse ilmselgelt sobimatud juhtumid.

Int 12: „Räägime minu enda klientide kogemusest. Et ta läheb sinna lepitusse, siis on seal teine pool, istub seal laias poosis, irvitab talle näkku, solvab ja mõnitab ja siis ohvriabi töötaja ütleb, et kuulame äkki mõlemad pooled ära.“

Mitmed intervjueeritavad tõid argumendina välja, et paljudes teistes riikides, kus taastav õigus menetlustes rolli omab, ei rakendata seda just lähisuhtevägivalla juhtumite puhul. Mitu intervjueeritavat leidis, et lepitusmenetlusel ei tohiks ka Eestis lähisuhtevägivalla puhul mingisugust kohta olla.

Int 15: „*Mina arvan, et see on 100% välistatud.*“

Int 14: „*Kogu nende aastate jooksul on mul kaks head kogemust olnud [ning seegi hea kogemus oli olnud ajutine]*“.

Int 10: „*On olemas mõned riigid, kus see on keelatud, nt Suurbritannias, Inglismaal. See ei ole võimalik, et lepitada osapooled perevägivalla intsidentide käigus.*“

Sellele vastu, kumas läbi ka mõnevõrra teistsugune arvamus. Nimelt, et kui just vägivallatseja ohvri üle täielikult kontrolli pole saavutanud, pole lepitamine kuidagi eriliselt ohtlik meede, sest taasohvristumiseni võib viia ükskõik milline menetluslik lähenemine. Ei eitatagi, et lepitusmenetluse kasutamisel lähisuhtevägivalla puhul riske poleks, kuid riske võib olla ka muude juhtumite puhul ning tulebki kaaluda hoolikalt iga juhtumi puhul eraldi, kas see sobib lepitusse. Sugugi kõik intervjueeritavad ei näe ka põhjust piiritleda juhtumeid, mis lepitusmenetlusse mitte mingil juhul ei sobiks, kuivõrd taastav õigus, millest lepitusmenetlus välja on kasvanud, ei sea piire ega välista mingid kindlad juhtumiliigid. Sestap leiti, et võimalus lepituseks peaks olema olemas kõikidel inimestel, ka tõsiste vägivallajuhtumite puhul.

Int 3: „*Tegelikult ju point taastava õiguse puhul on see, et see sobib ükskõik kuhu. Peaasi, et see konkreetsete osapoolte puhul on vabatahtlik ja et mingil viisil ei ole sunnitud, nii et osapooled peavad aru saama, mis see protsess on, kus nad osalevad.*“

Lisati veel, et oluline on, et lepitaja oleks professionaalne ning oskaks riske ja vajadusi hinnata, kuid taastav õigus pole mõeldud mingite kindlat liiki konfliktide jaoks.

3.3.4. Klassikalised kriminaalõiguse karistused versus taastava õiguse lepitus

Hinnates lepitusmenetluse sobivust lähisuhtevägivalla juhtumites, toovad lepituse pooldajad argumendina selle, et klassikalised kriminaalõiguse vahendid (oportuniteet, rahaline karistus, vangistus, kriminaalhooldus) lähisuhtevägivalla puhul kannatanule kahju ei heasta. Seega on just taastav õiguse lahendus, et vihatunnet ning traumasid leevendada. Ka käesolevas uurimuses tõid intervjueeritavad välja erinevaid seisukohti karistuste sobivuse ja efektiivsuse kohta lähisuhtevägivalla asjades. Üldjoones tõdeti, et arvestades leebet karistuspoliitikat Eestis, on lähisuhtevägivalla kuritegudes, mis kohtusse jõuavad, karistused isegi kergemad, võrreldes olukorraga, kui pooled poleks lähisuhtes. Praktikas tõid intervjueeritavad välja tõsiasi, et lähisuhtevägivalla juhtumites eelistatakse kohtus tingimisi karistusi.

Int 17: „*Mis see tingimisi karistus annab? Ta mitte midagi ei anna.*“

Kuivõrd märkimisväärses osas lähisuhtevägivalla juhtumite menetlusi lõpetatakse oportuuniteediga avaliku huvi puudumise tõttu, kaasneb sellega vägivallatsejale kohustus riigituludesse maksta rahasumma. Mitmed intervjueeritavad olid seisukohal, et rahaline karistus ei mõjuta vägivallatseja käitumist ning ei motiveeri käitumist parandama. Samamoodi suhtutakse trahvi, sest on suur oht, et trahvi maksmiseks tulevad vahendid pere eelarvest ehk see on ühtlasi karistus ohvrile.

Int 18: „*See probleem on kindlasti terav ja on ka juhtunud nii, et see kannatanu peab need kulud kõik kandma. Et seda tuleb tõsiselt kaaluda*“.

Rahalisi trahve määratakse lähisuhtevägivalla kuritegudes siiski harva.

Samuti avaldati arvamust reaalse vangistuse ebaefektiivsuse kohta. Intervjueeritavate jutust ilmnes, et Eestis on vaid korduvate ning raskete lähisuhtevägivalla kuritegude puhul vanglakaristus tõenäoline ning sedagi tavaliselt määratakse vaid kuueks kuuks. Ilmnes aramus, et nii lühikese ajaga ei pruugi ka vangistus kui kõige karmim meede mingit tulemust anda. Esile tuli isegi hirm, et võib-olla vanglas õpib vägivallatseja isegi midagi negatiivset juurde.

Int 9: „*Ei ole mõtet karistada vangistusega inimest, kes on võib-olla siin aastaid vanglas istunud, tema eesmärk ongi minna sinna uuesti tagasi. Miks ma seda just ütlen, et sellepärast, et tihti need vägivallatsejad ongi just need endised kinniipeetavad, et tulevad tagasi koju ja siis...*“

Pigem oli mõnede intervjueeritavate puhul märgata poolehoidu pehmemate alternatiivsete meetmete suunas. Alternatiivsete meetmete all mõeldi erinevaid terapeutilisi programme, tugigruppe, kriminaalhooldust – ehk meetmed, mis hoiavad toimepanija mingil määral kontrolli all ja kui uus intsident peaks aset leidma, võimaldavad kiiresti need tuvastada ja uuesti karmimalt sekkuda. Seega nähti ka lepitusmenetlust kui uut võimalust toimepanija vabadus säilitada, kuid seada kokkuleppelised piirangud, mis aitaksid tal enda käitumist ümber muuta. Lepitusmenetlusega antakse vägivallatsejale uus võimalus vägivaldsest käitumisest hoiduda ning end lepitusmenetluse kokkulepete täitmise näol tõestada. Kui aga kurjategija usaldust uuesti rikub, tuleb võtta tema mõjutamiseks käsile juba karmimad karistusõiguslikud meetmed, kuivõrd uuesti lepitusmenetlusse juhtumi saatmine tooks lepitusmenetluse tõhususe alla. Niisiis, olid mõned intervjueeritavad seisukohal, et lepitus on hea variant ära proovida leebemat lähenemist, eriti olukorras, kui osapooled soovivad ühist kooselu jätkata. Oletati ka seda, et ehk annab selline lähenemine kannatanule teatavas mõttes hingerahu, et kui pehmem lähenemine ei tööta, siis vähemalt ta proovis suhet päästa.

Lepitusmenetluse kasutamise poolt kõlas mitu argumenti ka selle raames, et lepitusprotsessi ja järelevalveperioodi jooksul on ohver lepitajate vaateväljas, ta ei ole täiesti üks.

Int 17: „*Ohvriabi töötajatenä, kõigepealt me saame oma kätte selle kannatanu. Me saame temale helistada, meil on õigus talle helistada, teda kohale kutsuda, temaga vestelda, teda nõustada, pakkuda abi ja kuue kuu jooksul me võime tegelikult talle helistada ja küsida, et kuidas läinud on?*“

Kirjeldatud lähenemine peaks intervjuueeritava arvates andma kannatanule tunde, et teda toetatakse ja kahtlustatavale signaali, et teda kontrollitakse. See on intervjuueeritava arvates lepituse tugev külg kriminaalmenetluse ees. Ka vägivallatseja mõjutamise poole pealt toodi välja, et isegi, kui vägivallatseja motiivid lepitusega nõustumisel pole õiged, suudab lepitaja ilmselt teda natukenegi parema käitumise suunas mõjutada.

Int 18: „*Kui ta sinna protsessi jõuab, siis ikkagi see lepitaja suudab teda mingil määral mõtlema panna. Täiesti mööda külgi ei jookse see isegi kõige suuremal skeptikul maha. Et ikkagi temaga tegeletakse seal, talle selgitatakse, no midagi ikka. Kui kohe ei jõua kohale, siis natukene hiljem ikka. Et midagi on sellest kasu ikka.*“

Ent toodi välja ka seisukohti tavapäraste kriminaalõiguslike karistuse, sealhulgas vanglakaristuse, poolt, sest lepituse pehmus ei pane vägivallatsejat tehtu tõsidust mõistma.

Int 18: „*See, kes seda vägivalda kasutab, mingi hälve tal on ja vangistus kahtlustatavale tegelikult aitab ohvrit küll, sest väga paljud neist tunnevadki ennast jõuetuna. Nad ei suuda seda inimest endast eemal hoida ja kui on põhjendatud, kui see süü on nii suur, et mõistetakse talle see reaalne vangistus...Ma võin julgelt väita, et see aitab ka kannatanut.*“

Vanglakaristuse efektiivsust nähakse läbi selle, et toimepanija isoleeritakse ühiskonnast ning vähemalt mõneks ajaks pakub see ohvrile turvatunnet.

Int 11: „*Kui see vägivallatseja on väga ohtlik ja on põhjust ikkagi arvata, et ta jätkab sellist käitumist, siis ilmselt on põhjustatud tema eraldamine ühiskonnast, selleks, et ta ei saaks rohkem paha teha.*“

Seejuures mõjub reaalne karistus ka vägivallatseja õiglustundele, kuivõrd intervjuudest peegeldus, et vägivallatsejad on harjunud eeldama, et neid kunagi vastutusele ei võeta – neil on karistamatuse tunne. Samas, toidab vägivallatseja karistamine ka kannatanu õiglustunnet. Olulisena toodi vaid välja seda, et vägivallatsejate vangistamisel tuleb pakkuda raviprogramme, et probleemiga tegeleda. Seda seetõttu, et ohvrid kardavad, et kui vägivallatseja vanglast vabaneb, siis võib ta uuesti ohtu sattuda, seega peaks lahendus olema komplekssem.

Intervjuudes avaldusid ka arvamused, et praktikas on vägivallatsejaid kõige enam mõjutanud šokivangistus kui ka karistusähvardsus – st hirm, et neid saab võtta vastutusele, paneb neid teisiti käituma. Seega toodi positiivsena välja katseaega, mille pinnalt on kannatanute tagasisidet olnud kuulda, et katseaeg möödus rahulikult. Ehkki ka lepitusmenetluse puhul selgitab lepitaja vägivallatsejale, et lepituskokkulepet, millele alla on kirjutatud, tuleb tõsiselt võtta, kuna mittetäitmise või uue vägivallateo puhul võidakse uuesti kriminaalmenetlust alustada, pole kriminaalmenetluse alustamine prokuratuuril eranditult kohustuslik. Osutati

lepituskokkuleppele kui mentaalsele piirangule vägivallatsejal, kuid intervjuudest jäi ka kõlama seisukoht, et praktikas jäetakse nii mõningalgi juhul menetlus uuendamata, kuigi kokkulepet on rikutud või toimus vägivallatsemine.

Esitati ka seisukohti, et vägivallatsejat ei pane muutuma miski, ei kriminaalkaristused ega ka kõne all olevad taastavad sekkumised. Riik võib küll neid karistada, kuid teatud inimtüübid (näiteks toodi välja isiksushäiretega inimesi) ei saa oma süüst aru, et nad on miski valesti teinud, seega on nad parandamatud. Ühest intervjuust praktikuga kajastus arvamus, et kuna vägivaldsus on psühholoogiline isiksushäire, ei ole seda võimalik ravida, eriti poole aastaga (vihje lepitusmenetluse järelevalveperioodile).

Int 12: „*Seal on keerulised geneetilised põhjused seal taga, seal on inimese kogu käitumuslik ajalugu, aastakümneid, seal on põlvkondade pärand, põlvkondade kogemus. Me eeldame, et me suudame seda mõne teraapiasessiooniga või lepitussessiooniga ära muuta, see on liialt lihtsustatud, liialt naiivne, liialt kerge lahendus*“.

Seega peegeldub siit seisukoht, et lootus inimest väljastpoolt kuidagi ümber muuta, on ilmselt liiga optimistlik lähenemine. Muutuda saab vaid läbi tohutu pingutuse, mis eeldab seda, et vägivaldne isik ise mõistab probleemi. Kahjuks eksperdi praktikas enamik nendest inimestest ei leia mitte kunagi, et muutumine vajalik oleks.

Põhiline seisukoht, mis intervjuudest peegeldus, oli jällegi juhtumitele individuaalselt lähenemine. Kuigi taastav õigus otseselt ühtegi kuriteoliigi lahendamist ei välista, tuleb lähisuhtevägivalla kompleksust tundes tõsiselt iga situatsiooni sobivust lepitusmenetlusele eraldi kaaluda. Intervjueeritavate seisukohtadest nähtus, et ei saa üheselt väita, et klassikalised karistused lähisuhtevägivallale sobivaks lahenduseks poleks, ka neis nähakse teatud positiivseid mõjusid. Niisiis, vastus oleneb paljudest asjaoludest – nii kurjategija isikust, tema soovist muutuda kui ka kannatanu positsioonist suhtes.

3.3.5. Osapoolte vajadused lähisuhtevägivalla juhtumi järel

Mitmetes intervjuudes oldi ühisel seisukohal, et lepitusmenetlus pakub võrreldes klassikalise kriminaalmenetlusega kannatanule midagi erilist. Eeskätt nähtus intervjuudest, et lepitusmenetlus annab ohvrile võimaluse rääkida, seevastu kriminaalmenetluses kaob kannatanu justkui ära. Mitmete intervjueeritava arvates ei saa kannatanu kriminaalmenetluses osalemisel psühholoogilist abi ega nõustamist ning pealekauba jääb ta protsessis märkamatuks.

Int 3: „*Üks peamine vahe on tõesti see, et menetluses kui sa oled osapool, ei ole sul nagu suud. Sinu suu on prokurör või sinu esindaja, aga taastavas õiguses sina oled see, kes räägib. Et põhimõtteliselt kõigile antakse hääl. Tavalises menetluses nii-öelda tähtsad inimesed arutavad sinu eest asju. See on oluline vahe*“.

Int 10: „*See on ainuke menetluse viis, kus me saame kuulda kannatanu häält või kannatanu soove, kus kannatanu saab otseselt, siiralt rääkida sellest, mida kannatanu vajab. See on ainuke menetluse viis, kuna kui on kohtus, siis kohus lähtub oma mõtetest; kui oportuuniteet, siis prokuratuur läheb oma asjade nägemusest, aga lepitusmenetluses ainult me võime kuulata, mida kannatanu ise tahab*“.

Kannatanule hääle andmine on oluline seepärast, et vägivallantsidentide tulemusena tekivad erinevatel kannatanutel erinevad vajadused ning kõrvalseisjad ei saa oletada, mis need on. Ei ole võimalik täpselt kaardistada, millised on kindlad vajadused just perevägivalla puhul.

Int 3: „*Point ongi see, et taastav õigus annab võimaluse rääkida inimese seisukohast, et mina saan öelda, mis vajadused mul on*“.

Näiteks toodi välja, et kui lepitusmenetluse käigus kannatanu avaldab, et tal on vajadus suurema turvalisuse järele, saavad osapooled omavahel kokku leppida, mida edaspidi teisiti teha, et turvatunne kannatanul taastuks.

Int 1: „*Ohvri vajadused võivad olla väga erinevad, need võivad olla väga erinevad sellest, mis me ametnikuna eeldame*“

Seega ongi vaja dialoogi osapoolte vahel, mis annab lisaväärtuse meie klassikalisele süsteemile. Järelikult tuleb näha suurt erinevust tavapärasest kriminaalmenetlusest, kus osapoolte endi võim konflikti lahendada on riigi kätte antud.

Intervjuudest peegeldus, et kui ohver soovib toimepanijaga koostöö jätkata, soovivad nad kuulda teo tunnustamist ning saada teada vägivallateo põhjustest ning partneri tunnetest vägivallatsemise ajal. Kui teine osapool on siiras, võib taoline ülestunnistamine ohvril saada vastused teatud painavatele küsimustele, mis tavapäraselt peale traumasid ei kao.

Int 1: „*Ükskõik, et mis iganes vägivalla puhul, et üks ohvri vajadus või soov on saada iseenda jaoks mingid küsimused vastatud: Miks see minuga juhtus? Mis need tagajärjed on? Kuidas ma oma elu edasi elan?*“

Tavamenetluse raames ei ole loodud kohta, et selliseid küsimusi küsida, seega jäävad taolised pragmaatilised küsimused õhku. Seda nähakse ka kui emotsionaalses mõttes vastuste saamist. Kui partnerid peale vägivalla juhtumit enam koos elada ei soovi, on teinekord ohvril lepitusmenetluses osalemiseks teistsugused motiivid.

Int 10: „*Mõnikord kannatanutel on selline motivatsioon, et näiteks päästa tuleviku partnerit, st et järgmised partnerid, kes selle isikuga edaspidi elavad, siis kannatanu on huvitatud sellest, et järgmised ohvriks ei langeks*“.

Kõlas ka vastuseisukoht, et taastav õigus küll seab ohvrile hääle andmise esikohale, kuid enamik ohvreid ei vaja peale vägivallantsidenti vägivallatsejaga rääkimist. Osa spetsialistidest olid seisukohal, et ohvrite jaoks pole mingisugust vajadust oma tundeid ning emotsioone teisele poolele selgitada. Osapoolteni ei pruugi isegi taastava õiguse idee jõuda, kuivõrd enda tunnetest rääkimine ei ole kerge ning see teeb haavatavaks.

Int 12: „*Praegu meie riik oletab seda, et neil on mingisugune tohutu siukene rääkimise vajadus. Esiteks, küsimus – aga miks me ei taga siis seda kohtumenetluses? Miks on meie kohtumenetlused nii vildakad, et ohver ei saa seda realiseerida sellises kohas, et selle asemel me peame ta kokku panema selle vägivaldse poolega.*“

Toodi välja, et ohvrite vajaduseks on eeskätt vägivalla peatamine ning korduvuse vältimine, sealjuures toodi vajadustena välja turvatunnet, rahu ja vaikust. Intervjueeritavate vastustest nähtus ka, et teatud osa juhtudel soovib ohver siiski karistust. Väite paikapidavus oleneb intervjueeritavate sõnutsi palju sellest, kas suhet soovitakse jätkata. Kui osapooled endiselt koos elavad, siis reeglina karistust ei soovita, kuid kui paar on lahku läinud, soovitakse üldjuhul ka kättemaksu ja karistust (kuigi kajastati seda, et kättemaksu emotsioon on vahetult peale intsidenti ning see vaibub kiirelt). Ühest intervjuust nähtus aga hoopis, et suurem osa ohvritest ei taha, et vägivallatseja saaks karistada, kuid nad soovivad tõesti, et vägivallatseja taanduks nende elust.

Lisaks, toodi välja, et kuna ohver on elanud läbi traumaatilise kogemuse, siis esmajoonel vajab ta mentaalset tuge ning kinnitust, et ta ei ole olukorras süüdi, sest siiski paljud süüdistavad iseennast. On ka välja toodud psühholoogilise abi ja pikaajalisema teraapia vajadust, kuigi seda ei pruugita alati osata küsida. Samuti kuivõrd ohvritel tekib usaldamatus, siis ka seda taastada, n-ö usk inimestesse tagasi tuua, et vägivald suhtes pole normaalsus. Kõlas ka seisukoht, et psühholoogilise abi pakkumine on subsidiaarne tegevus, esmane vajadus on siiski vägivalla lõpetamine.

Int 12: „*Me võime psühholoogilist tuge pakkuda tohutul hulgal, aga kui me seda vägivalda ära ei lõpeta, mida see aitab? Samal ajal, kui me üheltpoolt seda inimest ravime, teiselt poolt keegi teeb teda jätkuvalt katki või me ise oma menetlustega teeme teda jätkuvalt katki.*“

Leiti ka, et lepitus on tänuväärne lahendusviis just seetõttu, et see peaks teoorias võrdlemisi kiiresti andma tulemusliku lahenduse ning on kriminaalmenetlusega võrreldes stressivabam.

Int 18: „*Sest et kui me hakkame peale suruma kohtusse minekut ja karistuse asja, see on kannatanule tegelikult väga suur stress.*“

Argumendi taga peitub ohvrite vajadus menetlus kiiresti, valutult ära lõpetada.

Vägivallatseja poole pealt, olid praktikud valdavalt seisukohal, et lepitusmenetluses osalemise huvi on puhtalt tingitud karistuse vältimise soovist.

Int 10: „*Väga tihti, kolmandik võib-olla tahavad lihtsalt karistust vältida. Lihtsalt, et ei oleks mingit märkust karistusregistris.*“

Intervjueeritav nr 8 näiteks tõi oma praktika põhjal välja, et koguni 95% vägivallatsejatest osaleb lepituses vaid selle tõttu, et vältida kriminaalmenetlust. Taoline suhtumine ei ole kusjuures ainult vägivallatsejatel, nagu võiks esmapilgul arvata – intervjuudes toodi välja, et ka

ohvrid soovivad kriminaalasja ära lõpetada lepitusmenetlusega, sest mõned kannatanud ei soovi, et nende elukaaslane oleks kriminaalkorras karistatud. Kuivõrd lepitusmenetlust nähakse kui kerge pääsemisena, osutasid teoreetikud siinjuures ka teisele nüansile.

Int 1: „*See on ka süüdlasele tegelikult ju väga raske seista silmitsi enda ohvriga ja võib-olla seal vabandada või selgelt öelda, et „Jah, mina tegin“.*

Kusjuures arvati, et vabandamine ja vastutuse võtmine on oluline edasiviiv aspekt vägivallatseja jaoks.

Intervjuudest klaarus, et esineb siiski ka vägivallatsejaid, kelle motiivid lepituses osalemiseks on taastava õiguse põhimõtetega kooskõlas.

Int 10: „*Mõned tunnevad tõesti ennast süüdi ja tahavad enda käitumist ära muuta, tõesti tunnevad kahetsust juhtunust. Mõned tahavad leida mingeid lahendusi kannatanuga, kui see on pikaajaline konflikt ning osapooled on juba nii väsinud tülidest, sel juhul ka toimepanija näeb selles lepitusmenetluses mingit šanssi mingil moel elu struktureerida ja mingit lahendust leida.*“

Selle kõrval tõsteti esile ka mõistmisvajadust, et nii endale kui ka partnerile lahti mõtestada, mis on toimunud ja miks? Ühtlasi võib lepitusmenetlus anda head eeskuju, kuidas tulevikus konflikte rahumeelselt lahendada, omavahel suhtlemise kaudu.

Int 18: „*Ja paljuski selle lepitusmenetluse kaudu on vägivallatsejale väga palju kohale jõudnud, et teistmoodi saab ka. Et nad saavadki realselt omavahel suhelda niimoodi, et nad ei pea kaklema või karjuma üksteisega.*“

Seega toodi välja vägivallatseja vajadusena tuge suhtlemisel ja kommunikeerimisel. Lepitaja juures tulevad väljad kummagi poole ootused ja vajadused ning see aitab üksteist paremini mõista.

Kuivõrd taastava õiguse protsessi üks eesmärke on kahju heastamine laiemalt ühiskonnas, siis tuli intervjuudest välja, et lähisuhtevägivalla juhtumite lepitusse Eestis laiemat ringi reeglina ei kaasata. Klassikaliselt on taastava õiguse kolmandaks osapooliks ka võrgustik või kogukond, ent see mõtteviis on intervjuueeritavate arvates inimeste jaoks veel võõras, kuna pealtnäha puudutas konflikt vaid vägivalla ohvrit ja vägivallatsejat. Tegelikuses võib palju laiem kogukond konfliktist ühel või teisel moel negatiivselt mõjutatud. Teoreetikele tundus, et lisaks lepitusmenetlusele, kus osaleb hetkel reeglina vaid ohver ja kahtlustatav, võiks olla kasutusel ka laiem arutelu.

Int 3: „*Eriti perevägivalla puhul on ju tegelikult terve pere ja ka laiem pere haaratud, et see kokkuleppe just tehaksegi ka sellise laiema pere ringis.*“

Mitmed lähisuhtevägivalla lahendamise tegevad praktikud selgitasid, et praktikas on see väga harv, kuid see ei ole menetluslikult keelatud. Ühe intervjuueeritava arvates on küsimus selles, kas osapooled ise soovivad teisigi mõjutatud isikuid kaasata ja kas need, kes laiemalt

olid juhtumist mõjutatud, soovivad ühineda? Mõnedel juhtudel võib laiemal ringil kaasamine omada taastava õiguse seisukohast kasulikku efekti, sest kuritegu on ühel või teisel viisil ka neid kaudselt mõjutanud.

Int 8: „*Kui naabril on näiteks hirm, et kui nüüd juhtub see, et see mees saab karistatud, et meil tulevad mingid probleemid temaga, siis loomulikult naaber võiks alati sellest märku anda kannatanule, et „Teate, ma tahaks ka seal osaleda“ ja siis öelda ausalt kahtlustatavale, miks ta on helistanud sinna politseisse, et tal on sellised hirmud“.*

Niisiis nähakse ka võimalust kannatanu perekonnal enda tundeid väljendada kahtlustatavale seoses sellega, et ta vägivallatseb nende lähedase kallal. Samuti nähti laiemal ringil kaasamisel seda tagamõtet, et kui osapooled on ebavõrdses võimuvahekorras, tuuakse nõrgemale osapoolale tugivõrgustik juurde. Kahtlustatava puhul on samuti võimalik tugiisikut lepitusse kaasa tuua, kuid see on võimalik vaid kannatanu nõusolekul. Seda kõike pidi teoorias olema võimalik läbi viia, kuid ilmselt on hetkel takistuseks osapoolte endi valmidus ning vähene teadlikkus erivõimalustest.

3.3.6 Probleemid lepitusmenetluse rakendamisel lähisuhtevägivalla juhtumites

Oluline probleemistik, mis lepitusmenetluse suhtes intervjuudest peegeldus, on see, et lepitus, mida hetkeseisuga Eestis rakendatakse, ei järgi alati praktikas taastava õiguse põhimõtteid. See võib aga omakorda kogu protsessi taasohvristavaks muuta. Intervjuudes seatakse küsimärgi alla lepituse vabatahtlikkus ohvri seisukohast ning siiras soov osaleda vägivallatseja seisukohast. Samuti toodi välja, et lepitusmenetlus võib kohati mõjuda ohvritele pealesurutuna, on n-ö „halbade valikutest parim“ või mõjutab otsustamist vägivallatseja. Lisaks on ette heidetud lepitusmenetluse liigformaalsust, ressursside puudulikkuse tõttu esile kerkivaid probleeme ning ka ohvri ohutuse ja kaitse tagamise ebaefektiivsust järelevalve perioodi raames ning peale seda. Samuti kaheldakse lepitusmenetluse tulemuslikkuses korduvat vägivalda ära hoida. Kuivõrd intervjuudest ilmnes, et Eestis lepitusmenetlust hinnatakse jõustruktuuride poolt kõrgelt ning taastava õiguse suhtes on meelestatus üldiselt positiivne, kerkivad just lähisuhtevägivalla kuritegude lepitamises üles mitmed ilmsed küsimused.

Esmajoones käsitleme lepitusmenetluse vabatahtlikkust, mis probleemkohana avaldus enamikest intervjuudest. Kohustuslik lepitus on Istanbuli konventsiooni järgi keelatud, seega tegelikult ei tohiks mingisugust vahendust ega lepitusmenetlust läbi viia, kui ohver ei ole sellega igakülgsest nõus. Probleem seisneb aga selles, et nõusolek lepitusmenetluses osalemiseks võib formaalselt antud olla, kuid reaalsuses võib nõusolek olla mõjutatud muudest asjaoludest kui iseenda siirast soovist.

Int 12: „*Keegi ei selgita tegelikult välja isegi seda, kas see kannatanu tahe on tegelikult olemas. Formaalselt jah, kannatanu ütleb „Jah, lähme lepitame“. Kui sageli ta ütleb seda sellepärast, et teine pool tahab, et ta seda ütleks? See on küllalt sage ja mingisugust formaalset kontrolli, veel vähem sisulist kontrolli tegelikult sellele ei toimu, et kui paljud kannatanu tahteavaldustest on tegelikkusele vastavad?*“.

Siia juurde toodi ilmekas näide, kus vägivallatseja soovis lepitusmenetlust, kuid kannatanu seda ei tahtnud, mille peale vägivallatseja vastas: „*Jäta see minu hooleks.*“ (Int 12). Perevägivallale on ebavõrdsed jõupositsioonid omased ning ohvrit võib kergelt vallata kartus vägivallatseja ees, mistõttu otsustab ta leppida muudel kaalutlustel, kui iseenda heaolu silmas pidades. Meenutati ka ühte juhtumit, mis oli jõudnud kohtusse ning kus esitati taotlus minna üle lepitusmenetlusele.

Int 7: „*Seal me ei teinud seda lepitusmenetlust, kuna oli saalis ilmselgelt näha ja ka prokurör pärast pisukest nõupidamist loobus sellest, sest seal oli näha tegelikult, et naine kardab meest. Neil olid ühised lapsed, ühine elukoht ja tegelikkuses see lepitusmenetluse võimalus oligi tõenäoliselt süüdistatava ja tema kaitsja poolt nii-öelda peale surutud ja tegelikkuses see naine seda ise ei tahtnud.*“

Seega nähtus soov intervjuueeritavatelt, et oleks vajadus täpsuse järele seaduses, et kuidas kannatanu tahtevabadust õigesti tuvastada?

Ühes intervjuus viidati probleemile, et sageli kannatanu ei pruugi isegi aru saada, millele ta alla kirjutab, kui lepitusega nõustub, kuivõrd eelnev teadlikkus protsessist on kuigi madal. Üks praktik tõi näite, kuidas ühes juhtumis ei olnud osapool absoluutselt aru saanud, millega ta nõustus, kuivõrd talle oli selgitatud ainult nii palju, et see on viis abielusuhet parandada, mistõttu osapool nõustus. Seejuures avaldati arvamust, et probleem peitub selles, et nõusolekut lepitusmenetluseks küsitakse liiga varakult, juba esimesel ülekuulamisel. Kõlas ka vastupidine seisukoht, kus leiti hoopis, et nõusolekut küsitakse liiga hilja – mitu nädalat peale intsidentsi, kui kannatanu on juba maha rahunenud ja esmane emotsioon on üle läinud, mistõttu nõustutakse kergekäeliselt lepitusega, kuigi algselt sooviti miskit muud. Et selgitada välja ohvri reaalselt tahet, ilmnes uurimusest järgmine praktika.

Int 8: „*Mina esimesel kohtumisel kannatanuga alati ütlen, et „kas te olete kindel ikka?“, et ma püüan ümber veenda, et see lepitus üldiselt ei anna talle mitte mingit kasu, et ta saaks aru, et ma ei taha kuidagi nagu seda hästi kergekäeliselt läbi viia. Et kui ta ikkagi ütleb „Ei, ma olen oma otsuses kindel“, siis ma ikkagi nõustan teda, et ta võib ka loobuda siin, vaatamata sellele, et ta on prokurörile oma nõusoleku andnud.*“

Viimane seisukoht näitab meile kahtlust, et esmased menetlejad ei seleta osapooltele piisavalt selgelt ja detailselt lahti, mis on lepitusmenetluse tõeline sisu ning eesmärk taastava õiguse seisukohast ning mida tähendab osalemine ohvri jaoks. Peale selle, et osapooltel on seaduse järgi võimalik iga hetk lepitusmenetlust loobuda, on küsimus selles, kuivõrd julgustatud ta selleks on?

Intervjuudest koorus lahti veel üks märkimisväärne seisukoht lepitusse survestamise osas. Intervjueeritavad tõid erinevaid näiteid, kuidas survestamine on nende praktikas aset leidnud. Näiteks toodi viis, kuidas menetleja selgitab ohvrile järgmist:

Int 12: „*Juhul, kui sa ei lähe temaga lepitusse, siis vaata, sa pead läbi tegema selle pika, koleda kohtumenetluse. Selle tagajärjel võib-olla teine pool ei saagi karistada, võib-olla hoopis tekivad sealt mingisugused nõuded tal sinu vastu*“.

Intervjueeritav lisas toodud tsitaadi juurde, et taolist survet esineb ning seda tuleb nii prokuröride, kohtunike kui ka kaitsjate poolt. Osutati ka sellele, et teinekord on kannatanule rõhutatud juhtumi tühisust, et kuna vigastused on väikesed, siis kohus ei pruugi tõsisist karistust määrata ning sellise informatsiooni pinnalt on vägagi tõenäoline, et kannatanu otsustabki lepitusse astuda, kuivõrd see annab mingigi võimaluse vägivallatsejal kohustused panna või see on lõppkokkuvõttes vähem stressirikas.

Int 8: „*Seal ei ole ka seda arusaama, et miks see mulle on vajalik, et mida mina tahan või mida mina saan sellest?*“.

Uurimusest nähtus, kui oluline on taastava õiguse seisukohalt see, et menetleja lepituse eesmärki põhjalikumalt kannatanule selgitaks, sealjuures ei veenaks kannatanut ühe või teise variandi otsustamise kasuks.

Ka vägivallatsejate motiivid lepituses osalemisel on omaette probleemiks ning viib praktiseeritava lepituse taastavast õigusest kaugele. ei ole sageli taastava õiguse eesmärkidega kooskõlas.

Int 8: „*Kahjuks suurem osa mehi, kes jõuavad siia lepitusse, ikkagi nagu on seisukohal, et kannatanu on ise ära teeninud seda, mis on temaga juhtunud*“.

Vägivallatseja enda algne soov osaleda on intervjueeritava arvates olulise tähendusega, sest lõppkokkuvõttes oleneb see, kui efektiivne lepitus vägivalla peatamiseks on, vägivallatseja enda suhtumisest ja soovist muutuda. Seega nähtus, et kahetsus on lepitusmenetlus edukuses olulise tähtsusega.

Int 13: „*Sellest peaks kõik algama, see näitab, et Sa saad aru, et Sa oled midagi valesti teinud.*“

Täpsustati, et just siiras kahetsus on oluline, mitte formaalne vabandamine. Vabandamine isenesest pole lepitusse saatmise eelduseks, kui just kannatanu seda vabandamist kohustusena kokkuleppesse lisada ei palu. Sageli on vabandamine stiilis, et „Ma vabandan, aga Sa ju tegid ka...“ – ehk sellest nähtub ohvri süüdistamine. Intervjuudes avaldati, et kui ikka kahtlustatav ei kahetse üldse ega tunnista tegu, siis saadetakse asi prokuratuuri tagasi. Taastava õiguse põhimõtetega läheb otseselt vastuollu praktika, kus lepitusmenetluses osaleb vägivallatseja, kes oma tegu üldse ei kahetse, end süüdi ei tunne ning motiiviks on, et jääda kriminaalkorras

karistamata. Uurimusest nähtus selgelt, kuidas vägivaldlatseja seisukohast on lepitusmenetlus n-ö „lotovõiduks“ ning kahjuks väitsid praktikud tõsikindlalt, et nende kogemusest on lepituses osalemine, vältimaks kriminaalkaristust, enam kui tavaline põhjus.

Ühes intervjuust ilmnis mure, et lepitusmenetluse kiirus ei ole lähisuhtevägivalla iseloomu arvestades piisavalt kiire.

Int 8: „*See peakski toimuma niimoodi, et lepitusse need juhtumid peavad jõudma järgmise kahe kuu jooksul, aga kuna juhtumeid on palju, uurijad on hästi hõivatud ja ei jõua menetleda kõiki neid asju, siis need jõuavad hästi aeglaselt meieni ja siis juba on raske ka vastata sellele küsimusele, mis olidki see kannatanu vajadused, kui ta on seda nõusolekut andnud*“.

Seega oleneb lepitusmenetluse efektiivsus paljuski sellest, kui palju on aega läinud juhtumist mööda. Uurimusest tuli välja, et mõned lood, mis lepitusse jõuavad, on väga vanad – näiteks ühel praktikul oli juhtum, kus juhtumi enda ja lepitusmenetluse vahele jäi rohkem kui poolteist aastat. Ideaalis peaks juhtum liikuma ühe spetsialisti/menetleja käest teiseni, et pidevalt keegi tegeleb, kuid oluline on ka see, et kiire menetluse tõttu kvaliteet kannatada ei saaks.

Int 7: „*Me ei saa seda menetlust ütleme ikkagi nii ka tagant kiirustada, et kohtusse jõuab asi, mis ei ole kvaliteetselt uurinud ja siis tõendite mingisugusel puudumisel või tõendite tõttu inimese õigeks mõistame. See, kui menetlus hakkab kiirustamise märke näitama, see ei ole ka hea*.“

Kui asjaolud on segased, on eksimise oht suur, et midagi jääb tähelepanuta. Kui asjaolud on selged, on kiirus olulisel kohal.

Intervjuudest paistis, et sageli on probleemiks lepitusmenetluste liigformaalsus, mille tõttu kaob sügavam mõte ära. Ühe praktiku kogemus on, et teinekord on ohver ja vägivaldlatseja lepitusmenetluse alguseks juba leppinud ning seetõttu ei tunne, et nad sooviksid üldse mingites kohustustes kokku leppida. Sellisel juhul jääb lepitusmenetlus vägagi pinnapealseks. Mis aga menetluse kiiruse probleemiga seondub, on järgnev. On juhtunud, et lähisuhtevägivalla menetlusprotsessid võtavad teinekord isegi aasta, paar, ning osapooled on oma eluga ammu edasi liikunud ja omavahel probleemi iseseisvalt ära lahendanud. Kuivõrd osapooled on teadlikud, et avaldust tagasi võtta ei saa, siis soovitakse menetlus kiiresti lõpetada, seetõttu valitakse mõnel juhul lepitusmenetlust. Õnneks täpsustati, et sellised on vaid üksikud juhtumid.

Lepitusmenetluse käigus toimub reeglina kolm kohtumist, esimene vägivaldlatsejaga, seejärel kannatanuga ning alles siis ühiskohtumine, kus mõlemad osapooled omavahel vestlevad ja kokkuleppeni proovivad jõuda. Eelkohtumiste tähtsust on rõhutatud, kuivõrd nende kaudu osapooltega vesteldes on võimalik veel viimase filtrina sobivuse hindamisel kasutada lepitajat, kes teatud ohumärke tajuda võivad. Sellele vaatamata nähtus uurimusest, et sellel momendil ei

pruugi enam olla võimalik juhtumit prokuratuuri tagasi saata, kui kannatanu lepituse läbiviimist siiski tungivalt soovib.

Int 8: „*Kui kannatanu ikkagi ütleb, et ta soovib, vaatamata sellele, mis on lepitaja hinnang, siis lepitaja ei saagi tagasi saata, ta ikkagi allkirjastab kokkulepet osapooltega, sest mõlemad osapooled ju seda soovivad*“.

Sellest seisukohast nähtub, et kui lepitus on ikkagi kannatanupoolne tahtmine, siis ainuke lahendus on, kui prokurör lepitusprotsessi aruande põhjal probleemi tajub ning kasutab võimalust lepituskokkulepet mitte kinnitada. Esile tuli ka vastupidine praktika, et kui lepitaja märkab süsteemse vägivalla tunnuseid ja on alus kahelda ühiskohtumise turvalisuses, on võimalik lepitus prokuratuuri tagasi saata ja tavapäraselt võtab prokuratuur selle siiski vastu.

Int 17: „*Kindlasti me saame ise tagasi lükata, kui on süsteemne perversivõim. Seda asja tegelikult ei tohiks lepitada*.“

Seega peegeldusid siinkohal praktikute erinevad kogemused sellega, kui palju prokuratuur lepitajate arvamusega arvestab.

Ühel juhul paistis intervjuust hoopis välja, et lepitajaid on koolitatud selliselt, et eeltöö ning eelhindamine on juba enne lepitusse saatmist ära tehtud ning ebasobivad juhtumid välja filtreeritud.

Int 13: „*Meile räägitakse, et meie oleme täiesti neutraalsed ja lihtsalt selle materjali põhjal, mis meil on, lähtume ainult sellest ja lihtsalt nende vahel viime selle protsessi läbi*.“

Seega tundis antud intervjuueeritav, et kui on ohumärke, et juhtum lepitusse ei sobi ja kui prokuratuuri asi tagasi saata, on ta justkui volitusi ületanud. Seega on asja tagasisaatmise osas praktika varieeruv, mida tuleks minu hinnangul selguse mõttes ühtlustada ning praktikuid julgustada ebasobivaid juhtumeid märkama ja nendest teada andma.

Lisaks eelnevale, on kriitika lepitusmenetluse vastu olnud ka see, et lepitus ei aita osapooltel suhet lõpetada, vaid vastupidi – annab uue võimaluse vägivallatsejale ohvriga kontakt luua.

Int 9: „*Sellisel juhul ei tohiks lepitusmenetlust kohaldada või pakkuda nendele, kes on juba omavahel lahku läinud, et neid kokku tuua tagasi*“.

Sellisel juhul on lepitus ilmselt näiline. Seejuures leiti ka, et riik peaks aitama vägivalla ohvrid nendest suhetest välja, mitte sellist katkest perekonda säilimata. Eeskujuna toodi paaris intervjuus ka Hispaaniat, kus tehakse jõupingutusi vägivaldse perekonna lahku löömiseks. Kui aga on otsustatud peale vägivalda siiski kokku jääda, tundub kogu protsessi eesmärk intervjuueeritava arvates kaduvat, sest vägivald suhtes ei kipu kaduma.

Int 11: „*Kui nad jäävad kokku, siis kogu see tohutu panustamine riigi poolt, see ei ole mõttekas. See on nagu raha prügikasti viskamine põhimõtteliselt, sest kogu see vägivald, kogu see elu käib edasi samal moel*.“

Samas, toodi praktikast välja, et teinekord lepitusmenetlus tõesti aitab kannatanut jõustada, võtta maha pinged ja viia selleni, et kannatanu suudab suhtest lahkuda.

Int 17: „*Me oleme saanud küll ka suhtest välja inimesi aidata.*“

Järelikult, lepitusmenetluse eesmärk võib muuhulgas olla ka ohvri toetamine, et ta leiaks endas jõu.

Olulise probleemkohana käsitleti ka kättesaadavust, mis nähtub ka lepitajate väheses arvus. On selge, et taastava õiguse põhimõtteid järgiv menetlus nõuab vahendajalt süvenemist, igale juhtumile eraldi keskendumist ning selleks on omakorda vaja rohkem aega ja inimesi, kes emotsionaalselt kurnava valdkonnaga sooviksid tegeleda.

Int 4: „*Inimesi on juurde vaja, kes tegeleksid selle teemaga – nii ohvriabi töötajaid kui tegelikult ka prokuröre, uurijaid. Neid on vaja koguaeg jõustada ja nõustada nagu psühholoogiliselt, et nad jaksaksid seda tööd teha ja niimoodi on võimalik need menetlused ikkagi ka kiiremaks viia. Tegelikult see, et lahendused saabusid ruttu ja kuna see on nii käsitöö.*“

Ka teised intervjuueeritavad nõustasid seisukohaga, et lepitajate töökoormus on suur ja kõikide juhtumitega süvendatult tegeleda ei jõua. Lisaks, on lepitajate liikuvus suur, inimesed põlevad kiiresti läbi. Ühes intervjuus oldi eelkirjeldatuga võrreldes lepitusmenetluse kättesaadavuse osas hoopis positiivsemal seisukohal ning oldi seisukohal, et sellega probleemi ei ole, sest praegu ei ole nii massiliselt neid lepitusmenetlusi, eriti lähisuhtevägivalla puhul ning ei saa öelda, et meil on puudus lepitajatest.

Täiendavalt toodi välja, et praktikutele oleks tarvis pakkuda rohkem taastava õiguse koolitusi, et taastava õiguse mõtteviisis paremini orienteeruda ja lepitusmenetlusi sellele vastavalt läbi viia.

Int 10: „*Taastav õigus on teistsugune filosoofia, teistsugune mõtteviis, kuna karistusõiguse raames me esitame mis küsimusi? Mis juhtus? Kes on süüdi? Mis karistus? Taastava õiguse raames me küsime: mis juhtus? Kes oli kahjustatud? Mis kahjud olid tekitatud? Ja mis vajadused osapooltel nüüd on ja kuidas meie saame aidata, et need vajadused täita?*“

Seega on taastaval õigusel väga erinev lähenemine konflikti lahendamisele, kus konflikti nähakse osapoolte omandina, mitte riigi probleemina, kuhu riik peab sekkuma ning süüdlast otsima. Taastava õiguse raames on konflikt osapoolte lahendada ja nende ülesanne on leida konsensus, kuidas eluga edasi minna. Seejuures on ka taastava õiguse praktikute pädevus ja professionaalsus klassikaline murekoht, et kas suudetakse arvesse võtta osapoolte eripärasid, et protsess saaks piisavalt turvaliselt toimuda.

Int 17: „*Viimased lepituste koolitused ei ole absoluutselt piisavad, mina pole sellega rahul.*“

Soovitakse näha enam välismaa näiteid ja lindistatud näidislepitusi, et näitlikustada head lepitusprotsessi. Intervjuus kajastati ka muret selle üle, et lepituses sünnib küll kokkulepe, kuid kui lepitaja on kogemusteta ja teadmisteta, võib kogu protsess liiga pealiskaudseks ja formaalseks jääda või osapooltele isegi haiget teha.

Kui eelnevalt rääkisime sobivate juhtumite eristamise oskust lepitaja töös, mille raames on erinevate tundemärkide tähelepanemine äärmiselt oluline, siis kajastati intervjuudes ka seda, et tegelikkuses ei ole ressursipuuduse ja ajasurve tõttu sugugi kerge kõiki olulisi asjaolusid märgata, mille tõttu võivad lepitusse sattuda ka sellised juhtumid, mis printsiibis sinna sattuda ei tohiks.

Int 4: „Selle jaoks lihtsalt on vaja inimesi ja on vaja panustada sinna töötunde, et me jõuaksime põhjalikumalt tegeleda ja et oleks võimalikult vähe neid juhtumeid, mis ikkagi kukuvad mingist praost läbi, et keegi ei pane midagi olulist tähele või jääb mingi info kogumata ja selle pärast see pilt on moonutatud“.

Mitmetes intervjuudes toonitati ressursipuudust ka tugiprogrammide mõttes, milles osalemist sagedasti lepitusmenetluse kokkuleppe tulemusena vägivallatsejale kohustusena määratakse. Samuti rõhutati, et on vähe informatsiooni erinevate raviprogrammide kohta ning nende kättesaadavus ja valik on kesine, ootejärjekorrad on pikad ning need on lühiajalised.

Int 17: „Tegelikult abi vägivallatsejatele on selline kaootiline. Et see on projektipõhine ja tuleb jälle, et keegi on saanud kuskilt mingid rahad ja nüüd see aasta on seal, teine aasta on teises kohas. Et hästi raske on jälgida, et kuhu ma siis suunan selle parajasti?“

Seega ei ole püsivaid programme ega ka piisavas mahus erinevaid variante sõltuvalt probleemse inimese vajadustest.

Int 11: „Ma arvan, et neid variante peab olema erinevaid. Kõigile ei sobi see grupinõustamine, mõnele ikkagi pakkuda individuaalnõustamist.“

Ühes intervjuus koguni avaldati, et erinevate programmide sisu, mahu ja olemasolu osas ollakse n-ö infojanus. Intervjueeritavate arvamusel programme, mis tegelevad vägivaldsete partneritega, on Eestis liiga vähe, eriti venekeelt kõnelevatele inimestele ei ole neid piisavalt kätte saada, kuivõrd venekeelseid spetsialiste on vähe ning kõige parem on abiprogramme emakeeles saada. Töö on süvitsi minev ning keelebarjääri tõttu võib palju tähtsaid nüansse kaduma minna. Lisaks eelnevalt mainitule, ilmneb kitsaskohana see, et raviprogrammid on enamjaolt vägivallatsejale tasulised. Intervjuudest koorus välja, et programmirahastus tuleb sageli perekonna ühisest rahakotist ning sel juhul ei too see pereellu rahu. Samas, kui abiprogramm vägivallatsejale täiesti tasuta on ning riigi poolt saajaprotsendiliselt finantseeritakse, ei pruugita selles osalemissesse niivõrd tõsiselt suhtuda. Lisaks toodi ühe seisukohana ka välja, et mingeid valdkondi raviprogrammide osas Eestis katmata pole, kuid

suurem küsimus on, et kas me suudame raviprogrammi kaudu vägivallatseja käitumist muuta? Seega oldi ka seisukohal, et raviprogrammide osas ollakse liialt positiivsed.

Rääkides lepitusmenetluses tavapäraselt sõlmitavatest kokkulepetest, toodi välja, et väga tihti soovivad vägivalla ohvrid lugupidavat ja viisakat suhtumist ning vabandusi, et toimepanija tunnistaks verbaalselt või kirjalikult, et tema käitus kannatanu suhtes vääralt.

Int 10: „Mulle väga meeldib see tingimus, et edaspidi näiteks toimepanija või kahtlustatav suhtleb viisakalt ning lugupidavalt kannatanu vastu. See tähendab, et ähvarda, et alanda, ei karju kannatanu peale.“

Uurimusest ilmnes ka kriitika taoliste „pehmete“ kokkulepete suunas, mis keelavad mõnitamise või halvustamise, et kas need aitavad olukorda parandada? Toodi välja, et kokkulepped, kus otsitakse pikemaajalisemat abi, on efektiivsemad (näiteks teraapiad, raviprogrammid). Seejuures võib tekkida ka küsimuse, et kuidas sellise tingimuse rikkumist kontrollida? Kuna tegemist on üpris laialt tõlgendatava kohustusega, võib ka selle rikkumisi kergekäeliselt üle paisutada ning kriminaalmenetlus uuendatakse valedel alustel. Siinjuures selgitati, et see ongi kannatanu hinnangu küsimus, et kui tema tunneb, et teatud käitumine rikub kokkulepitud tingimust, on tal õigus lepitajat sellest teavitada. Samas, intervjuueeritav tunnistas, et moraalse kahju hüvitamisel ei olegi alati võimalik leida täpset sõnastust ning paratamatult jääb teatud interpreteerimise vabadus osapooltel. Samas, on taoliste moraalsete kohustuste sõlmimise praktika taastava õiguse mõttega kooskõlas, sest sellest nähtub, et ohver osalebki lepitusmenetluses eesmärgiga, et taastada talle tekitatud kahju tema isiklikke vajadusi arvestaval viisil ning see, milline kohustus rikkumist heastab, selle küsimuse üle otsustamiseks ongi ainus õige inimene vaid kannatanu ise.

Intervjuudest nähtus, et kannatanute soovid lepituskokkulepete tingimuste seadmisel ei ole piiramatud.

Int 10: „Need tingimused peavad olema realistlikud, mõõdetavad, argumenteeritud (näiteks, kui on mingid rahalised nõuded) ning kontrollitavad.“

Rahalisi tingimusi saab lepitajate arvates seega määrata vaid mõjuval põhjusel. Ilmnes, et mõned kannatanud soovivad lepituskokkuleppesse panna tingimuse elatise väljamaksmise kohta, mis on justkui lepituse ärakasutamine, sest see tingimus ei ole otseselt vägivalla intsidendiga seotud ning lastega seotud hooldusõiguslikke vaidlusi tuleks siiski lahendada kohtus. Prokuröril on võimalik lepituskokkulepet korrigeerida, näiteks kinnitada lepituskokkulepet vaid osaliselt.

Int 18: „Asjad, mille mina välja jätan, on suured rahalised nõudmised. Sellised asjad jätan mina enamuses välja, kui need pole põhjendatud, sest kui sa soovid sellist moraalset kahju, siis sa saad tegelikult pöörduda ka tsiviilkohtusse.“

Seega alati ei lähtu lepitusmenetluse tulemus siiski täielikult kannatanu soovidest. Oluline järeldus on siin see, et lepitusmenetluses seatavad kohustused ei asenda siiski kohtumenetluses pakutavaid nõudevõimalusi ja karistusi.

Kokkulepete sõlmimise osas toodi ka välja probleemkoht praktikas, et kui lepituskokkuleppesse seatakse, et vägivallatseja ei tohi ohvriga kontakti otsida ega lähedale tulla, siis on sellel tingimusel siiski suur erinevus ametlikust lähenemiskeelust.

Int 10: „Vahe on väga suur, kuna see on ametlik lähenemiskeeld, siis kui kannatanu näeb, et toimepanija rikub, siis ta helistab 112 ja politsei andmebaasis iga patrull näeb, et siin on lähenemiskeeld määratud. Kui see on tehtud lepitusmenetluse käigus, siis patrullidel seda infot ei ole.“

Seega tuli välja, et kohtulikult taotletud lähenemiskeelul on tugevam ja kiirem kaitse ohvrile, võrreldes lepitusmenetluses sarnaste kokkulepete sõlmimisega. Seevastu ka lähenemiskeelu osas tõid praktikud välja tugevat kriitikat.

Int 14: „Kui lähenemiskeeldu rikutakse, nendega ei juhtu mitte midagi. Meil sadu kordi üks mees rikkus lähenemiskeeldu, see on meie oma klient. Helistab ja helistab ja naine ütleb, et jälle ta on mu maja taga, jälle ta on mul siin akna taga, jälle ta on terrassi peal.“

Lisaks, selgus paljudest intervjuudest, et praeguse süsteemi juures on lepitusmenetluse järgne järelevalve ohvri põhine, milles nähti erinevaid probleeme. Nimelt, kannatanutel on järelevalve perioodi jooksul kohustus pöörduda lepitaja poole ja teavitada teda uuest vägivalla intsidendist või kokkuleppe rikkumisest. Kui kannatanu ei võta lepitajaga ühendust, on lepitajatel võimalus ja õigus helistada ja olukorra kohta küsida.

Int 10: „Tavapraktika on selline, et kui kannatanu ise ei helista, siis me oleme kõik ülekoormatud ja meil lihtsalt ei ole aega. Kui on juhtum väga kahtlane ja väga terav, siis muidugi me võime helistada kuu pärast või paari kuu pärast, et küsida, kuidas käib, aga tavaliselt võtame ühendust kuue kuu pärast.“

Seega, kui ohver ise ühendust lepitajaga ei võta, et midagi on juhtunud, siis korduvast vägivallateost ei pruugitagi kunagi teada saada, sest ressursi vähesuse tõttu ei jõua lepitajad omaalgatuslikult pistelisi kontrolli läbi viia.

Int 17: „Ausalt öeldes on nii palju asju käes, et me ei jõua iganädalaselt, igakuiselt nende kannatanutega ühendust võtta.“

Seega, järelevalvekohustus on pandud kannatanu õlule. Intervjuudest kajastus ka see, et praktikas ohvrid sageli ei võtagi lepitajaga ühendust, kui ka midagi juhtub. Üks intervjuueeritav selgitas, et on olnud olukordi, kus võetakse järelevalveperioodi lõpus kannatanuga ühendust ning vestluse käigus selgub kogemata, et tegelikult on vahepeal olnud olukordi, kus vägivallatseja järelevalveperioodi jooksul rikkus tingimusi, kuid kannatanu pole lepitajat teavitanud.

Seega oleneb järelevalve efektiivsus palju kannatanu enda reageerimisest. Teise intervjuueeritava arvates näeb lepitaja tõenäoliselt ära, millises juhtumis on vaja ise aktiivsemalt kontrollida ning millises mitte. Samas, loodetakse, et kui tugisüsteem on nii riigi kui ka ohvri lähedaste tasandil tugev, võtab ohver siiski korduva abivajaduse korral uuesti ühendust.

Int 5: „Pigem ma eeldan, see peaks olema kannatanu niipalju nii-öelda jõustatud ja nõustatud, et ta teab, et kui midagi juhtub, et ta siis pöörduks kuhugi. Sellist järelevalvevõimekust ei ole meil jah.“

Ka teine intervjuueeritav tõi välja, et oluline on julgustada kannatanut politseid välja kutsuma, kui midagi juhtub. Kuid siinkohal toodi ühes intervjuus välja üks oluline riskikoht järelevalve osas, et ohver teavitab lepitajat lepituskokkuleppe rikkumisest, kuid need rikkumised jäävad n-ö õhku ning lepitaja prokuröri ei teavita, menetlus jääb uuendamata.

Ehkki teaduslikes uurimustes on toodud välja taastava õiguse meetodite kasu just retsidiivsuse langetamisel, on ka Eestis intervjuueeritavate sõnul mõne aasta taguse informatsiooni pinnalt leitud, et lepituse puhul oli korduvkuritegevus madalam, kui muude lahenduste puhul.

Int 10: „Enamikes juhtumites ikkagi see lepitus töötab ja see maandab retsidiivsust, aga mitte nullini“.

Mitmetes intervjuudes esitati aga oma praktikast lähtuvalt kogemusi, mis seadsid lepitusmenetluse efektiivsus küsimärgi alla.

Int 8: „Suure tõenäosusega, isegi esmakordne vägivald, kordub. Mehed, kes saavad aru, et nad on vägivaldsed, nad on agressiivsed ja soovivad abi, neid ei ole vaja suunata mitte kuskile, nad ise lähevad ja otsivad seda abi“.

Int 12: „Kui nad koos jätkavad, siis see ei lõppe ära. Iseenesest teoreetiliselt on võimalik, et see on ühekordne sündmus. See on võimalik, see on lihtsalt äärmiselt ebatõenäoline. Enamasti see vägivald jätkub. Kui korra üks pool on selle maigu suhu saanud, et „Ahhaa, niimoodi ma saan mingisuguseid olukordi lahendada“, siis seda hakatakse täpselt samamoodi kasutama“.

Retsidiivsusega seonduvalt tuli mitmetest intervjuudest esile märkimisväärne nüanss. Nimelt, asjatundjate kogemuses on olnud palju juhtumeid, kus lepitusmenetlus pealtnäha aitas vägivaldset käitumismustrit muuta ja oli efektiivne vägivalla peatamisel, kuid mitte pikaajaliselt.

Int 14: „Tihti nad ei too õigusrahu, nad toovad ajutise lahenduse kriminaalmenetlusele.“

Int 8: „Meie praktika näitab seda, et pool aastat kahtlustatav käitubki väga ilusti ja viisakalt ja poole aasta pärast, kui see järelevalve lõppeb ja kriminaalasi läheb arhiivi, siis ta tunneb, et „No nüüd võib uuesti midagi sellist olla““.

Int 10: „Minu praktikas mina sellega ei ole kohtunud, aga kolleegidelt mina kuulsin, et mõned toimepanijad arvestavad päevi, millal see järelevalve periood lõppeb ära ja kui see lõppeb ära, siis nemad kohe uuesti teevad midagi“.

Int 9: „Selliseid juhtumeid olen ma ka küll siin näinud, et naine ja mees käisid lepitusmenetluses, pool aastat on see kontrolliaeg, nii kui läbi sai, nii oli juba uus nüpeldamine.“

Sellisel juhul lepitusmenetlus mingeid käitumismustreid ei muuda, vaid sellel on ainuüksi lühiajaline efekt. Selgus, et sellise efekti põhjus võib seisneda selles, et järelevalveperioodi lõpuks ei ole vägivallatsejal enam motivatsiooni enda käitumist teatud raamistikus hoidma, sest väliskontrolli enam pole. Diskuteeriti selle üle, et järelevalve pikendamine võib potentsiaalselt selle probleemi lahendada. Seega, lepitusmenetluse efektiivsuse osas olid mitmetel intervjuueeritavatel küsimusi õhus.

Int 11: „Kas midagi päriselt muutub, ka selle ohvri jaoks? Sest tegelikult riigi eesmärk on päriselt kaitsta seda ohvrit. Me peame talle pakkuma abi ja me peame talle pakkuma kaitset.“

Int 14: „Karistus peab olema selline, mis ennetab uute kuritegude toimepanemist. Kas lepitus ennetab uute kuritegude toimepanemist? Kas sellel on preventatiivne meede? Seda me tihti ei analüüsi üldse lähisuhtevägivalla juhtumitel, et mis on see preventatiivne meede. See täiesti puudub, võetakse kõik vägivallajuhtumid ühtemoodi.“

Tuleb tõdeda, et kõikehõlmavat vastust lepitusmenetluse tulemuslikkuse kohta Eestis veel pole.

Kokkuvõttes nähtus intervjuude analüüsist järeldus, et käesolev lepitusmenetluse praktika ei vasta paljudes aspektides taastava õiguse filosoofiale. Uurimusest tuli välja, et lähisuhtevägivalla lepitamise praktika on väga erinev, on nii positiivset kui ka negatiivsed praktikad ning palju vastakaid seisukohti lepitusmenetluse kasutamise kasuks ning selle vastu nii praktikute kui teoreetikute poolt. Ühest hoiakut käesoleva magistritöö uurimusküsimuste osas ei nähtunud. Ühes intervjuus sõnati tabavalt, et kuivõrd meil on vähe professionaalselt, koolitatud taastava õiguse spetsialiste, sest taastav õigus Eestis võrdlemisi värske lähenemisviis, ei pruugi paljud praktikud taastava õiguse ideed hoomata. Sel juhul ei ole kogu lepitus ka taastava õiguse „nägu“, kuivõrd idee paljude osapoolteni ega ka menetlejateni ei jõua.

Int 10: „Kahjuks meie süsteemis praegu me kasutame lepitusmenetlusi, sealhulgas ka selle jaoks, et vähendada koormust kohtu pealt. See on väga funktsionaalne, materialistlik eesmärk, et näiteks salvestada raha, et vähendada kohtukoormust. Selles mõttes, me kanaliseerime või me suuname mingid teatud kriminaalasjade hulk lepitusmenetlusesse. Ja siin ei ole taastava õiguse põhimõte. Lepitusmenetlus ja taastav õigus Eesti näitel on väga erinevad asjad ja mina arvan, et meil on lepitusmenetlused olemas, aga meil ei ole taastava õiguse filosoofiat.“

Taastava õiguse lähenemise juurdumine inimeste mõttemudelid nõuab ilmselt rohkem aega ja praktikat.

3.3.7. Vajadus uue lähenemise järele ja tulevikusuunad

Niisiis, lähisuhtevägivalla juhtumite lepitamise sobivuse ja probleemide analüüsist selgus, et nii kriminaalmenetlusel kui ka lepitusmenetlusel on nii plusse kui ka miinuseid. Peegeldus ka kokkuvõttev järeldus, et tänane lepitusmenetlus lähisuhtevägivalla juhtumites ei vasta suuremas osas taastava õiguse põhimõtetele. Ei saa märkimata jätta, et teiste riikide kogemus näitab, et suurem enamus, kes lepitusmenetluse on läbi käinud, on selle protsessiga väga rahul, seega ei saa eitada lepituse positiivseid mõjusid osapooltele. Selge on seejuures aga see, et Eesti lepitusmaastik vajab teatud muudatusi. Intervjuudes läbivalt jõudsid intervjuueeritavad mõtteni, et läbiv muudatus seisneks taastava õiguse põhimõtete inkorporeerimisel kriminaalmenetlusse.

Kriitikana kajastati intervjuudes seda, et taastav õigus on lähisuhtevägivalla juhtumites hetkel kasutusel vaid lepitusmenetluse raames ning seega on see protsess kitsalt kriminaalmenetluse üheks lõpetamise alternatiiviks ehk menetlusjärgne meetod. Soovitakse, et selle kasutamine oleks kättesaadavam laiemalt ning paindlikumalt, pidades silmas eelkõige ohvri vajadusi. Soov oleks taastava õiguse protsessi järele, mida oleks võimalik läbi viia näiteks enne kriminaalmenetluse alustamist, kriminaalmenetlusega paralleelselt, sidudes taastava õiguse põhimõtteid ka kohtumenetlusega seonduvalt ning ka peale kriminaalmenetlust – karistuse kandmise ajal ning selle järgselt.

Int 18: „*Seadus võiks olla natukene rohkem võimalusi pakkuv, et me ei peaks ütlema, et „Meil on sellised, sellised võimalused ja me ei saa siin rohkem teha“, kui kannatanul on mingi oma visioon ja oma mõte, et teinekord nii ongi.*“

Intervjuudes tuli esile soov paindlikumate lahenduste järele, et iga juhtumi puhul leida sobivaim.

Int 2: „*Oleks nii, et võtad näiteks elektroonilise valve ja samal ajal lepituse kõrvuti, et need ei välista teineteist ja pigem võiksidki olla paaris.*“

Seega näevad teoreetikud, et seisukoht, et üldse karistama ei peaks, ei ole ka õige.

Intervjuudest tuli välja, et hetkeseisuga on riigipoolne suhtumine taastava õiguse kasutuse osas positiivne ja on võetud suund selle aktiivsema ja laiema rakendamisala poole.

Int 4: „*Et seda kannatanu vaadet võimalikult palju kriminaalmenetlusse tuua, et see ei oleks ainult prokurör, kes seda esindab, vaid et igal juhul, kui kannatanu seda vähegi soovib ja on selleks valmis, et tal oleks võimalik justnimelt nagu sa tood sealt filmist [autor: siin all on mõeldud Alan Gilsenan'i 2018. aasta filmi nimega The Meeting] selle näite, et rääkida ära, kuidas see on teda mõjutanud; et see ei oleks selline anonüümne toimepanija jaoks – see on küll oluline.*“

Intervjuudest nähtus, et kohtus taastava õiguse põhimõtteid hetkel ei kasutata ja sellele on ka oma põhjus. Intervjuueeritavate arvamustest kumas läbi, et sellisel juhul tekiks küsimus kohtuniku kvalifikatsioonis, et kas õigusharidus on piisav? Leiti, et taastavat õigus ei saa ära

segada õigusemõistmisega, vaid selleks tuleb luua, nagu ongi loodud, erinevad tugistruktuurid kohtu kõrvale. Esile tõsteti ka argument, et kohtumenetlusse taastavat õigust siduda segaks kohtumenetluse püstitatud traditsioonilisi eesmärgi.

Int 6: „*Kohtumenetluses ma nagu ei näe. Kohtumenetluses on oma roll ikkagi, meie ülesanne on tõe tuvastamine ja tuvastada see, mis toimus ja kas see on karistatav ja kui ta on karistuse ära teeninud, siis teda karistada.*“

Samas tõi teise praktikuga intervjuu välja, et kohtus ei ole empaatilist käitumist nii palju, kui vägivallaohver seda vajab.

Int 17: „*Just sellised järsud küsimuste esitamised on väga-väga palju haiget teinud.*“

Toodi välja ka erinevad võimalused, kuidas taastavat õigust kriminaalmenetlusega siduda. Näiteks nähakse vajadust luua kannatanule kriminaalmenetluse protsessis suurem roll ning hoovad menetlust mõjutada.

Int 12: „*Näiteks, mida täna ei ole võimalik teha? Ohver ei saa näiteks esitada kohtusse nõuet, et „Kuulge, teine pool vägivaldne, võib-olla et käiks mingisuguse sotsiaalprogrammi läbi“. Sellist nõuet pole võimalik esitada. Lepitusmenetluses see on võimalik, aga kes seda seal läbi surub? Seal on läbisuruja see ohver ise.*“

Seega toodi välja probleemkoht, et lepitusmenetluses võetakse teatud õiguslik probleemistik arutelu alla ning pannakse vastutus kannatanule, kes vaidleb enda vajaduste eest mitte õiguslikes vaidlustes, vaid ta peab enda soove läbi suruma teise poolega, kelle koostöötahe on üldjuhtudel problemaatiline. Sealjuures ei ole kannatanul ka lepitusmenetluses mitte mingisugust nõudeõigust nagu kriminaalmenetlus talle potentsiaalselt võiks pakkuda, vaid ta saab teise osapoolega kohustustes kokku leppida tingimusel, kui ühisele konsensusele jõutakse. Seega siinjuhul me anname küll kannatanule oma hääle, kuid me ei võimalda seda tal realiseerida läbi menetlusõiguslike tagatiste ning seda nähti käesolevas uurimuses probleemina.

Esile kerkis ka teine seisukoht, mis ilmestas, kuidas mujal riikides on suudetud taastavat õigust kohtumenetlusega siduda, st kus lepitust pakutakse mitte karistuse alternatiivina, vaid ühe osana kriminaalmenetlusest.

Int 8: „*Selgitatakse kannatanule, et tulebki kohtuistung ja kõik need muud asjad, aga teie saate küsida inimese käest, et miks ta on niimoodi käitunud, et mis te olete talle teinud, et ta teiega nii käitus. Et see on pigem see, et kannatanu saaks vastused oma küsimustele ja saaks oma eluga edasi minna.*“

Intervjueeritavad leidsid, et lepituse eesmärk ideaalis see, et ohver saaks oma hinge rahu, mitte, et sellega saadaks kriminaalmenetlus ära lõpetada. Kuigi uurimuses tuli välja ka seisukoht, et ilmselt kõik viisid ei sobi erinevatesse ühiskondadesse ning teatud võtted võivad meie riigis ülevõetuna olla liig.

Int 13: „Norakate näidisolukorras ta küsis ikka iga küsimuse järel: „Ja kuidas Sa ennast siis tundsid? Ja kuidas sa ennast siis tundsid?“ Ma arvan, et eestlased ja venelased ka, läheksid täiega närvi, kui sa nii palju küsid seda...”

Üldiselt ollakse sellise võimaluse osas positiivsed, kui see tulevikus olemas oleks. Intervjuudest tuli välja, et muudatused taastava õiguse laiema inkorporeerimise osas on Kriminaalmenetluse seadustiku revisjoni raames tulekul.

Int 4 „Seesama KrMS-i revisjon, mis praegu on justiitsministeeriumis, seal on eelnõus sees, et lepitust võiks kasutada ka kriminaalmenetluse kõrval. Ehk see ei ole otseselt menetluse osa, see ei ole selle eesmärgiga, et lõpetada kuidagi seda menetlust, aga lihtsalt, et osapoolte kahju heastamist ja kõike seda rohkem teha. Ja seal on ka selline menetluseelse lepituse võimalus, et üldsegi enne kui me menetluse alustame, kui on selline väike vähetähtis kuritegu“.

Kõne all olev eelnõu on alles Justiitsministeeriumis, seega ei osata lõpptulemust prognoosida.

Toodi välja ka viis, kuidas taastava õiguse protsessis osalemise siira soovi küsimus on teistes riikides lahendatud. Nimelt, süsteem töötab täiesti teisiti Soomes, kus iga vägivallajuhtum jõuab kohtuni, aga lõpptulemus oleneb sellest, kas see jõuab kohtusse lepituskokkuleppega või ilma selleta. Kahtlemata on toimepanijale lepituses osalemine plussiks, kuid kui see toimub paralleelselt kohtumenetlusega, ei ole veel toimepanijale lõpptulemus kuigi selge. Ta ei tea, kas kriminaalasi lõppeb lepituse tõttu ära või ei lõppe, kas ja kui tugevalt see mõjutab lõppotsust positiivselt. Paistab, et Soome mudeli puhul on toimepanijal suurem huvi käituda menetluses ausatel eesmärkidel.

Ühtlasi nähtus intervjuudest seisukoht, et taastavat õigust oleks tarvis ka menetluseelselt ohvritele pakkuda.

Int 13: „Ma arvan, et palju rohkem võiks kasutada lepitust ka juba enne kriminaalmenetlust“.

Leiti, et kõik konfliktid ei pea saama kriminaalõiguslikku lahendust, vaid inimestele tuleks luua võimalus vabalt, turvaliselt probleeme lahendada, neutraalse poole juhtimisel. Meil on perelepitusteenus, mida õigusaktidega reguleeritud pole, kuid mille raames aidatakse kaasa vanematevaheliste konfliktide lahendamisele lapsehooldusküsimustes⁴⁶⁶, kuid lähisuhtevägivalla ohvritel võib olla vajadus peresuhete parandamiseks taastava õiguse viiside kaudu juba enne menetluse alustamist, sest perelepitus pole taastava õiguse lähenemisega seotud.

---

⁴⁶⁶ Perelepitusteenus. Sotsiaalministeerium 2014, lk 1. –https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sotsiaalhoolekanne/Muud_toetused_ja_teenused/sotsiaalministeerium_perelepitusteenus.pdf (12.04.2020)

Int 5: „*Perelepitus ei ole nüüd päris see, see on vist natuke teistmoodi, see võib-olla tundub juba, et lähen psühholoogi juurde, et jube õudne, siis on meil märk küljes. Aga mingi viis, et ta juba enne saaks minna, kui sinna tekib mingeid kõhklusi-kahtlusi küsimusi.*“

Kui rääkida taastava õiguse kohtumistest näiteks karistuse kandmise ajal, on see võimalus tulevikus ilmselt laialdasemalt kasutusele võetud.

Int 4: „*Selliseid ettepanekuid on, et näiteks vanglas kasutada distsiplinaarmenetluse asemel. Meil Justiitsministeerium on tugevalt taastava õiguse usku ja seda ka järjest rohkem püütakse siia sisse tuua erinevate osapooltele ja sihtgruppidele. Ma arvan, et see on see tulevik, kuhu me liigume.*“

Siinjuures on aga tähelepanuväärsed ohukohad ja oluline on kinnipeetava ootusi lepitusest hoida realistlikena.

Int 8: „*Sealt tuleb nii suur laviin negatiivseid emotsioone, millega hiljem kinnipeetav ei tule toime ja on olnud juhtumeid, kus pärast selliseid kohtumisi kinnipeetavad on teinud enesetapu.*“

Sellisel juhul tuleb olla väga ettevaatlikult protsessi läbi viia ning kinnipeetavat ette valmistada emotsionaalselt raskeks kohtumiseks ning et andeks andmist ei pruugi sealt tulla. Karistuse kandmise ajal taastava õiguse kasutamise osas lisati veel üks oluline aspekt.

Int 7: „*See peaks olema kindlasti nii kinnipidamisasutuses kui ka selle järgselt, kuna ütleme nii, et isoleeritud tingimustes on inimese mõtted ja edasised eesmärgid märksa teised, kui välja tulles.*“

Kokkuvõttes oli intervjuueeritavatega diskuteerides tunda, et nii praktikud kui teoreetikud näevad vajadust tõeline taastava õiguse põhimõtete järele, kuid samal ajal leitakse, et ka tavapärast kriminaalõigussüsteemi ei tohiks ära kaotada, vaid taastav õigus on vaid oluline täiend klassikalisele kuriteo reageerimisele ja konflikti lahendusele.

Int 10: „*Konflikte on nii palju ja kriminaalõigus ei jõua kõik konfliktid ära lahendada, selles mõttes taastav õigus on väga oluline täiend. Ja see on ennetamine, retsidiivsuse vähendamine, ühiskonna vastutustundlikkuse tõstmine. Selles mõttes muidugi see ei ole vastupanu, et meil enam ei tohi olla karistusõigust, ainult taastav õigus.*“

Teoreetikutega intervjuudest tuli ka välja seisukoht, et hetkel on taastava õiguse erinevaid viise Eestis vähe kasutusel. Menetluse alternatiivina ongi lepitusmenetlus ainuke, kuid võiks olla ka teisi meetodeid – näiteks vahendlikku lepitust, peegeldamise mudeli⁴⁶⁷ kasutust, laiema ringi lepitust. Osutati sellele, et nimetatud meetoditel on kahtlemata teatud eelised, kuid need viitavad sellele, et osapooled ei ole positsioonidel, et omavahel võrdsetel alustel rääkida, vaid on tarvis lepitusmenetlust hakata mugandama. Seega tõusetub küsimus, et kas selliseid osapooli

---

⁴⁶⁷ Drost, L. Haller, B. Hofinger, V. jt. Restorative Justice in Cases of Domestic Violence. Best practice examples between increasing mutual understanding and awareness of specific protection needs 2015, lk 24

tasub siis üldse lepitada? Esile kerkis aga mõistlik lahendus kaudse lepituse kasutuselaks. Näiteks olukorras, kus soovitakse kokku leppida tingimuseks, et vägivallatseja ei tülitata enam ohvrit, siis tundub kaudne vahendus palju mõistlikum viis konflikti lahendada, kui ühiskohtumist teha. Samas, toodi välja ka mõte, et miks mitte lepitada kirja teel vanglakaristust kandva toimepanijaga.

Seega, ollakse intervjuudes ühiselt nõus, et erinevad paindlikud võimalused taastava õiguse põhimõtete kriminaalmenetluse eri etappides kasutamiseks võiksid olla avatud. Olenevalt sellest, millise tõsidusega juhtumiga ja milliste osapoolte vajadustega on konkreetselt juhul tegemist. Taastav õigus soosib paindlikkust.

Int 3: „Siin pole rangeid reegleid, et kuidas peab tegema. Pole tõenduspõhine programm, et kui lepitad kuidagi teistmoodi, siis on nagu vale. Pigem ongi, et leiad täpselt selle konkreetse juhtumit asjaoludest lähtuvalt selle lähenemise.“

Int 1: “Mina tegelikult ei vastandaks taastavat õigust ja karistusõiguslikku, need võivad ka väga hästi paralleelselt eksisteerida. Minu jaoks on nagu küsimus, et eriti raskete kuritegude puhul, kuidas need kaks nii-öelda teemat koos eksisteerima panna?”

Kokkuvõttes oli näha vajadust uue lähenemise järele, kus toimepanija mõistetakse süüdi ning ta saaks ka õiglase karistuse, kuid samal ajal oleks täiesti õigustatud rakendada ka lepitusprotsessi menetlusega paralleelselt või selle järel. Samuti kostus intervjuudest selgelt, et ei ole olemas absoluutset tõde – kas taastav õigus või karistamine? Meil on vaja kombineeritud lahendusi. See ongi tänase praktika kitsaskoht, et lähenetakse liiga kitsalt.

KOKKUVÕTE

Viimasel ajal aina enam avalikku tähelepanu saanud lähisuhtevägivald on tõsine ja Eestis sagedaselt esinev probleem – koguni iga teine vägivallakuritegu on perevägivallakuritegu.⁴⁶⁸ 2019. aastal registreeriti Eestis 4119 perevägivallakuritegu, mis on 14% rohkem võrreldes 2018. aastaga.⁴⁶⁹ Paraku pole kuigi lihtne hinnata selle tegelikku levikut, sest uuringud näitavad, et mitte sugugi kõikidest lähisuhtevägivalla juhtumitest ei anta teada.⁴⁷⁰ Perevägivalla varjatus ning eripärane olemus muudab keeruliseks ka vägivalla põhjuste diagnoosimise ning seeläbi ennetustegevuse. Lähisuhtevägivalla esinemisel avaldavad mõju kombineeruvad tegurid nagu suhtlemisprobleemid, valed hoiakud ja väärtushinnangud, ebavõrdsed võimusuhted kui ka majanduslikud tegurid.⁴⁷¹ Selge on see, et peresisene vägivald mõjutab pereliikmete toimimist erinevates elusfäärides ning sellel on kaugeleulatuv mõju ning omadus põlvkonniti edasi kanduda.⁴⁷² Järelikult, kõige efektiivsem on lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel kahtlemata nende ennetamine, milleks on oluline inimeste teadlikkus probleemi tõsidusest ning vägivalla igasugune taunimine.

Teadlikkus lähisuhtevägivalla esinemise ja märkamise osas on võrreldes eelmise sajandiga märkimisväärselt kasvanud. Lähisuhtevägivald on muutunud pere siseasjast tõsiseltvõetavaks kuriteoks, mille ennetamise ja sobiva lahendamise osas pidevad arutelud toimuvad ning millele peab riigipoolset sekkuma. Printsibiis on tõdetud, et partneritevahelist vägivalda esineb seetõttu, et füüsiline agressioon on vähemalt teatud tingimustel ühiskonnas või kitsamalt perekonnas tolereeritud.⁴⁷³ Seega on lähisuhtevägivald probleem, mida tuleb mõista laiemas sotsiaalses kontekstis ning suunata ühiskondlikke hoiakuid, mis õigustavad või sallivad lähisuhtevägivalda.⁴⁷⁴ Kõige esmalt tuleks aga edendada märkamiskultuuri, sest need, kes ei suuda tunnista lähisuhtevägivalda kui tõsist probleemi, ei märka neid juhtumeid ka enese ümber.⁴⁷⁵ Järelikult, saab vägivaldseid mustreid murda vaid avaliku tähelepanuga ning ei piisa vaid probleemi delegerimisest politseile ja sotsiaaltöötajatele.⁴⁷⁶

Lähisuhtevägivald hõlmab endas perekonnas esinevat vägivalda, mis võib olla nii füüsiline kui ka vaimne. Sageli on vägivallatüübid suhtes omavahel koosmõjus, st füüsilise vägivallaga

---

⁴⁶⁸ Kuritegevus Eestis 2019. Viidatud töö.

⁴⁶⁹ *Ibidem*

⁴⁷⁰ Paats, M. 2017.

⁴⁷¹ Linno, M. Soo, K. Strömpl, J. Viidatud töö, lk 2.

⁴⁷² *Ibidem*

⁴⁷³ Leonard, K. E. Viidatud töö, lk 422.

⁴⁷⁴ Gracia, E. Viidatud töö, lk 380.

⁴⁷⁵ Paats, M. 2017.

⁴⁷⁶ President Kersti Kaljulaid kõne. Viidatud töö.

kaasneb ka vaimne vägivald. Kui tegelikkuses hõlmab perevägivald peresuhteid laiemalt, on käesolevas töös keskendutud vaid praeguste elukaaslaste või endiste elukaaslaste vahelisele vägivallale. Lähisuhtevägivalla juhtumid on olemuselt keerukad, sest tegemist on inimsuhete ja emotsioonidega, kohati ka sõltuvussuhetega. Seetõttu vajavad need juhtumid teadlikumat ja ettevaatlikumat lähenemist, võttes arvesse konkreetse lähisuhte dünaamikat. Erialakirjanduses on lähisuhtevägivalla liike suures piiris jagatud situatsiooniliseks ning süstemaatiliseks. Nendest viimast peetakse eriliselt ohtlikuks, kuivõrd süstemaatiline vägivald on seotud võimu ja kontrolliga. Selle vägivallatüübi puhul pole osapooled enam võrdsetel positsioonidel, vaid ohver on sageli vägivallatseja mõjusfääris, kusjuures tema enesekindlust ja julgust vägivallale vastu astuda on nõrgestatud.⁴⁷⁷ Seetõttu on ka tõenäoline, et registreeritud juhtumite arv on vaid osa sellest vägivallast, mis tegelikkuses Eesti kodudes aset leiab.

Nagu igasuguse kuritegevusega, pole ka lähisuhtevägivalla esinemist kahjuks täielikult ära kaotada võimalik, kuid on selge, et riigipoolset tuleb perevägivalla ohvritele pakkuda igakülgset kaitset ning võimalusi abi saamiseks. Samuti, tuleb õiguslikult nendele juhtumitele sobivalt reageerida, arvestades lähisuhtevägivalla keerukat iseloomu. Arutelu alla on tõusetunud küsimus sellest, kuidas lähisuhtevägivalla juhtumeid võimalikult tõhusalt ja ohvrit säästvalt lahendada. Istanbuli konventsioon kajastab arusaama, et vägivalla peatamiseks on karistamine küll vajalik, kuid mitte piisav ning pikaajaline meede.⁴⁷⁸ On tõdetud, et vägivalla vastu võitlemisel tuleb vägivallatsejaid ning võimalikke toimepanijaid mõjutada muutma enda vääraid käitumismustreid ja hoiakuid, et nad oskaksid konflikte lahendada vägivallata.⁴⁷⁹ 2007. aastal jõustus Eestis kriminaalmenetluse lõpetamise uue alternatiivina lepitusmenetlus, mis on teiste kriminaalmenetluse seadustikus sisalduvate variantide kõrval omamoodi eriliseks menetlusliigiks. Lepitusmenetlus põhineb taastava õiguse põhimõtetel ning kätkeb endas uut mentaliteeti kuritegevusele reageerimisel. Seega on lepitusmenetlusel ka võrreldes traditsioonilise kriminaalmenetlusega teistsugune eesmärk. Kui kriminaalmenetluse lähenemine on pigem retributiivne ehk karistuslik, on taastava õiguse fundamentaalseks ideeks suhtumine kuriteosse kui suhete rikkumisse, mitte vaid seaduse rikkumisse.⁴⁸⁰

Lepitusmenetluse eesmärgiks on kuriteo toimepannud isiku ja kannatada saanud ohvri dialoogi asetamine, st ühise kohtumise raames on osapooltel võimalik mõista juhtumini viinud põhjuseid, kummagi osapoole emotsioone seoses juhtunuga, toimepanijal võtta teo eest

---

⁴⁷⁷ Killam, D. J. Viidatud töö.

⁴⁷⁸ Grans, L. The Istanbul Convention and the Positive Obligation to Prevent Violence, –Human Rights Law Review, 2018/Volume 18(1), lk 120.

⁴⁷⁹ *Ibidem*

⁴⁸⁰ Latimer, J. Dowden, C. Muise, D. Viidatud töö, lk 128.

vastutus ning lõpuks rääkida läbi konkreetsed tingimused ning seada kohustused toimepanijale, mis aitaksid tekkinud kahju heastada ning uut kuritegu vältida. Seejuures teevad otsuseid teost mõjutatud osapooled ise, mitte menetleja nende eest.⁴⁸¹ Kogu protsessis on fookus eeskätt kannatanu vajadustel ja soovidel ning rõhuasetus pole kurjategija karistamisel, vaid kahju väljaselgitamisel ja selle heastamisel. Lepitusprotsessis lähtutakse taastava õiguse põhimõtetest, millest tähtsaimateks on osapoolte vabatahtlikkus, vägivallatseja kahetsus, poolte võrdväarsus ning lepituspotsessi ohutus ehk taasohvristumise vältimine. Lepitusmenetlus, taastava õiguse meetodina, võib lähisuhtevägivalla ohvrile olla suureks abiks tervenemise teekonnal, kuid lepituse osutamisel on praktikutel vaja kinni pidada kaitsemeetmetest, et ära hoida negatiivseid tagajärgi.⁴⁸²

Kuigi taastav õigus ühtegi kuriteoliiki kasutusala otsesõnu ei välista, on mujal maailmas lähisuhtevägivalla osapoolte lepitusse valdavalt suhtunud eitavalt ning selle ohutuse osas ollakse skeptilised. Seejuures on Eesti eripäraks, et meil praktiseeritakse lepitust lähisuhtevägivalla juhtumites olulisel hulgal, mis on endaga kaasa toonud nii positiivset tagasisidet kui ka kriitikat praktika ohutuse ja efektiivsuse osas. Ent ka kriminaalmenetlussüsteemil on lähisuhtevägivalla juhtumite omapära tõttu omad puudujäägid, mistõttu ongi taastava õiguse pooldajate sõnul tarvis pakkuda alternatiivseid meetodeid, mis ei jätaks ohvri vajadused menetluses tahaplaanile, vaid justnimelt annaksid talle hääle. Erialakirjanduses on taastava õiguse lähenemist karistusõigusliku lähenemisega palju võrreldud ja vastandatud ning lähisuhtevägivalla kontekstis on kummalgi viisil toodud välja omad plussid ja miinused.

Käesoleva töö uurimisprobleemiks oli analüüsida, kas taastava õiguse lähenemismeetod, Eestis kehtiva lepitusmenetluse (KrMS § 203²) näitel, on lähisuhtevägivalla juhtumite puhul sobivaks ning ohutuks lahenduseks? Uurimisprobleemist lähtudes püstitasin viis uurimisküsimust:

- 1) Milles seisneb lähisuhtevägivalla kuritegude eripära?
- 2) Millised probleemid tõusetuvad lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel?
- 3) Millised on lähisuhtevägivalla ohvrite vajadused?
- 4) Millised on lähisuhtevägivalla juhtumites lepitusmenetluse kasutamise positiivsed küljed ning seevastu milline on kriitika lepitusmenetluse kasutamise vastu?
- 5) Milliseid muudatusi vajab Eestis kehtiv lepitusmenetluse praktika lähisuhtevägivalla juhtumites?

---

⁴⁸¹ Van Ness, D. W. Strong, K. H. Viidatud töö, lk 42.

⁴⁸² 25. oktoober 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL. Viidatud töö, lk 62.

Nimetatud uurimisküsimustele vastuste leidmiseks analüüsisin nii erialakirjandust kui ka viisin läbi kvalitatiivse uurimuse intervjuude näol, et kajastada spetsialistide seisukohti uurimisküsimuste osas vastavalt Eesti praktikale. Intervjuudes osales kokku 18 spetsialisti, kes oma töö raames on puutunud kokku lähisuhtevägivalla juhtumite menetlemise, lahendamise või kes tunnevad vastavat temaatikat hästi teoreetilisest vaatepunktist.

Uurimistulemustest kinnitus, et lähisuhtevägivald on võrreldes teiste vägivallakuritegudega eripärane, mistõttu tuleb sellesse erilise tähelepanelikkusega suhtuda. Samuti on lähisuhtevägivalla iselaadi olemuse, dünaamika ja tunnusjoonte lähemalt uurimine äärmiselt oluline, et mõista, kas lepitusmenetlus on taastava õiguse viisina lähisuhtevägivalla kuritegude lahenduseks sobiv.

Lähisuhtevägivalla kuritegude eripära seisneb mitmetes aspektides. Lähisuhtevägivalla muudab omapäraseks emotsionaalne seotus ja ka sõltuvussuhe ohvri ja vägivallatseja vahel. Seetõttu ei suuda teinekord ohvrid teadvustada, et tegemist on vägivaldse suhtega, millest tuleb pääseda. Seepärast on perevägivallale iseloomulik, et osapooled jätkavad tihti kooselu ka peale vägivalla toimumist. Lähisuhtevägivalla muudab erinevaks ka turvavõrgustiku puudumine ohvri vaatenurgast, st sageli ei pruugi ohvril olla kõrval toetavaid lähedasi, kes peresisesest vägivallast teadlikud oleksid või seda tauniks. Seega võib perevägivalla ohver oma murega üksi jääda. Praktikast leiavad tihti aset ka juhtumid, kus on tegu süsteemse lähisuhtevägivallaga. Süsteemne vägivald muudab selle kuriteoliigi teistega võrreldes eriliselt kompleksseks, kuivõrd normaalne dünaamika suhtes on nihkunud ning vägivallatseja on haaranud võimupositsiooni ohvri käitumise üle. See nõrgestab omakorda ohvri enesekindlust ja julgust vägivallale vastu astuda. Seega pole süsteemse perevägivalla puhul osapooled enam võrdsel tasandil. Sageli kaasneb nende juhtumitega ka tugev manipulatsioon vägivallatseja poolt, mis paneb ohvri juhtunus ennast süüdistama.

Peamised probleemid lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel on praktikas järgmised. Eeskätt on murekohaks perevägivallast mitteteatamine ning paljud ohvrid jõuavad politseisse alles korduvate episoodide järel. Mitteteatamise põhilisteks põhjusteks on näiteks ohvrit valdav piinlikkustunne vägivallast teatamise ees; samuti majanduslik või emotsionaalne sõltuvus vägivallatsejast ning hirm vägivallatseja ees. Lähisuhtevägivalla lahendamise seonduvalt on äärmiselt olulisel kohal ka see, milline on ühiskondlik suhtumine ja menetlejate hoiak vägivalla suhtes – kuna hoiakud vägivalla suhtes pole igakülgsest taunivad, mõjutab see ka negatiivselt ohvrite julgust abi otsida. Lähisuhtevägivalla kuritegude menetlemisega seondub ka juhtumite raske tõendatavus ja sagedased sõna sõna vastu olukorrad, kus muid tõendeid on vähe. Ka menetluskiirus on lähisuhtevägivalla iseloomu arvestades tihtipeale liialt aeglane, et vältida

vahepealset vägivalda kordumist ja sõnumi edastamist, et juhtunu pole piisavalt tõsine, et sellega esmajoones tegeleda. Kui juhtumid kriminaalmenetluses kohtusse jõuavad, siis arvestades Eesti leebet karistuspoliitikat perevägivalda kuritegudes, on karistused vägivallatsejatele läbivalt kerged ning karistusmäärad jäävad alammäära lähedale. Seega näib ohvritele, et kriminaalmenetluse tulem on võrreldes talutud vägivallaga ebapiisav.

Lähisuhtevägivalda ohvrite peamise vajadusena näen seda, et vägivald lõppeks ning enam ei korduks. Selle kõrval võivad ohvrite vajadused olla vägagi erinevad, mistõttu on tarvis anda neile konflikti lahendamise protsessis suurem roll, et võimaldada individuaalseid vajadusi sõnastada. Teatud osa ohvritest soovib vägivallatsejale kriminaalkaristust ja kättemaksu, teised aga vajavad trauma parandamiseks teo tunnistamist, tunnetest rääkimist ning emotsionaalses mõttes teatud vastuste saamist. Mõned ohvrid aga ei vaja vägivallatsejaga dialoogi astumist, kuivõrd see on emotsionaalselt kurnav ja võib nad uuesti haavatavaks muuta. Kuivõrd menetleja kõrvalseisjana ei saa oletada, mis iga konkreetse ohvri vajadused vägivalda tagajärjel on, ongi tarvis seda ohvrit eneselt küsida.

Lähisuhtevägivalda juhtumites taastava õiguse ja lepitusmenetluse rakendamisel on nii positiivsed kui negatiivsed küljed.

Lepitusmenetluse kui alternatiivse lähenemisviisi kui ka taastava õiguse põhimõtete osas saab mitmeid positiivseid külgi näha. Lepitusmenetlus kriminaalmenetluse lõpetamise alternatiivina annab ohvrile hääle ning võimaluse konflikti lahendamise protsessis aktiivselt osaleda ja enda emotsioone seoses juhtunuga jagada. Seda muidugi tingimusel, et õhkkond on vaba, turvaline ja osapooled lahendamisest motiveeritud, mida on praktikas kahjuks vägagi keeruline kontrollida. Kui kõik eeldused edukaks lepituseks on täidetud, saab printsiibis ohver lepitusprotsessi kaudu tunda, et kurjategija lõpuks ometi kuulab tema emotsioone, tunnistab oma süüd ning see võib ohvrit jõustada ja tervenemisele aidata.⁴⁸³ Samuti on lepitusmenetluse märkimisväärne panus tavapärase kriminaaljustiitsüsteemi kõrval see, et ohvritel on sel juhul suurem tõenäosus saada põhjustatud kahju eest mingisugustki hüvitist.⁴⁸⁴ Ei saa ignoreerida seda, et välismaise praktika pinnalt järeldatuna tundsid taastava õigusemõistmises osalenud ohvrid palju enam rahulolu võrreldes tavapärase kriminaalmenetlusega. Ka Eestis on praktikas ette tulnud äärmiselt positiivseid lugusid, kus lepitusmenetlus aitas osapooltel üksteist paremini mõista, ära leppida ning õpetas, kuidas omavahel erimeelsusi rääkimise teel lahendada.

---

⁴⁸³ Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners. Viidatud töö, lk 3.

⁴⁸⁴ Latimer, J. Dowden, C. Muise, D. Viidatud töö, lk 137.

Positiivsetele külgedele vaatamata nähtub lepitusmenetluse praktikas mitmeid negatiivseid külgi. Peamine kriitika lepitusmenetluse vastu ilmneb lepituseks ebasobivate juhtumite eristamises. Kuna üheselt on võimatu vastata, kas perevägivalla juhtumites sobiks paremini traditsioonilised kriminaalmenetluse meetodid või taastava õiguse lähenemine lepituse näol, on ennekõike vajadus igat perevägivalla juhtumit eraldiseisvalt analüüsida ja osata eristada lepituse jaoks sobivaid perevägivallajuhtumeid ebasobivatest. Põhiline järeldus on, et süstemaatilise vägivalla tunnustega juhtumeid ei tohiks mitte mingil juhul lepitada, sest osapooled on nende juhtumite puhul automaatselt ebavõrdsetel tasanditel. Seevastu esmakordseid peretülisid, mille tagajärjed pole tõsised ning kust nähtub osapoolte siiras soov kooselu jätkata ja konflikti lahendada, on lepitus printsiibis tänuväärne võimalus, kui osapooled seda tõeliselt soovivad. Kui aga lähisuhtevägivalla dünaamikat õigesti ei tabata, võib lepitus olla ohvri jaoks taasohvristav. Siinjuures tuleb eristamise võimalikkuse osas kriitiline olla, sest praktikas on Eesti lepitusmenetlustesse ka sobimatuid süstemaatilise vägivalla juhtumeid jõudnud. Põhjus on ilmselt selles, et kõiki riske on kõrvalseisjal keeruline hinnata ning tegelik lugu ja vägivalla tõsidus objektiivselt nähtava taga jääb sageli varjatuks. Ajasurve tõttu pole alati kõiki olulisi nüansse ja ohukohti märgata võimalik. Suur osa juhtumitest, mis pealtnäha tunduvad kergeloomulised, osutuvad reaalsuses hoopis tõsisemaks.

Kriitika perevägivalla juhtumites lepitusmenetluse rakendamise vastu põhineb ka sellel, et lepitusmenetluses osalemine pole alati vabatahtlik. Ohvri nõusolek võib küll formaalselt antud olla, kuid reaalsuses on suur risk, et nõusolek on vägivallatseja poolt mõjutatud ning praktikas sageli tõelist tahet välja ei selgitata. Lisaks, on murekoht see, et osapooled, kes lepituses osalevad, ei mõista sageli seda, millele nõusolek antakse. St, lepitusmenetluse protsessi ja eesmärgi pole osapooltele piisavalt põhjalikult selgitatud. Nii ei jõua osapoolteni ka lepituse taastava õiguse eesmärgid ning osaletakse muudel motiividel. Vägivallatseja poolt on osalemine suures osas tingitud kriminaalkaristuse vältimise soovist, mitte siirast kahetsusest ning ohver valib sageli kriminaalmenetluse asemel lepitusmenetluse, kuna see on teatud juhtudel odavam ning stressivärssem. Veelgi murelikumaks teeb see, et praktikas on esinenud ka osapoolte kaudset survestamist lepitusmenetlusse. Peale selle nähtub ka, et läbiviidavad lepitusmenetlused jäävad kohati liiga formaalseteks ja pinnapealseteks, st sügavama dialoogini ja tunnete avamiseni ei jõuta, mida aga taastav õigus just oluliseks peab. Nähtub ka vajadus rohkemate taastava õiguse koolituste järele, et praktikud uues mõtteviisis paremini orienteeruks ja oskaksid menetlusi sellele vastavalt läbi viia. Intervjuudest paistis ka ressursipuudus lepitajate arvu mõttes ning kuna töökoormus on suur, ei suudetagi iga juhtumiga nii süvitsi tegeleda, kui tegelikkuses taastava õiguse seisukohast vaadatuna tarvis oleks.

Lisaks, lepitakse tihti lepitusmenetluses kokku moraalse taustaga kohustusi nagu lugupidavalt ja viisakalt ohvriga käituda või tehtu eest vabandada. Taolised kohustused mõjuvad sageli liiga leebetena ning on kartus, et lepitus ei suuda vägivallatsejat tehtu tõsidust mõistma panna. Seevastu, näiteks reaalse vanglakaristuse puhul, mida lähisuhtevägivalla juhtumites küll harva rakendatakse, isoleeritakse toimepanija ohvrist täielikult vähemalt mõneks ajaks ja see pakub ohvrile ka turvatunnet. Kuigi, teatud vägivallatsejad on parandamatud ning neid ei pane muutma ei kriminaalkaristused ega ka taastavad sekkumised. Sageli määratakse vägivallatsejale kohustus osaleda ka ravi- ja tugiprogrammides, mis aitaks vägivallatsejal enda probleemi juurpõhjusega tegeleda, kuid nendegi valik on üpriski väike, ootejärjekorrad on pikad ning programmid kestavad liiga lühiajaliselt, et märgatavaid tulemusi anda.

Lepitusmenetluse tõsine probleemkoht on ka ohvripõhine järelvalve. Ohvritel on kohustus järelvalve perioodi jooksul lepitaja poole pöörduda, kui vahepeal on toimunud uus vägivallantsident või kokkuleppe rikkumine, kuid paljudel juhtudel ohver lepitajat rikkumistest ei informeerigi ning seega ei pruugitagi nendest kunagi teada saada. Suure töökoormuse tõttu ei jõua lepitajad enne järelperioodi lõppu ise pidevalt pistelisi kontrole läbi viia, niisiis sõltub lepitusmenetluse efektiivsus suuresti osapooltest endist. Kui üldiselt ollakse erialakirjanduses taastava õiguse meetodite retsidiivsuse langetamise mõju osas positiivsed, on Eesti praktikas tulnud välja tõsine mõttekoht – lepitusmenetlus aitab vägivalda peatada lühiajaliselt, vaid järelperioodi jooksul. Peale järelperioodi hakkab vägivaldne käitumismuster sageli taas pihta. Sellise praktika pinnalt tuleb tõdeda, et lepitusmenetlus reeglina käitumismustreid sügavuti muuta ei suuda, kui kurjategija seda ise tungivalt ei soovi.

Eestis kehtiv lepitusmenetluse praktika lähisuhtevägivalla juhtumites vajab nii mõningaidki muudatusi. Kriitikast järeldub, et lepitusmenetlus, mida hetkeseisuga Eestis rakendatakse, ei järgi praktikas taastava õiguse filosoofiat, kuigi printsiibis on see taastavast õigusest välja kasvanud ning olemuselt peaks selle põhimõtetele vastama.

Esiteks, lepituse võimalust ei tasu lähisuhtevägivalla juhtumites välistada, kuid see on kohane menetlusliik vaid siis, kui osapoolte peamine eesmärk lepituses osalemiseks on tõepoolest ära leppimine ning ohvrile tekitatud kahjude heastamine.⁴⁸⁵ Siirate motiivide tuvastamine võtab aega ning vajab juhtumiga süvitsi minemist. Kuna käesoleval hetkel on lepitajate töökoormus suur, oleks vajadus rohkemate lepitajate järele, et töömahtu vähendada. See annaks suurema võimaluse lepitajatel juhtumitesse individuaalselt süveneda ning ka järelvalveperioodil tihedamalt lepituskokkuleppe täitmist kontrollida. Kuivõrd taastava õiguse lähenemisviis on

---

⁴⁸⁵ Arro, M. Viidatud töö, lk 105.

Eestis üpris värske, tuleks panna suuremat rõhku spetsialistidele mõeldud taastava õiguse koolitustele, et eelkõige pakkuda tööriistu, kuidas juhtumites enne lepitusse suunamist ning ka lepitusmenetluse ajal erinevaid ohte märgata ja vägivallatseja võimalikust manipulatsioonist läbi näha. Suurem koolitatusaste aitaks ka lepitusmenetluses taastava õiguse põhimõtteid tõhusamalt järgida ning osapooltele lepituse eesmärki selgitada.

Teiseks, hetkel on taastav õigus lepitusmenetluse näol kasutusel vaid kitsalt kriminaalmenetluse ühe lõpetamise alternatiivina. Seejuures tähendab lepitusmenetluse edukas läbimine vägivallatsejale karistusest pääsemist, mis automaatselt seab lepitusmenetluses osalemise soovi siiruse kahtluse alla. Seega on oluline, et lepitusmenetlus poleks tingimata seotud kriminaalmenetluse lõpetamisega, vaid lepitust või taastava õiguse kohtumist tuleks osapooltele võimaldada laiemalt ning paindlikumalt kui see praegu on, kui osapooled seda tõeliselt soovivad. Kättesaadavuse all võib silmas pidada taastava õiguse kohtumise võimalikku läbiviimist enne kriminaalmenetluse alustamist, kriminaalmenetlusega paralleelselt (lepitus ühe osana kriminaalmenetlusest, mitte menetlust lõpetav protsess), kui ka peale kriminaalmenetlust, ka karistuse kandmise ajal või järel. Sealjuures, et lepitus või taastava õiguse kohtumine ei välistaks kriminaalmenetlust ning vastupidi. See tingiks tõenäoliselt selle, et osapooled, kes taastava õiguse kohtumisel osaleda soovivad, teeksid seda siirast soovist konflikti lahendada, mitte teistest motiividest nagu karistuse vältimine või kiirem ja lihtsam menetlus lepituse kaudu. Seega tuleks võtta suund taastava õiguse kohtumise inkorporeerimisele kuriteo lahendamise erinevatesse etappidesse, st näha selles kriminaalõiguse täiendit, mitte alternatiivi.

Kolmandaks, on oluline taastava õiguse põhimõtteid üleüldiselt kriminaalmenetlusse kombineerida, kuivõrd need pakuvad karistuslikule mõtteviisile olulist lisandväärtust. Siinjuures oleks võimalik anda ohvrile kriminaalmenetluses suurem roll menetluskulgu mõjutada ning häääl läbikogetut ka kriminaalprotsessis jagada. Hetkel jääb kriminaalmenetluse raames ohver suhteliselt märkamatuks ning emotsionaalsete vajaduste jaoks menetluses kohta loodud pole. Muudatusena võib ohvrile anda võimalus vägivallatsejalt teo põhjuste kohta küsida või omapoolseid emotsioone ja seisukohti seoses konfliktiga jagada. Taoline emotsionaalses mõttes küsimustele vastuste saamine võib teatud ohvritele traumast edasiliikumiseks äärmiselt oluline olla. Samuti, näen võimalikuna ohvrile teatud nõudeõigused menetluses anda. Näiteks ohvrile õigus vägivallatsejalt teatud raviprogrammis osalemist või vabanduse palumist nõuda ning see ka kohustusena vägivallatsejale määrata. On ilmne, et kõikide ohvri soovidega arvestada ei saa, kuivõrd see hakkaks segama kriminaalmenetluse eesmärke, kuid vähemasti tuleks anda ohvritele võimalus omapoolsed seisukohad välja öelda,

neid seoses olukorra õiglase lahendamisega kuulata, neid mõista üritada ning ka karistuse määramisel arvesse võtta, kui see on võimalik ning menetleja arvates kohane.

Kokkuvõttes tuleb tõdeda, et lepitusmenetlus kriminaalmenetluse lõpetamise ühe alternatiivina pole sobivaks lahendusviisiks lähisuhtevägivalla juhtumites. Seda eeskätt sellepärast, et hetkel on lepitajate puuduse, ajasurve ning lähisuhtevägivalla varjatud iseloomu tõttu iga juhtumiga sügavuti tutvumine ja ebasobivate juhtumite õige eristamine kahjuks ebarealistlikuks ootuseks. Seega, tuleks lähisuhtevägivalla juhtumites lepitusmenetluse rakendamisesse suhtuda ettevaatlikumalt ning näha selles pigem täiendavat rolli tavapärasele karistusõigusele kui eraldiseisvat lahendust kriminaalmenetluse lõpetamise alternatiivina. Kriminaalmenetluse kõrval peaks lepitusmenetluse kasutamine eraldiseisvana jääma erandjuhtudeks, kus selle sobivus on tõsikindlalt tuvastatud, mitte sagedaseks ja iseenesestmõistetavaks lahendusviisiks. Siinjuures, tuleb tõdeda, et taastava õiguse põhimõtted lähisuhtevägivalla juhtumites on olulise väärtusega, kuid käesolev lepitusmenetlus taastava õiguse filosoofiale veel ei vasta. Niisiis, praegusel momendil pole taastav õigus veel oma õiget positsiooni meie õigussüsteemis perevägivalla juhtumites leidnud ning lepitusmenetluse efektiivsus vaid kriminaalmenetluse lõpetamise alternatiivina jääb küsitavaks. Lõppkokkuvõttes tuleb ka mõista, et taastav õigus oma meetoditega pole n-ö imeravim, mis üksi vägivalla korduvust peatada suudaks, vaid see on suuresti osapoolte endi kätes ja nende edasistest valikutest sõltuv.

IMPLEMENTATION OF RESTORATIVE JUSTICE IN CASES OF INTIMATE PARTNER VIOLENCE BY EXAMPLE OF CONCILIATION PROCEDURE

Summary

Domestic violence is a serious problem both in different parts of the world and in Estonia. In 2019, there were 4119 domestic violence crimes registered in Estonia.⁴⁸⁶ Although the number of domestic violence cases is significant, unfortunately this does not reflect the reality, as domestic violence mostly takes place behind closed doors. Luckily, domestic violence has become a topical issue and is increasingly being discussed both in the media and in the public sector. The attitude which sees domestic violence as a private matter, which should be tackled between the parties themselves, is therefore starting to fade. Also, more effort is being put into solving these types of crimes.

Domestic violence has no single definition, however, it can be defined as an assault committed against a family member. Domestic violence occurs in a physical or psychological form, but different types of violence are often combined together. Domestic violence is often thought of as violence between partners, but in reality domestic violence includes violence between family members or relatives, who are emotionally, socially or financially connected to each other. This master's thesis is only focused on the study of violence between current and former partners.

Crimes of intimate partner violence are complex in nature, as far as human relationships and emotions are involved, which makes them difficult to solve and requires a much different approach than conventional violent crimes. The typology of intimate partner violence is usually divided into situational couple violence and intimate terrorism. Situational couple violence includes first-time or minor cases of violence where the violence is the result of an escalated conflict. In the case of intimate terrorism, the perpetrator's motive is to gain control over the victim, which makes them strong manipulators and the violence is often systematical. Thus, it is often difficult for prosecutors to recognize cases of intimate terrorism. Also, intimate terrorism cases are particularly difficult to solve, as violence has traditionally lasted for years before the police intervenes and the damage is already irreversible. Therefore, cases of intimate partner violence need a more informed and cautious approach, taking into account the dynamics of a particular intimate relationship.

---

⁴⁸⁶ Kuritegevus Eestis 2019. Viidatud töö.

In Estonia, victim offender meeting, in other words conciliation procedure within the meaning of Code of Criminal Procedure (CCP) § 203² subsection 1, is significantly used in cases of intimate partner violence. In 2019 there were 468 criminal cases terminated through conciliation.⁴⁸⁷ Victim offender meeting is defined primarily through the goal of reconciliation and reaching the agreement to repair the damage caused by the crime. The parties of the conciliation meeting are the victim and the suspect or accused and the conciliation is conducted by a conciliator.

Conciliation is originally based on the concept of restorative justice and in practice the procedure is largely based on the restorative justice principles. The most important principles of restorative justice are the voluntariness of the parties involved, the equality of both sides and the prevention of revictimization. Hence, the procedures grown out of restorative justice are often seen as an alternative to traditional criminal law instrument, because the focus is primarily on the needs of the victim and reparation of the harm caused. On the other hand, conciliation also helps to reduce the tensions caused by the crime, as long as the parties are open to talk about their feelings. On the contrary, the traditional criminal justice system puts its focus on punishing the offender, leaving the victim's active role to participate in the proceedings rather modest.⁴⁸⁸ Therefore, restorative justice method gives the conflict back the parties and leaves the resolution of the conflict to the parties of the crime.

The idea of restorative justice and the conciliation procedure are quite new to the Estonian legal system. The conciliation procedure did not enter into force until 2007. Although restorative law does not exclude any typology of crime from its application, specialists are sceptical due to the doubtful safety aspect, therefore, in other parts of the world reconciliation between the parties of intimate terrorism is viewed negatively. So, the peculiarity of Estonia is that conciliation in cases of intimate partner violence is practised significantly, and it has received positive feedback, but on the other hand, there is also a lot of criticism and doubts about its effectiveness and safety.

The research problem of the present thesis is to analyse whether the approach of restorative law, on the example of the conciliation procedure in Estonia (CCP § 203²), is a suitable and safe solution in cases of intimate partner violence? Under this issue, I examine the following questions: what is the specificity of the intimate partner violence; what problems arise in resolving cases of intimate partner violence; what are the needs of victims of intimate partner

---

⁴⁸⁷ Tamm, K. Viidatud töö.

⁴⁸⁸ Christie, N. Viidatud töö, lk 1.

violence; what are the positive aspects of using conciliation in cases of intimate partner violence and on the other hand, what are the downsides of the use of conciliation; what kind of changes does the current practice of conciliation in Estonia in cases of intimate partner violence need?

In order to analyse the above-mentioned research questions and to find the answers to them, I conducted an empirical study in the form of an interview. I carried out 14 interviews with the participation of a total of 18 specialists in the field of domestic violence.

Based on the results given in the interviews, the study concluded that intimate partner violence is unique compared to other violent crimes, requiring special attention and considering the dynamics and specificities of each case. The main problems in solving the crimes of intimate partner violence were their concealment, under-reporting, continued relationship of the victim and offender during the criminal procedures, which in turn increases the likelihood of recurrence of violence, the difficulties in proving the violent acts, as well as a lenient penal policy in Estonia that does not prevent and perpetuate violence. When discussing the appropriateness of the application of restorative justice and conciliation in cases of intimate partner violence with the interviewees, it was stressed that each case must be individually analysed and therefore the outcome must be specific to the case and needs of the victim.

Based on the study, the main need that was seen by victims of intimate partner violence is to participate in the conflict resolution process and to formulate their own needs. If the parties want to stay together, they want to hear the confession of the violence from the perpetrator and talk about repressed feelings. Also, to get answers in an emotional sense through the restorative process. If the parties wish to repair the harm done in the relationship, the opportunity offered by the conciliation procedure is considered to be very positive. However, another view emerged, where victims do not feel the need to talk about the trauma with the offender and want to move on and close the case as soon as possible. Some victims also want a criminal punishment for the perpetrator in order to seek revenge.

The negative aspect brought up in the interviews was that there are doubts about distinguishing the suitable intimate partner violence cases from the unsuitable ones. The problem, which has occurred in the practice of conciliation procedure, is that unfortunately, a large number of cases, which upon circumstances seemed mild, turned out to be much more serious in reality.

The results of the study clearly reflected the overwhelming view that cases which have signs of intimate terrorism should under no circumstances be reconciled, as the parties involved are automatically at unequal power levels and the meeting with the offender can do more harm than good for the victim. Conversely, majority of interviewees found that conciliation procedure is

an appreciative option in situational couple violence cases, where the violence occurred for the first time, the consequences were not serious and the violence was resulted because of inability to handle the conflicts. Provided that, the offender shows sincere desire to resolve the conflict and restore the injustice, not having any other motives to participate.

Additionally, about the criticism of the conciliation procedure in intimate partner violence cases, it was sometimes seen as too soft of an approach on reacting to violence, which does not make the perpetrator realize the seriousness of the harm done. Most interviewees also agreed that the voluntary nature of consent to conciliation is deceptive and that there are other motives for agreeing that do not coincide with the ideas of restorative justice. For example, in majority of cases, perpetrators want conciliation procedure to escape criminal punishment and often do not see the blame in themselves. The main critical aspect of the conciliation procedure was also its ineffectiveness in long term, as practice has shown that violence stops only for a short time, during the post-conciliation monitoring period, which is only up to six months. Thus, conciliation does not have a long-lasting effect in most cases.

In future, the change needed in connection to the conciliation procedure is to combine it with criminal justice system. That is, conciliation should not be a purely an alternative to criminal proceedings and a separate option for terminating criminal proceedings like it is seen now. Interviewees suggested that the restorative justice meeting could be conducted more flexibly before or during criminal proceedings or even during or after serving a criminal sentence. It is also desirable to see greater empathy and the use of restorative justice principles in court proceedings and to give the victim a greater role in criminal proceedings.

Thus, the conclusion of this master's thesis is that the conciliation procedure currently applied in Estonia does not comply with the principles of restorative justice, although it should be. However, in answering the research problem questions, it cannot be stated with certainty that the conciliation procedure is not appropriate in cases of intimate partner violence, but also the opposite cannot be stated. Conciliation plays an important role in resolving cases of intimate partner violence and must be offered to victims if they sincerely see a need for it. First and foremost, it is important to distinguish between suitable and unsuitable cases and to give clearer instructions to practitioners on how to deal more effectively with problems arising in conciliation.

VIIDATUD KIRJANDUS

1. Akers, C. Kaukinen, C. The Police Reporting Behavior of Intimate Partner Violence Victims. – Journal of Family Violence 2008/24.
2. Allaste, A. Võõbus, V. Vägivald lähisuhtes: selle põhjused ja võimalikud lahendused. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/allaste_vagivald_lahisuhtes_biin_retsensioon_1_.pdf (09.03.2020).
3. Anvelt, A. Kas iga kurjategija väärrib vanglat? – Kriminaalpoliitika 11.07.2014 – <https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/kriminaalpoliitika/kas-iga-kurjategija-vaarib-vanglat> (09.03.2020).
4. Arro, M. Lepitusmenetlus menetlusliigina perevägivalla juhtumite puhul. Magistritöö. Juhendaja Anna Markina. Tartu: Tartu Ülikool 2014.
5. Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters. Economic and Social Council. United Nations. E/2002/INF/2/Add.2 . - <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf> (20.04.2020).
6. Black, I. S. Domestic Violence: Stopping the Violence. – Handbook of Loss Prevention and Crime Prevention 2012.
7. Bonomi, A. jt. Severity of Intimate Partner Violence and Occurrence and Frequency of Police Calls. – Journal of Interpersonal Violence 2006/21(10).
8. Braithwaite, J. Restorative Justice and Responsive Regulation. New York: Oxford University Press 2002.
9. Buczman, S.R. An overview of the law concerning protection of victims of crime in the view of the adoption of the Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime in the European Union. – ERA Forum 2013/14.
10. Christie, N. Conflicts as Property. – The British Journal of Criminology 1977/17(1).
11. Commentary to Recommendation CM/Rec (2018) XX of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters. European Committee on Crime Problems 2017. - <https://rm.coe.int/pc-cp-2017-12-e-rev-4-with-comments-commentary-to-recommendation-resto/168078baf5> (01.03.2020).
12. Daly, M. Wilson, M. Evolutionary Social Psychology and Family Homicide. – Science 1988/242 (4878).

13. Drost, L. Haller, B. Hofinger, V. jt. Restorative Justice in Cases of Domestic Violence. Best practice examples between increasing mutual understanding and awareness of specific protection needs 2015, lk 24
14. Eesti keele seletav sõnaraamat. 2009 -
<https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=taastama&F=M> (09.03.2020)
15. Ehret, S. Making Meaning of Justice Ideals for Intimate Partner Violence: Reflections on Restorative Justice, –The British Journal of Criminology 2019.
16. Fariña, F. jt. Assessment of the Standard Forensic Procedure for the Evaluation of Psychological Injury in Intimate-Partner Violence. –The Spanish Journal of Psychology 2014/17.
17. Frederick, L. Lizdas, K. C. The role of restorative justice in the battered women's movement. Restorative justice and violence against women. New York: Oxford University Press 2010.
18. Gabriano, S. Holland, J. Quantitative and qualitative methods in impact evaluation and measuring results. Issues Paper. Birmingham: University of Birmingham 2009.
19. Goodmark, L. Decriminalizing domestic violence: A balanced policy approach to intimate partner violence. California: University of California Press 2018/7.
20. Gracia, E. Garcia, F. Lila, M. Police attitudes toward policing partner violence against women: Do they correspond to different psychosocial profiles? –Journal of Interpersonal Violence 2011/26(1).
21. Gracia, E. Intimate partner violence against women and victim-blaming attitudes among Europeans. –Bulletin of the World Health Organization 2014/92(5).
22. Grans, L. The Istanbul Convention and the Positive Obligation to Prevent Violence. – Human Rights Law Review 2018/18(1).
23. Grauwiler, P. Mills, L. G. Moving Beyond the Criminal Justice Paradigm: A Radical Restorative Justice Approach to Intimate Abuse. –Journal of Sociology & Social Welfare 2004/31(1).
24. Greenfeld, L. A. Violence by Intimates: Analysis of data on crimes by current or former spouses, boyfriends, and girlfriends. Washington: U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics 1998.
25. Hattenhauer, H. Euroopa õigusajalugu. Tartu: Juura 2007.

26. Hayden, A. Safety issues associated with using restorative justice for intimate partner violence. –Women's Studies Journal 2012/26(2).
27. Helweg-Larsen, K. Kruse, M. Violence against women and consequent health problems: a register-based study. –Scandinavian journal of public health 2003/31(1).
28. Hilborn, J. Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest. Justiitsministeerium. Tallinn 2007. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/7._ulevaade_kuriteoennetuse_planeerimisest.pdf (20.04.2020).
29. Holtzworth-Munroe A. Male versus female intimate partner violence: Putting controversial findings into context. –Journal of Marriage and family 2005/67(5).
30. Hopkins, C. Q. Tempering idealism with realism: Using restorative justice processes to promote acceptance of responsibility in cases of intimate partner violence. –Harvard Journal of Law & Gender 2012/35.
31. Hüva, J. Karistusseadustiku §121 peale karistusõiguse revisjoni. Magistritöö. Juhendaja Jaan Sootak. Tartu: Tartu Ülikool 2016.
32. Jewkes, R. Intimate partner violence: causes and prevention. Violence against women III. –The Lancet 2002/359.
33. Johnson, M. P. Apples and Oranges in Child Custody Disputes: Intimate Terrorism vs. Situational Couple Violence. –Journal of Child Custody 2006/2(4).
34. Kangur, J. Vangistuse varjatud pale. –Eesti Rahvusringhääling 26.07.2018. – <https://www.err.ee/849403/jaanus-kangur-vangistuse-varjatud-pale> (09.03.2020).
35. Kelly, J. B. Johnson, M. P. Differentiation Among Types of Intimate Partner Violence: Research Update and Implications for Interventions. –Family court review 2008/46(3).
36. Killam, D. J. Memorial Lecture. Dalhousie University 1996. – <http://johnbraithwaite.com/wp-content/uploads/2016/03/Restorative%20Justice%20and%20a%20Better%20Future%20Dorothy%20J%20Killam%20Memorial%20Lecture.pdf> (09.03.2020)
37. Kim, J. Gray, K. A. Leave or Stay? Battered Women's Decision After Intimate Partner Violence. –Journal of Interpersonal Violence 2008/23(10).
38. Klopets, U. Tamm, K. Kriminaalmenetluse lõpetamine leppimise tõttu – Justiitsministeeriumi kriminaalteabe ja analüüsi talitus, kriminaalpoliitika osakond. Tallinn 2010. –

- https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kriminaalmenetluse_lopetamine_leppimise_tottu._justiitsministeerium._2010.pdf (28.03.2020)
39. Kriminaalmenetlus. –<https://www.kohus.ee/et/kohtuasjade-menetlused/kriminaalmenetlus> (25.03.2020).
40. Kriminaalmenetlus. –<https://www.kriminaalpoliitika.ee/et/spetsialistile/kriminaalmenetlus> (25.03.2020).
41. Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koostajad: Kergandberg, E. Pikamäe, P. Kirjastus Juura 2012.
42. Kuritegevus Eestis 2015. Kriminaalpoliitika Uuringud 22. Justiitsministeerium. Tallinn 2016. –
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf (09.03.2020).
43. Kuritegevus Eestis 2019. Justiitsministeerium 2020. -
<https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/perevagivald-ja-ahistamine.html> (09.03.2020).
44. L. Õunapuu. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool 2014.
45. Laanepere, L. Miks süüdistatakse kuriteos sageli ohvrit? – Postimees 10.08.2019. -
<https://tervis.postimees.ee/6747856/miks-suudistatakse-kuriteos-sageli-ohvrit> (09.03.2020)
46. Laasik, T. Tambet Laasik: leppimise kriitika. – Eesti Rahvusringhääling 15.04.2020. -
<https://www.err.ee/1077539/tambet-laasik-leppimise-kriitika> (25.04.2020).
47. Laasik, T. Tambet Laasik: riiklikult toetatud vägivald. – Eesti Rahvusringhääling 19.09.2019.
–<https://www.err.ee/981911/tambet-laasik-riiklikult-toetatud-vagivald> (09.03.2020)
48. Langan, P. A. Innes, C. A. Preventing Domestic Violence Against Women, Bureau of Justice Statistics Special Report. –U.S. Department of Justice. University of California 1986
49. Langhinrichsen-Rohling, J. Top 10 greatest “hits” important findings and future directions for intimate partner violence research. –Journal of interpersonal violence 2005/20(1).
50. Lapidus, L. M. Doubly Victimized: Housing Discrimination Against Victims of Domestic Violence. –American University Journal of Gender Social Policy and Law 2003/11(2).

51. Latimer, J. Dowden, C. Muise, D. The effectiveness of restorative justice practices: A meta-analysis. –The Prison Journal 2005/85(2).
52. Lauwaert, K. Restorative justice in the 2012 EU Victims Directive: a right to quality service, but no right to equal access for victims of crime. –Restorative Justice 2013/(3).
53. Law Commission of Canada. From Restorative Justice to Transformative Justice. Discussion Paper. –
<https://dalspace.library.dal.ca/bitstream/handle/10222/10289/Participatory%20Justice%20Discussion%20Paper%20EN.pdf?sequence=1> (20.04.2020)
54. Leonard, K. E. Alcohol and intimate partner violence: when can we say that heavy drinking is a contributing cause of violence? –Addiction 2005/100(4).
55. Lepik, K. Harro-Loit, H. Kello, K. Linno, M. Selg, M. Strömpl, J. Tartu Ülikool 2014. -
<http://samm.ut.ee/intervjuu> (19.04.2020)
56. Lepitusteenuse osutamine vabatahtlike lepitajate poolt. - Avalike teenuste arendamise programm, 8.05.2019. -
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=5&ved=2ahUKEwiWtuL27L_oAhXRwMQBHVPWdtUQFjAEegQIBRAB&url=https%3A%2F%2Fwww.riigitootaja.ee%2Frtip-public%2Fsecure%2Ffile%2Fdownload%2F0E551BA465B467AD038B90A249FB87E8%3Bjsessionid%3DDDDFD3D691ACF1F5E6D03A0ABC4072805.node2&usg=AOvVaw3Xsrv7RtVznIK51-bbLJyu (29.03.2020).
57. Linno, M. Soo, K. Strömpl, J. Perevågivalle levikut soodustavad riskid ja perevågivalle ulatus praktikute hinnangutes. Uurimisaruanne. Tallinn 2011. –
https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/TOF/TOF_uuringud/19_perevagivalle_levikut_soodustavad_riskid_ja_perevagivalle_ulatus.pdf (29.03.2020)
58. Lippus, H. jt. Eesti Naiste Tervis 2014: seksuaal- ja reproduktiivtervis, tervisekäitumine, hoiakud ja tervishoiuteenuste kasutamine. Uurimisaruanne. Tartu: Tartu Ülikooli naistekliinik 2015. –
http://www.rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/6165/1/Eesti_naise_tervis2015.pdf (21.04.2020)
59. Lähisuhtevägivald. Põhja Politsei- ja Piirivalveamet. 2020. –
<https://www2.politsei.ee/et/nouanded/lahisuhtevagivald/> (09.03.2020).
60. Mark, G. United Nations Basic Principles for Restorative Justice Programs. -
<http://restorativejustice.org/rj-library/united-nations-basic-principles-for-restorative-justice-programs/2529/#sthash.hLwR2uLz.dpbs> (31.03.2020).

61. Matjasko, J. L. Niolon, P. H. Valle, L. A. The role of economic factors and economic support in preventing and escaping from intimate partner violence. –Journal of policy analysis and management:[the journal of the Association for Public Policy Analysis and Management] 2013/32(1)
62. Naistevastane vägivald: Euroopa Liitu hõlmav uuring. Tulemuste kokkuvõte. – Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2014.
63. Ohvriabi süsteemi arendamine. Koostaja: Sild, L. Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra toetused 2014-2021. Programm „Local Development and Poverty Reduction“. – https://www.sm.ee/sites/default/files/ohvriabi_susteemiarendamine_ska_12.11.2019.pdf (21.04.2020).
64. Paats, M. Lähisuhtevägivald ei ole ainult ohvri ja tema pere mure. – Sirp 30.06.2017.
65. Paats, M. Vägivald paarisuhtes - müüdid ja tegelikkus. –Eesti Statistika kvartalikiri 2010/3(10).
66. Păroșanu, A. A Review of European Standards on Restorative Justice and Domestic Violence. Research Fellow to the Diana Unwin Chair in Restorative Justice. –Occasional Papers in Restorative Justice Practice 2016/5, lk 1.
67. Perelepitusteenus. Sotsiaalministeerium 2014. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sotsiaalhoolekanne/Muud_toetused_ja_teenused/sotsiaalministeerium_perelepitusteenus.pdf (12.04.2020).
68. Pettai, I. jt. Perevägivalla hind Eestis. Norra finantsmehhanismi ja Sotsiaalministeeriumi poolt toetatud projekt „Ühtse süsteemi ülesehitamine lähisuhtevägivalla tõkestamiseks Eestis“. Tallinn 2016.
69. Pettai, I. Kaugia, S. Narits, R. Perevägivald nõuab jõulisemat juriidilist sekkumist. – Riigikogu Toimetised 2015/31. - <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/02/Iris-Pettai-Silvia-Kaugia-Raul-Narits-Perevägivald-nõuab-jõulisemat-juriidilist-sekkumist-.pdf> (09.03.2020).
70. Pettai, I. Perevägivalla uuringu tulemustest Eestis. Ettekanne koolitusel Inimkaubanduse Ennetamine - Koolitus õpetajatele noorsootöötajatele ja kutsenõustajatele. 2003. – https://enut.ee/files/perevagivalla_uuring_eestis.pdf (09.03.2020).
71. Pettai, I. Proos, I. Laidmäe, V. Pere- ja naistevastane vägivald ja ohvrite tervis. Norra finantsmehhanismi ja Sotsiaalministeeriumi poolt toetatud projekt „Ühtse süsteemi ülesehitamine lähisuhtevägivalla tõkestamiseks Eestis“. Tallinn 2016.

72. Piirimäe, E. Restorative Justice. –Käitumis-, Sotsiaal- ja Terviseteaduste Doktorikooli Terminoloogiaveeb. –
http://www.doktorikool.ut.ee/ksst/term/ET/kategooriad/riigiteadused/poliitikafilosoofia/restorative_justice/#SELETUS (09.03.2020).
73. President Kersti Kaljulaid Eesti Vabariigi iseseisvuspäeva aktusel 24. veebruaril 2017 Estonia kontserdisaalis. –<https://www.president.ee/et/ametitegevus/koned/14739-vabariigi-president-iseseisvuspaeeval-estonia-teatri-ja-kontserdimajas-24-veebruari-2017/index.html> (21.04.2020).
74. Pöder, K. Taastava õiguse meetmed perevägivalda juhtumite menetlemisel. –Õiguskeel 2016/1. -
https://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/kart_poder._taastava_oiguse_meetmed_perevagivalda_juhtumite_menetlemisel.pdf (24.04.2020)
75. Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners 2016. –
http://www.ikf.ac.at/pdf/RJ_Guide_for_Practitioners.pdf (09.03.2020)
76. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2013. Aastal. Tallinn 2014, lk 9. –
https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ettekanne_pohiseaduskomisjonile%20töoülesannete%20täitmisest%202013.%20aastal.pdf (22.04.2020)
77. Sanders, C.K. Domestic violence, economic abuse, and implications of a program for building economic resources for low-income women. Findings from Interviews with Participants in a Women's Economic Action Program. St Louis: Center for Social Development 2007.
78. Sari, M. Lähisuhtevägivald, selle peamised sotsiaalsed mõjutegurid ning tõkestamise ja ennetamise olulisemad meetmed. Magistritöö. Juhendaja: Silvia Kaugia. Tartu: Tartu Ülikool 2014.
79. Sellio, O. Valberg, Ö. L. Lähisuhtevägivalda ennetuse ja varase sekkumise kavand Tallinna linnale. Mittetulundusühing Vaimse Tervise Edendamise Kompetentsikeskus. Tallinn 2018. –
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwjI8fXV__foAhWrysQBHeAEA1UQFjAAegQIARAB&url=https%3A%2F%2Fwww.tallinn.ee%2Fest%2Fg6810s117629&usg=AOvVaw21eMtDmatUDNLpdEQhGOMB (21.04.2020).

80. Sherman, L.W. jt. Are restorative justice conferences effective in reducing repeat offending? Findings from a Campbell systematic review. –Journal of quantitative criminology 2015/ 31(1).
81. Sherman, L.W. Strang, H. Restorative justice as evidence-based sentencing. –The Oxford handbook of sentencing and corrections. Toimetajad: Petersilia, J. Reitz, K. R. New York: Oxford University Press 2012.
82. Soo, K. Strömpl, J. Perevågivalla tõlgendused praktikutelt. Uuringu „Perevågivalla levikut soodustavad riskid ka perevågivalla ulatus“ tutvustus. –Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri 2011/3.
83. Special Eurobarometer 344: Domestic Violence against Women. Report. Brüssel: Euroopa Komisjon 2010. –
https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf
(21.04.2020).
84. Special Eurobarometer 449: Gender-based Violence. Report. Euroopa Komisjon 2016. –
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwi2v8_Sg_joAhXDyKYKHbRaBHAQFjAAegQIARAB&url=https%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fcommfrontoffice%2Fpublicopinion%2Findex.cfm%2FResultDoc%2Fdownload%2FDocumentKy%2F75837&usg=AOvVaw3nP20gAPKzneK7w-v9Ffix (21.04.2020).
85. Straus, M. A. Gelles, R. J. Steinmetz, S. K. Behind Closed Doors: Violence in the American Family. Transaction Publishers 1988.
86. Zehr, H. Changing lenses. Scottdale, PA: Herald press 1990/114.
87. Tamm, K. Kruusement, A. LSV kuritegudes menetlus- ja karistuspraktika. Pärnumaa testprojekt 2018. Kriminaalpoliitika analüüs 2019/3. -
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/tamm_k._kruusement_a._2019._lahisuhtevagivalla_menetlus-_ja_karistuspraktika_parnumaa_2018._a_projekti_naitel.pdf (25.03.2020).
88. Tamm, K. Menetlus- ja karistuspraktika lähisuhtes kehalise väärkohtlemise juhtumites 2019. aastal. Justiitministeerium, kriminaalpoliitika lühianalüüs 3/2020, lk 11.
89. Tamm, K. Solodov, S. Kuritegevus Eestis 2018. Justiitsministeerium 2019. –
https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/07_perevågivald.pdf (09.03.2020).

90. Tilk, K. Uuringu tulemus: spetsialistid eiavad, et ohver on perevägivallas enamjaolt ise süüdi. – Õhtuleht 12.03.2015. –<https://www.ohhtuleht.ee/665862/uuringu-tulemus-spetsialistid-leiavad-et-ohver-on-perevagivallas-enamjaolt-ise-suudi> (09.03.2020).
91. Tjaden, P. Thoennes, N. Extent, nature, and consequences of intimate partner violence. Washington, DC: US Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice 2000.
92. Tsugart, I. Lepitusmenetlus kui taastava õiguse siire lähisuhtevägivalla kriminaalasjades. Magistritöö. Juhendaja: Anna Markina. Tallinn: Tartu Ülikool 2018.
93. Turvaline ja vaba elu. Mida teha, kui kannatad lähisuhtevägivalla all. Koostajad: Tiikkanen, T. Pohjoisvirta, R. Järveläinen, M. Lace, I. Lace, D. Tsopp-Pagan, P. Joost, K. Pagan, H. C. Brošuur rahvusvahelise projekti „WOMPOWER – toetamine perevägivallast lahkumisel koolituste, jõustamise ja nõustamise abil” raames 2014. – https://naistetugi.ee/wp-content/uploads/2015/12/Buklett_naistele_EST_32lk_TRYKK.pdf (09.03.2020).
94. Tuulik, M. Eesti astub järgmise olulise sammu naistevastase vägivallaga võitlemiseks. – Justiitsministeerium 20.03.2017. –<https://www.just.ee/et/uudised/eesti-astub-jargmise-olulise-sammu-naistevastase-vagivallaga-voitlemiseks> (23.03.2020).
95. Umbreit, M. S. Restorative Justice Through Victim-Offender Mediation: a Multi-Site Assessment. –Western Criminology Review 1998/1(1).
96. United Nations Basic Principles on the Use of Restorative Justice in Penal Matters. – <https://restorativejustice.org.uk/resources/united-nations-basic-principles-use-restorative-justice-penal-matters> (31.03.2020)
97. Uulimaa-Margus, U. Vanglatöö eetikast. Sisekaitseakadeemia. Tallinn 2007. – <https://digiriiul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/380/Vanglatöö%20etikast.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (09.03.2020).
98. Vaher, G. Lähisuhtevägivalla katkestamise mudeli mõju mehele ja tema perekonnale (Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Perekeskuse näitel). Lõputöö. Juhendajad: Pia Ruotsala, Uno Traat. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2018, lk 5.
99. Van Camp, T. Wemmers, J.-A. Victim satisfaction with restorative justice: More than simply procedural justice. –International Review of Victimology 2013/19(2).

100. Van Ness, D. Morris, A. Maxwell, G. *Introducing Restorative Justice. –Restorative justice for juveniles: Conferencing, mediation and circles.* Toimetajad: Morris, A. Maxwell, G. Oxford – Portland, Oregon: Hart Publishing 2001.
101. Van Ness, D. W. Strong, K. H. *Restoring Justice. An Introduction to Restorative Justice.* Fourth Edition. Routledge 2014.
102. Van Wormer, K. *Restorative justice as social justice for victims of gendered violence: A standpoint feminist perspective.* –Social Work 2009/54(2).
103. Velsker, L. Iris Pettai: viharavi või lepitusmenetlus pole tõhusad lahendused perevägivalda vastu. –Eesti Rahvusringhääling 18.03.2015. - <https://www.err.ee/531577/iris-pettai-viharavi-voi-lepitusmenetlus-pole-tohusad-lahendused-perevagivalda-vastu> (26.04.2020)
104. Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015-2020. – https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/vagivalda_ennetamise_strateegia_aastateks_2015-2020_toodokument_13.11.pdf (29.03.2020)
105. Väli, M. Riigikogu Kantselei õigus- ja analüüsiosaond teemal...Perevägivald. 19.03.2012/9. –https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2015/01/Teemaleht_9_2012.pdf (09.03.2020)
106. Waltermaurer, E. *Public Justification of Intimate Partner Violence: A Review of the Literature.* –Trauma, Violence, & Abuse 2012/13(3).
107. Wikipedia. Social cue. - https://en.wikipedia.org/wiki/Social_cue (21.03.2020).
108. Wolf, M. E. jt. *Barriers to Seeking Police Help for Intimate Partner Violence.* –Journal of Family Violence 2003/18 (2).
109. Õunapuu, J. Politsei: pühad möödusid liikluses rahulikult, kuid perevägivald kasvas. –Eesti Rahvusringhääling 27.12.2019. –<https://www.err.ee/1018297/politsei-puhad-moodusid-liikluses-rahulikult-kuid-perevagivald-kasvas> (09.03.2020)
110. Ülviste, A. *Lähisuhtevägivallakuritegused läbiviidud kriminaalmenetluste analüüs.* Riigiprokuratuur 2018. – <https://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/LSV%20analüüs%202018.pdf> (27.03.2020)

ÕIGUSAKTID

- 111. 15. märts 2001. aasta Nõukogu raamotsus ohvrite seisundi kohta kriminaalmenetluses 2001/220/JSK. – ELT L 82/1, lk 1-4 (eestikeelne eriväljaanne ptk 19 , kd 4, lk 72 - 75).
- 112. 25. oktoober 2012. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. – ELT L 315, lk 57—73.
- 113. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsioon. -RT II, 26.09.2017, 2.
- 114. Karistusseadustik – RT I, 28.02.2020, 5.
- 115. Kriminaalmenetluse seadustik - RT I, 20.12.2019, 8.
- 116. Lepitusmenetluse läbiviimise kord –RT I, 26.01.2018, 23.
- 117. Ohvriabi seadus - RT I, 04.01.2019, 16.

KOHTUPRAKTIKA

- 118. RKKKo 1-19-3377, p 9.

AVALDAMATA ALLIKAD

- 119. Justiitsministeeriumi ja Sotsiaalkindlustusameti korraldatud seminar "Vägivald ja taastav õigus". Jako Salla esitlus. Tallinn: Rahvusraamatukogu 11.12.2019.
- 120. Kirjavahetus. Annegrete Johanson. Heliise Harriet Harusoo. 29.03.2020. (Kiri adressaadi valduses).
- 121. Marder, I. D. Restorative Justice in Estonia, Developing an Action Plan. Powerpoint esitlus seminaril Tallinnas 08.08.2019. Autori valduses.

LISAD

Lisa 1. Uurimuses osalenud ekspertide töövaldkonnad

- 1) Intervjueeritav nr 1-3 ja nr 11: Ministeerium
- 2) Intervjueeritav nr 4 ja nr 18: Prokuratuur
- 3) Intervjueeritav nr 5 ja nr 9: Politsei
- 4) Intervjueeritav nr 6-7: Kohus
- 5) Intervjueeritav nr 8, nr 10, nr 13, nr 17: Ohvriabi
- 6) Intervjueeritav nr 12: Advokatuur
- 7) Intervjueeritav nr 14-15 ja nr 16: Tugikeskused

Lisa 2. Intervjuu küsimuste kavand

- 1) Milles seisneb lähisuhtevägivalla kuritegude komplekssus või erinevus võrreldes teiste vägivallakuritegudega?
- 2) Millised on Teie arvates lähisuhtevägivalla ohvri vajadused ja millised on vägivallatseja vajadused taastava õiguse seisukohast?
- 3) Kuidas Teile tundub, kas taastava õigust kasutatakse palju või vähe lähisuhtevägivalla juhtumite puhul?
- 4) Milliseid meetodeid on üldse taastava õiguse seisukohalt olemas, mida on hetkel võimalik lähisuhtevägivalla juhtumite puhul rakendada?
  - a. Lisaküsimus: Millised meetodid on Eestis praegu võimalikud?
- 5) Erialakirjanduses levib aramus, et kuna tavapärased karistusõiguse lähenemisviisid lähisuhtevägivalla puhul ei sobi, rakendatakse taastava õiguse lähenemisviise, nagu näiteks lepitusmenetlus. Kas taastava õiguse lähenemisviisid (lepitusmenetlus) on lähisuhtevägivalla puhul sobivaks lahendusmeetodiks?
  - a. Lisaküsimus: Kui leiate, et taastav õigus pole sobivaks lahendusviisiks, siis miks?
- 6) Millised on taastava õiguse menetluse üldised protseduurilised etapid?
  - a. Kas enne lepitusmenetlust toimuvad ka eelkohtumised ja mis eesmärgil?
- 7) Millised on taastava õiguse menetluse kõige olulisemad põhimõtted?
- 8) Milliseid probleeme tajute/või olete kokku puutunud Eestis kehtiva lepitusmenetluse puhul?
- 9) Kas vabatahtlikkuse eeldus lepitusmenetlusega nõustumisel on praktikas täidetud?
- 10) Kas lepitusmenetluse läbiviimise puhul on oluline vägivallatseja siiras kahetsus?
- 11) Kui sageli on praktikas tunda, et kahtlustatav soovib leppida põhjusel, et pääseda kriminaalvastutusest?
- 12) Kas ja kuidas võib lepitusmenetlus lähisuhtevägivalla ohvrile ohtlik olla?
- 13) Kuidas saaks riik kõige paremini lähisuhtevägivalla ohvrit kaitsta lepitusmenetluse ajal ning lepitusmenetluse järgselt?
- 14) Kuidas saaks kaitsta lähisuhtevägivalla juhtumite puhul lapsi, kes on vägivalda kodus kogenud?
- 15) Milliseid erinevaid kokkuleppeid lepitusmenetluses või taastava õiguse menetlustes üldse teo heastamiseks on võimalik saavutada? Palun tooge näiteid praktikast.
  - a. Lisaküsimus: Milliseid kokkuleppeid tõsiselt võetakse?
- 16) Kuidas toimub järelevalve kokkulepete täitmise üle?
  - a. Lisaküsimus: Kuidas reageeritakse, kui lepituskokkuleppest ei peeta kinni?

- b. Lisaküsimus: Kas ohver teeb reeglina lepitajaga koostööd, st teavitab korduv esinevast vägivallast?
- 17) Kas tugiprogramme/raviprogramme vägivallatsejatele on Eestis piisavas mahus pakkuda?
- 18) Millised märgid viitavad Teie hinnangul sellele, et lepitusmenetlus tuleks ära lõpetada?
- a. Lisaküsimus: Kas on võimalik lepitusmenetlust prokuratuuri tagasi saata?
  - b. Lisaküsimus: Kui sageli tunnetate, et ohver on lepituse jooksul vägivallatseja kontrolli all?
  - c. Lisaküsimus: Kuidas lepitaja sellises olukorras reageerib?
  - d. Lisaküsimus: Millised on märgid ja meetodid, et lepitaja suudaks kontrollivat käitumist ja hirmuvalitsust ära tunda?
- 19) Millised juhtumid on Teie hinnangul sobivad lepituseks?
- a. Lisaküsimus: Kuidas lahendada raskemaid lähisuhte vägivalla juhtumeid?
- Täpsustus: Kui jagada lähisuhtevägivald kaheks – 1) situatsiooniline vägivald ja 2) situatsiooniline vägivald, siis viimase puhul on samuti taastava õiguse meetodid (nt lepitusmenetlus) võimalik?
- 20) Kuidas tulla lepituses toime olukorraga, kus mõlemad osapooled on üksteise suhtes vägivalda tarvitanud?
- a. Lisaküsimus: Kui sageli on lähisuhtevägivalla konflikti algatajaks kannatanu ise?
- 21) Kas Teie arvates on praegused lähisuhtevägivalla juhtumite lahendusmeetodid piisavalt kiired, arvestades kuriteo iseloomu?
- 22) Kas Teie arvates on lepitusmenetlus on kõige efektiivsem, kui see on läbi viidud lepitaja, ohvri ja vägivallatseja vahel või peaks sinna kaasama ka laiemat ringi?
- a. Lisaküsimus: Kas see praeguse süsteemi juures on võimalik?
  - b. Lisaküsimus: Kas on võimalik tuua ka tugiisikut mõlemal poolel kaasa?
- 23) Kas Teie arvates on Eestis lepitajate koolitused piisavad, et ära tunda ohte ja riske lepitusmenetluses, neid maandada ning tagada osapoolte turvalisus?
- 24) Kuidas on politsei kaasatud lepitusmenetluse protsessi? Milline on politsei roll lepitusmenetluse raames?
- 25) Kas soovite taastava õiguse kasutust lähisuhtevägivalla juhtumite pigem rohkem Eestis näha või just pigem vähem?
- 26) Kas taastava õiguse kohtumist oleks võimalik läbi viia lähisuhtevägivalla kuritegude puhul ka teistes kriminaalmenetluste etappides?
- 27) Kas lepitusmenetlus aitab vägivalda peatada (et see ei korduks)?
- 28) Milline on Teie/või asutuse, kus töötate tulevikuvisioon lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamise puhul Eestis?

- a. Lisaküsimus: Mida võiks lähisuhtevägivalla juhtumite lahendamisel/menetlemisel muuta?
- 29) Mida arvate lepitusest, kus lepitajateks on kaks lepitajat, üks naine üks mees? Täpsustus: Soomes Austrias, Suurbritannias saab ohver valida, millisest soost lepitajat ta soovib.
- 30) Mida arvate võimalusest, kui lepitust oleks võimalik vajadusel läbi viia mitte vahetult osapooltega, vaid kaudse vahendusena, näiteks kirja teel? Täpsustus: Hollandis, Austrias, Suurbritannias on see võimalik ohvri palvel.
- 31) Kas on võimalik tuua ka n-ö tugiisik mõlemal poolel kaasa?
- 32) Austrias on eriline meetod välja pakutud lähisuhtevägivalla olukordade lahendamiseks taastava õigusega – peegeldamise mudel. Selles mudelis toimuvad lepituse alguses kohtumised kahe lepitajaga, kus ühes toas saab lepitajaga kokku ohver, teises toas samal ajal teise lepitajaga vägivallatseja. Peale neid kohtumisi saavad mõlemad partnerid ja mõlemad vahendajad kokku lepitusmenetluseks. Seal räägivad vahendajad kõik nii nagu neile osapool rääkis edasi, st peegeldavad partneri lugusid. Pärast seda on võimalik partneritel ka lugusid kommenteerida, lugusid parandada. Mida Te sellest süsteemist arvate?